

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

BcA. Jakub Rajdl

Vzestupy a pády Benešova u Prahy 1918-1948

Kulturně historická studie o příčinách viditelných vzestupů a
propadů architektonického a urbanistického vývoje
malého města v blízkosti Prahy

Bakalářská práce

Praha, 2024

Vedoucí práce: Ing. arch. Mgr. Marie Pětová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem:

Vzestupy a pády Benešova u Prahy 1918-1948, Kulturně historická studie o příčinách viditelných vzestupů a propadů architektonického a urbanistického vývoje malého města v blízkosti Prahy,

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy UK.

V Praze dne

Jakub Rajdl

Poděkování

Rád bych nejprve poděkoval paní PhDr. Blance Altové Ph.D., která mi pomohla vytvořit projekt této bakalářské práce a poskytla mi přitom velké množství cenných rad. Zároveň velmi děkuji paní Ing. arch. Mgr. Marii Pětové Ph.D., která byla ochotná v práci se mnou pokračovat a pomohla mi ji dovést do stávající podoby. Velmi si vážím ochoty zaměstnanců Státního okresního archivu v Benešově, Muzea Podblanicka ve Vlašimi i v jeho pobočce v Benešově a Muzea umění a designu v Benešově za pomoc při studiu pramenů. Mé velké díky patří i matce a dceři Libuším Váňovým, jež mě vybavily celou řadou publikací o historii města a kronikami rodinou a místního římskokatolického děkanství. S panem prof. Mgr. Martinem C. Putnou Ph.D. jsem měl to štěstí si dlouze o městě Benešově vyprávět, a tak téma práce vytvářet a konzultovat. Velmi děkuji také paní Mgr. Vlastě Krůtové za textové úpravy. Nakonec bych si přál hluboce poděkovat mé rodině, která mi byla pevnou oporou a trpělivým podporovatelem v intenzivní tvorbě této celoroční práce. Všem zmíněným upřímně velmi děkuji.

Obsah

ABSTRAKT	1
KLÍČOVÁ SLOVA	1
1. ÚVOD	3
1.1 HEURISTIKA A KRITIKA PRAMENŮ	4
1.2 STANOVENÍ BADATELSKÝCH OTÁZEK A CÍLŮ	6
1.3 VOLBA METODICKÝCH PŘÍSTUPŮ	7
1.4 REŠERŠE ODBORNÉ LITERATURY, PŘEHLED DOSAVADNÍHO ZPRACOVÁNÍ TÉMATU	7
2. POPIS A VÝVOJ MĚSTA DO ZAČÁTKU SLEDOVANÉHO OBDOBÍ	10
2.1 LOKACE MĚSTA	10
2.2 POČÁTKY MĚSTA	10
2.3 SÍDLA KONOPIŠTĚ	11
2.4 NOVOVĚK	12
2.5 TŘICETILETÁ VÁLKA	13
2.6 LATINSKÁ VZDĚLANOST V BENEŠOVĚ	13
2.7 BENEŠOV SVOBODNÉ A OKRESNÍ MĚSTO	14
2.8 BENEŠOV ZA PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	16
3. VÝZNAMNÉ INSTITUCE A FENOMÉNY DATUJÍCÍ SVŮJ PŮVOD PŘED SLEDOVANÉ OBDOBÍ, VLIVEM VŠAK PŘESAHUJÍCÍ	18
3.1 OKRES ČI KRAJ	18
3.2 FRANTIŠEK FERDINAND D'ESTE A JEHO PANSTVÍ	19
3.3 PENĚŽNÍ ÚSTAVY	21
3.4 ŠKOLY V BENEŠOVĚ	23
3.5 VOJENSKÉ KASÁRNY	26
4. OBDOBÍ MEZI LETY 1918-1928	29
4.1 REVOLUČNÍ ROK 1918 A POPŘEVRAŤOVÉ DNY V BENEŠOVĚ	29
4.2 NOVÝ ZAČÁTEK	30
4.3 POČÁTEK DVACÁTÝCH LET	33
4.4 JIŽNÍ A ZÁPADNÍ ČÁST MĚSTA	36
4.4 VÝCHODNÍ A SEVERNÍ ČÁST MĚSTA	41
4.5 PRVNÍ DESETILETÍ SAMOSTATNÉ REPUBLIKY	42
5 OBDOBÍ MEZI LETY 1928-1938	44
5.1 NOVÁ BUDOVA POJIŠŤOVNY	44
5.2 PRVNÍ POLOVINA TŘICÁTÝCH LET	45
5.4 PAMÁTNÍKY	49
5.5 CHLAPECKÁ ŠKOLA	51
5.6 CHIRURGICKÝ PAVILON OKRESNÍ NEMOCNICE V BENEŠOVĚ	54
5.7 ZÁVĚR DRUHÉHO DESETILETÍ SAMOSTATNÉ REPUBLIKY	55
6. OBDOBÍ MEZI LETY 1938-1948	57
6.1 OKUPACE A POČÁTEK DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	57
6.2 SOUTĚŽ NA NOVOU STAVBU OKRESNÍHO ÚŘADU A REGULACE JEJÍHO OKOLÍ NA KARLOVĚ	59
6.3 CVIČIŠTĚ VOJSK SS	64
6.4 HEYDRICHIÁDA	65
6.5 KONEC DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY A POVÁLEČNÉ OBDOBÍ	66
7. ZÁVĚR	67
8. LITERATURA	69
9. PRAMENY	71

10. SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	72
11. SEZNAM OBRÁZKŮ	73
12. SEZNAM PŘÍLOH	77
PŘÍLOHY	79

Abstrakt

V této bakalářské práci se zabývám vzestupy a pády mého rodného města Benešova u Prahy mezi lety 1918-1948. Těžiště práce je sledování architektonického a urbanistického vývoje města a dalších fenoménů, jež tento vývoj ovlivňovaly.

K práci přistupuji jako student oboru Studium humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, a tak je zřejmé, že práce, byť je orientována jako kulturně historická studie, tak je také ovlivněna společenskovědními a případně uměleckými přístupy.

Studie je primárně založená na textových či obrazových pramenech, které mi poskytly především Státní okresní archiv v Benešově, Muzeum Podblanicka a Muzeum umění a designu v Benešově; a dále na relevantní odborné literatuře.

Práce disponuje obsáhlým úvodem, který čtenáře uvádí do kontextů jednotlivých fenoménů, a navíc stručně představuje dlouhý vývoj města od jeho samotnému počátku. Stěžejní pro práci jsou následující tři kapitoly přirozeně rozdělné po desetiletích. V nich se podrobně zabývám oním stavebním vývojem a představuji ho v rámci dějinných událostí. Závěrem jednotlivých kapitol vyhodnocuji na základě sledovaných parametrů vzestupy a pády architektonické a urbanistického vývoje Benešova.

Klíčová slova

Benešov u Prahy – městská zástavba – architektura – urbanismus – první republika – druhá světová válka

Abstract

In this bachelor's thesis, I deal with the ups and downs of my hometown Benešov u Prahy between 1918-1948. The focus of the thesis is to trace the architectural and urban development of the town and other phenomena that influenced this development.

I approached the work as a student of Humanities Studies at the Faculty of Humanities of Charles University, and so it is obvious that the work, although oriented as a cultural and historical study, is also influenced by social science and possibly artistic approaches.

The study is primarily based on textual or pictorial sources, which were provided to me primarily by the State District Archive in Benešov, the Museum of Podblanicko and the Museum of Art and Design in Benešov, as well as on relevant scientific literature.

The thesis has a comprehensive introduction that introduces the reader to the contexts of individual phenomena, and moreover, briefly presents the long development of the town from its very beginning. Central to the work are the following three chapters, naturally divided by decade. In them, I discuss in detail the building development and present it in the framework of historical events. At the end of each chapter, I evaluate the ups and downs of Benešov's architectural and urban development on the basis of the observed parameters.

Keywords

Benešov u Prahy – urban development – architecture – urbanism – First Republic – World War II

1. Úvod

Město Benešov u Prahy, rodné místo mé, bych rád v této bakalářské práci podrobil důkladnému zkoumání a sledoval jeho kulturně historický vývoj mezi lety 1918-1948. K městu mě pojí jisté životní pouto. Od samého dětství zde pobývám, dříve jsem studoval na tamním gymnáziu a v dnešních dnech zde pracuji jako učitel literárně dramatického oboru na Základní umělecké škole Josefa Suka. Často se městem procházím, rozhlížím se kolem sebe a pokládám si řadu otázek. Tážu se sám sebe, jak město vzniklo, kde jsou jeho kořeny, kdo město po ta dlouhá staletí spravoval, a nejčastěji se snažím dopátrat odpovědi, kde ztratilo, či ztrácí onen duch starých časů. Město shledávám v neutěšeném stavu, minulost jako kdyby tu byla umlčena. Můžeme spatřit pouhé relikty dávných dob, ovšem ty jen tiše přežívají. Umlčel je někdo úmyslně? Jak se může stát, že uliční čáry nevedou tam, kudy se zdá, že by měly vést. Jak to, že nové budovy jakoby nekomunikují s těmi starými, místo toho se vzájemně přehlušují. Tyto podněty mě vedly k rozhodnutí sepsat tuto bakalářskou práci, a to pod názvem, vzestupy a pády Benešova u Prahy.

Ze starých fotografií je zřejmé, že město Benešov mělo a snad i stále má, velké kvality. V jeho zástavbě se vyskytuje nemálo architektonických skvostů, jak z dob dávných, tak i z těch relativně nedávných. Domnívám se, že prosperita, či jakási vyspělost města se může sledovat skrze její stavební činnost, architekturu a urbanistickou kompozici. Bohužel nejsem architekt ani urbanista, abych problematiku mohl nahlížet prizmatem jejich oborů. Místo toho ale mohu sledovat kulturně historický vývoj a posuzovat z pozice studenta humanitních oborů četnost stavebních úkonů, politickou diskuzi týkající se stavební činnosti, obsazenost budov, tedy sledování proměny jejich funkcí a všechny tyto aspekty zasazovat do rámce historických událostí a sledovat, jak se národní a obecní dějiny promítaly do architektury města Benešova u Prahy.

Přál bych si tento vývoj sledovat od nejranějších dob, co to jen jde, až po samu současnost – nejlépe pak až do časů budoucích v podobě různých koncepcí a úvah. Bohužel takové časové rozpětí je zcela nemožné zasadit do jedné bakalářské práce. Myslím si, že by takové pojetí bylo navíc velmi zjednodušující a dopouštěl bych se pak nechtěného zkreslování minulosti. Proto je potřeba, abych se zaměřil na daleko kratší úsek dějin. Vzhledem k mým úvahám o jisté disharmonii staré a nové zástavby, by se nabízelo sledovat období minulého režimu, kdy docházelo k razantní asanaci starých domů a celých ulic, a poté k jejich výměně za panelová sídliště. Přejde mi ale vhodnější nejprve se zabývat obdobím, kdy nová zástavba plynule navazovala na tu starou a kdy docházelo hlavně

k obecnému rozkvětu města – zkrátka dobu, v níž můžeme spatřovat „tradiční obraz“ města Benešova. A tato doba bezesporu vrcholí za první Československé republiky. Později v letech 1938 a 1939 je období obecné národní prosperity vystřídáno obdobím temna za nacistické okupace. Tento čas bude pro můj sledovaný vývoj vzestupů a pádů kontrastním obdobím. Měl by ukázat, jak se vzestupný vývoj přerušil a jak rozběhl řadu jiných procesů, pojící se s architekturou, urbanismem, a také velmi výrazně s procesem urbanizace, či deurbanizace. Během následného období, a po chvíli i v rámci nového režimu, se obyvatelé města museli s tímto dědictvím dlouze vyrovnávat. Sami pak přišli se svým pojetím architektury a urbanismu a s ním následně dané město razantně přetvářeli. Téma práce jsem si pro její zvládnutelnost ohraničil rokem 1948. Navíc prameny ve Státním oblastním archivu v Benešově, konkrétně pak z fondu Městského národního výboru Benešov, obsahující archiválie z let 1945-1990, nejsou uspořádány, a tudíž ani nejsou zpravidla přístupné veřejnosti. Následnými procesy po sledovaném třicetiletém období bych se rád zabýval v případné diplomové práci.

Jednotlivé obrázky budu vkládat přímo do textu, protože jsou pro mé téma velmi významným zdrojem informací a považuji za vhodné, aby je čtenář mohl sledovat současně s textem. Naopak mapy, urbanistické a některé situační plány budu vkládat do příloh, aby čtenář měl možnost je spatřit na větší ploše a zároveň, aby se zachovala přehlednost celé práce. Podobně tak učiním s fotografiemi, které přímo neodkazují na některé z v textu probíraných témat, ale přitom vhodně umožňují ilustrovat stav města v daných časech.

1.1 Heuristika a kritika pramenů

V rámci výzkumu čerpám z fondu několika kulturních institucí. Primárně se jedná o prameny pobočky Státního oblastního archivu v Praze: Státního okresního archivu v Benešově (dále psané už jenom jako „SOKA Benešov“) a o tiskoviny uchované v depozitáři Muzea Podblanicka ve Vlašimi a v jeho pobočce v Benešově. Nemálo pramenů, jenž jsou mi relevantním zdrojem informací publikovaných přímo ve zkoumaných časech, mi poskytla i Městská knihovna v Benešově. Nemálo obrazových pramenů a map mi zas umožnilo prozkoumat Muzeum umění a designu v Benešově. Velkým přínosem pro můj výzkum byla ochota obou dam Libuší Váňových, jež mi poskytly rodinou kroniku a také kroniku Římskokatolického děkanství Benešovského. Mým úmyslem bylo nahlédnout i do Archivu odboru výstavby Městského úřadu Benešov, bohužel v tomto případě jsem se setkal, i po opakované snaze, s neúspěchem.

Prvním pramenem, díky kterému jsem se ve sledovaném období zorientoval, je Pamětní kniha města Benešov 1918-1937, 1937-1948 uložená v SOKA Benešov, AM Benešov. Kronika nabízí přehled významných událostí města a podrobně líčí říjnové převratové dny v roce 1918, jež čtenáři poskytují nahlédnout do nálady lidí, kteří stáli na prahu nové doby. O období druhé světové války kniha mlčí, neboť byla na poli u Konopiště zakopána místo toho, aby byla odevzdána německým úřadům, jak bylo nařízeno.

Toto období zas zpětně podrobně mapuje Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově. V ní jsem také mohl spatřit náboženské poměry obyvatelstva Benešova za první republiky. Začátek Republiky byl konfesně značně převratný. V roce 1920 vzniká církev Československá bratrská, působí zde také církev Českobratrská a nemalé zastoupení tu mají i „Izraelité“, tedy židé. Napětí mezi přívrženci jednotlivých vyznání i mezi samotnými jejich představiteli ve sledovaném období je zcela zřetelné a následně se tato rivalita aktivně promítá i do politické diskuze, a tedy i do architektury a městské výstavby.

Odpůrcem a opozicí „občanského politického bloku“, za nímž stála právě římskokatolická církev, byl takzvaný socialistický blok. Zástupcem této „levice“ byla i československá strana Socialistická. Ta vydávala od roku 1919 do začátku druhé světové války každý týden vycházející List československé strany Socialistické, Blaník, mapující dění jak celorepublikové, tak regionální – ve svých odstavcích předkládala informace z okresní a městské rady. Dochované ročníky v SOKA v Benešově a v depozitáři Muzea Podblanicka ve Vlašimi jsem prolistoval a sledoval v nich primárně hospodářskou situaci země i regionu a také zprávy týkající se plánované městské výstavby. Ve dvou posledních zmíněných zdrojích je zřetelná zaujatost a odpor vůči opoziční straně. Druhé významné periodikum vydávala Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského pod názvem Vlastivědný sborník školního okresu benešovského. V jeho populárně naučné části jsem shledal nemálo článků, jež s určitou podobností představovaly konkrétní fenomény dané doby.

Během bádání ve Státním oblastním archivu v Benešově a v archivu Muzea umění a designu jsem narazil i na řadu map, regulačních plánů a architektonických návrhů, starých fotografií a pohledů. Mapy z různých dob nabízí vhled do vývoje zástavby města. Dá se podle nich určit, jak rychle a v jakém množství se město rozšiřovalo. S tímto jsou spojené i urbanistické plány, koncepce, podle nichž obyvatelé město formovali. Takovéto nahlížení výstavby v jistém rámci pod dohledem odborníků dokazuje vyspělost města. Kladnou či zápornou hodnotu lze nahlížet i skrze architektonické plány. Ty jsou tvořeny architekty a inženýry s různou dosavadní praxí, s odlišnými renomé, úspěchy a kvalitou tvorby. Lze také

sledovat, jak se k těmto návrhům stavěla obec, jestli předložené návrhy nechala zrealizovat či nikoli, a jak dlouho jí to případně trvalo.

Staré fotografie a pohlednice umožňují nahlédnout na minulé podoby města – v jakém stavu se veřejný prostor a stávající budovy ocitaly. Lze tak dobře porovnávat minulý a současný stav. Pohlednice nastiňují, jaké pohledy byly pro obyvatele tak hodnotné, že je považovali za reprezentativní. Obrazové prameny poskytují velmi cenné informace. Často se stává, že se například dochoval plán či fotografie nějaké budovy, a přitom k ní nenacházím zmínku v písemných pramenech.

Je potřeba nastínit, že se řada pramenů nedochovala, či jsem je nenalezl, případně mi k nim nebyl umožněn přístup. Vývoj v rámci sledovaného období nemůže tak být postaven na jednotných zdrojích, jež by mapovaly celé období. Naopak různé druhy pramenů mi umožňovaly skládat pomyslnou mozaiku této dlouhé proměny a následně vyhodnocovat stoupající a klesající tendence architektonického a urbanistického vývoje města Benešova.

1.2 Stanovení badatelských otázek a cílů

Tato bakalářská práce si klade za cíl vykreslit jakousi pomyslnou amplitudu, která bude značit vzestupy a pády architektonického a urbanistického vývoje města Benešova u Prahy v období let 1918-1948. Tuto linii budu vyhodnocovat na základě řady sledovaných parametrů.

Bude mě zajímat, jak město v určeném období rozšiřovalo nebo zkvalitňovalo svou prostorovou organizaci, jak zasazovalo novou výstavbu do stávajícího urbanistického rámce. Pro určení modelové amplitudy mi kvantitativním ukazatelem bude počet obyvatel, četnost nových nebo adaptovaných (případně konvertovaných) staveb, velikost zastavěné plochy města a plochy zeleně.

Kvalitativními ukazateli bude úroveň urbanistických konceptů, architektury v kontextu širšího okolí města (přírodní rámeček) a stylový charakter v dobovém kulturním kontextu. Budu sledovat veřejné diskuse na stránkách dobového tisku, případně jejich ohlas v dalších pramenech. Kvalitativním ukazatelem pro mne bude i úroveň zainteresovanosti obyvatel a samozřejmě i místních, či přizvaných architektů, stavitelů, inženýrů a urbanistů – budu se soustředit na úroveň jejich vzdělání, odborného renomé, kulturního rozhledu apod. V neposlední řadě mým zájmem bude sledovat dějinné události a zasazovat tak celý stoupající a klesající vývoj do rámce národních dějin.

1.3 Volba metodických přístupů

Výše uvedené otázky, cíle a prameny vedou k výběru a stanovení srovnávacích kvantitativních a kvalitativních parametrů pro vzestupy a pády města. Potřebné podklady získám analýzou a kritikou vybraných pramenů a rešerší odborné literatury. Na jejich základě provedu komparaci a shrnutí.

1.4 Rešerše odborné literatury, přehled dosavadního zpracování tématu

Literatury, která se zabývá obdobím první Československé republiky a následným letům nacistické okupace, je opravdu velké množství. Pro mou práci jsou klíčové ty, které se věnují oblasti benešovského regionu či městu Benešov samotnému. Publikace Ivo Cermana *Střední Čechy 1918-2018*¹ v důležitých bodech představuje staletý vývoj území, kde se dnes rozkládá Středočeský kraj. Umožnila mi získat povědomí o regionálních a krajových zřízeních po dobu oněch sta let. Kniha, která mapuje vývoj zámku Konopiště a jeho vztah k městu, na jehož samém okraji je umístěn, nese název Benešov a Konopiště v minulosti², a jejím autorem je Jiří Tywoniak. Zámek je nedílnou součástí historie města. V době počátku první republiky se Konopiště stalo tématem dokonce celonárodním. Svazky a články Benešov technický a industriální³ od Michala Horáčka, Náboženské poměry v Benešově od založení města po naši dobu od Josefa Kajetána Turka⁴, Přehled historie školy od Pavla Mareše nebo publikace kolektivu autorů 300 let Gymnázia Benešov⁵ vykreslují minulost konkrétních vyjmenovaných témat v Benešově. Naproti tomu velmi široce a obecně město jako takové nahlíží kniha Benešov⁶ od autorů Evy Procházkové, Mojmíra Chromého, Pavla Vašáka a Ericha Rennera, Benešovsko Podblanickou⁷ od Josefa Petráně a kolektiva autorů, nebo Monografie města Benešova a okolí⁸ od Ladislava Klimenta a kolektiva autorů vydané přímo v letech sledovaného období, a to v roce 1938. Tato kniha byla vydána z iniciativy Propagačního sboru města Benešova. Sami autoři reflektují, že město Benešov leží v nebohatém a zemědělsky založeném kraji a že je tedy třeba dané město

---

¹ CERMÁN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018.

² TYWONIAK, Jiří. *Benešov a Konopiště v minulosti*. 2. vyd. Benešov: Městský úřad v Benešově, 1993.

³ HORÁČEK, Michal. *Benešov technický a industriální*. 1. vyd. Benešov: Muzeum Podblanicka, 2017.

⁴ TUREK, Josef Kajetán. *Náboženské poměry v Benešově od založení města po naši dobu*. Benešov: Knihotiskárna a litografie Burian, Staněk a sp. Benešov, 1923.

⁵ RENNER, Erich. *Z minulosti školy*. In 300 let Gymnázia Benešov. Benešov: Gymnázium Benešov, 2003.

⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva, CHROMÝ Mojmír, VAŠÁK, Pavel, RENNER, Erich. *Benešov*. Benešov: Město Benešov, 1998.

⁷ PETRÁŇ, Josef (ed.). *Benešovsko-Podblanicko*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1985.

⁸ KLIMENT, Ladislav a kol., *Monografie města Benešova a okolí*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938.

zvelebovat a prosazovat mezi jinými. Kniha tak odráží úspěchy, kterých město za dob trvání první republiky dosáhlo, a je proto pro mou práci obzvlášť cenná.

Lokální události v následujících časech za druhé světové války podrobně představují knihy *Zabráno pro SS*⁹ od Tomáše Zouzala a *Konec pánů SS-Stadt Böhmen, Ortsgruppe der NSDAP Beneschau, Wallenstein a ti druzí*¹⁰ od Pavla Kmocha.

Při výzkumu používám i Akademický atlas českých dějin¹¹ od Evy Semotanové a Jiřího Cajthamla a Encyklopedii architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách¹² od Pavla Vlčka, Pavla Zahradníka a kolektiva autorů. Informace o dopravních sítích čerpám z knih *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*¹³ od Pavla Schreiera a *Silnice a dálnice v České republice: vývoj stezek cest, silnic a dálnic na našem území od nepaměti až po současnost*¹⁴.

Architektonickou a urbanistickou stránkou mi pomáhají posoudit publikace *Od moderny k funkcionalismu*¹⁵ od Rostislava Švácha a *Rukověť urbanismu* od Jana Jehlíka a nepochybně své myšlenkové soudy stavím na svých postojích a zkušenostech získaných z řady přednášek, mnohaletých pozorování architektury kolem sebe a vlastních pokusů.

Architekturou města Benešova se zabývají i publikace *Z Benešova za stavbami 20. století, krajinou vnější i vnitřní*¹⁶ od Tomáše Fassatiho, *Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova*¹⁷ od Lenky Chýlové a Barbory Pavliš a diplomová práce Lenky Chýlové *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*.¹⁸ Jejich náhled na danou oblast vychází ze zázemí uměleckých oborů. Naopak dějiny stavitelství v Benešově z pohledu čistě historiografického zkoumají autoři Eva Procházková

---

⁹ ZOUZAL, Tomáš. *Zabráno pro SS: zřízení výcvikového prostoru Böhmen v letech 2. světové války*. Praha: Naše vojsko, 2016.

¹⁰ KMOCH, Pavel. *Konec pánů Benešovska: SS-Stadt Böhmen, Ortsgruppe der NSDAP Beneschau, Wallenstein a ti druzí*. Praha: Academia, 2021.

¹¹ SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří. *Akademický atlas českých dějin*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014.

¹² VLČEK, Pavel, ZAHRADNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023.

¹³ SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004.

¹⁴ *SILNICE A DÁLNIČE V ČESKÉ REPUBLICĚ: vývoj stezek, cest, silnic a dálnic na našem území od nepaměti až po současnost*. Rudná u Prahy: Agentura Lucie, 2009.

¹⁵ ŠVÁCHA, Rostislav. *Od moderny k funkcionalismu, proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

¹⁶ FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní*: [průvodce světem architektury 20. století Benešovska]. 3., dopl. vyd. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008.

¹⁷ CHÝLOVÁ, Lenka a BARBORA PAVLIŠ. *Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova*. Benešov: Muzeum umění a designu Benešov, 2021.

¹⁸ CHÝLOVÁ, Lenka. *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022.

ve své knize Benešov¹⁹ a Michal Roubík nejprve ve své bakalářské práci: *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v 1871–1914*,²⁰ a později i ve své práci diplomové: *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1918–1939*.²¹

Problematikou stavitelství a architektury v Benešově v letech 1918-1948 se tedy jiní autoři již zabývali. Eva Procházková se však sledovaného období dotkla pouze velmi stručně. Michal Roubík se ve svých pracích zaměřoval hodně na vývoj městské infrastruktury, proto tuto stránku vývoje města reflektovat nebudu a odkazuji přitom na onu velmi obsáhlou práci. Rád bych na tuto problematiku navázal a nahlížel ji metodou umělecko-historické topografie. V podkapitole 1.2 jsem již představil jaké parametry budu sledovat a čím tak téma rozšířím.

Seznam zde vypsané literatury není konečný. Během svého bádání jsem narazil na některé další tituly, jež mi poskytly nahlédnout do dané problematiky. Konečný seznam literatury tedy uvádím až v závěru práce spolu s použitými prameny.

---

¹⁹ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy.

²⁰ ROUBÍK, Michal. *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1871-1914*. Bakalářská práce, vedoucí Jakubec, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2009.

²¹ ROUBÍK, Michal. *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1918-1939*. Diplomová práce, vedoucí Jakubec, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2011.

2. Popis a vývoj města do začátku sledovaného období

V následující kapitole se pokusím představit základní milníky vývoje města Benešova s důrazem na jeho urbanistický a architektonický vývoj.

2.1 Lokace města

Benešov u Prahy je v současnosti město s rozšířenou působností, ležící v jižní části Středočeského kraje. K prvnímu lednu roku 2023 v něm bylo zapsaných 16 875 obyvatel.²² Jedná se tak o největší město v Benešovském okrese.

Město je situováno do Benešovské pahorkatiny, která je součástí většího celku, a to Středočeské pahorkatiny. Území okolí města je relativně dost členité, to mělo vliv na pozdní osídlování obyvatel kraje. Západně od města se rozkládají Neštětická hora (350 metrů nad mořem) a Chlum (506 metrů nad mořem). Na severovýchodně krajinný ráz charakterizuje hora Čerčanský chlum, rozkládající se v tzv. Mezihoří. Dosahuje výšky 530 metrů nad mořem. Nejvyšší hora Benešovské pahorkatiny jest Žebrák čnící do výšky 585 metrů nad mořem. Nejnižší bod v oblasti kolem Benešova byl naměřen v údolí u řeky Sázavy v Poříčí nad Sázavou, a to 270 metrů nad mořem. Město samotné se rozkládá přibližně ve výšce 350 metrů nad mořem.²³ Spolu s relativně nepříznivým chladným a vlhkým klimatem se místní lokace nezdála našim předkům tak příznivá k trvalému osídlení.

2.2 Počátky města

Soustavné osídlení je doloženo teprve až v 8. století kolem blízké řeky Sázavy. Představitelé rodu Benešoviců někdy v 11. či 12. století putovali pravděpodobně podél dnešního Benešovského potoka vlévajícího se do oné Sázavy, postupovali dál na jih, a objevili žulový ostroh, kde vybudovali své správní centrum a okolo toho návrší sídliště. Archeologické nálezy datují první obyvatele daného místa v 11. století. Dokládají to elipsovitě záušnice, železný nůž a zlomky keramiky, jež byly nalezeny při archeologických výzkumech v letech 1885 a 1941²⁴ v okolí zříceniny minoritského kostela na Karlově.

Po dobu středověku byl Benešov důležitým dopravním bodem na cestě mezi Prahou a Lincem. Tato cesta byla snad tím nejdominantnějším prvkem, jež vedl k rozkvětu případně k úpadku města. Vedle centrálního návrší na Karlově, kde byl vystavěn opevněný panský dvorec s farním kostelem z druhé poloviny 11. století, rozhodli obyvatelé města

---

²² *Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2023*. In: Český statistický úřad. Praha: 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112023>. [cit. 2023-06-10].

²³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Pamětní kniha města Benešova 1907-1936. str. 8.

²⁴ O tomto archeologickém výzkumu se ještě budu zmiňovat v kapitole mapující období druhé světové války.

vyprojektovat velkou plochu, coby náměstí určenou pro trhy. Velikost této plochy, zabírající jak dnešní Malé, tak Velké (Masarykovo) náměstí, může demonstrovat, do jaké míry město prosperovalo a jaké mělo ambice. Bylo totiž vyměřené na 17 474 metrů čtverečních, což přesahovalo i velikost Staroměstského náměstí v Praze. Úhlopříčně jim procházela zemská cesta. Benešovští obchodníci a řemeslníci obsluhovali poutníky na této cestě. Vznikala tak řada velkých hostinců, rozmáhala se řemeslná výroba a městu se obecně dařilo. Důkazem toho je i velkolepý projekt Tobiáše z Benešova, probošta pražské kapituly, který nechal postavit severně od nového tržiště minoritský klášter. Původní farní kostel kláštera byl snad pravděpodobně mezi lety 1260-1270 rozšířen a přestavěn na trojlodní baziliku s polygonálním presbyteriem.

Žádným komplexním obranným systémem město nikdy nedisponovalo, bylo to zapříčiněno mimo jiné velmi mokrým, až bažinatým prostředím, které se kolem centra rozléhalo a tvořilo tak jakousi přirozenou bariéru a ochranu. Navíc domy stavěné blízko sebe též sloužily jakožto obranný val. Mimo návrší na Karlově a mimo Velké náměstí nebyly v okolí budovány žádné stavby s výjimkou kostela sv. Anny z poloviny 13. století a špitálu, umístěných severozápadně od města, na cestě do Prahy.

2.3 Sídlo Konopiště

K velké změně dochází v druhé polovině 13. století, kdy Tobiáš z Benešova přesídluje své rodové sídlo z města na západ, na žulovou ostrožnu nad potokem, nesoucím v dnešních dnech jméno Konopišťský. Nechá tam totiž zřídit nový hrad Konopiště, jenž bude daleko lépe plnit obrannou funkci než návrší na Karlově. Od té doby vrchnost, spravující město a jeho okolí, sídlí právě tam. Tuto rozluku hodnotím za velmi nešťastnou pro následující rozvoj města – včetně stavu ve sledovaném období, kdy už Konopiště žádná vrchnost neosidlovala a od roku 1921 už ani (definitivně) nevlastnila.²⁵

V roce 1427 předává Tobiáš z Benešova, poslední žijící člen přímé linie tohoto rodu, se souhlasem Jana Lucemburského dominium nad městem příbuznému Zdislavu ze Šternberku. Jejich rodová vláda nad Benešovem byla později ovlivněna husitskými hnutími. Oni, přívrženci krále a římskokatolického vyznání, se stavěli na odpor husitům. Tento konflikt vedl až k otevřené bitvě roku 1420 u brodu přes řeku Sázavu u Poříčí nad Sázavou, kde jejich vojsko bylo poraženo. Co je ale zásadnější, v rámci tohoto vojenského tažení se jim nepodařilo zabránit táboritům vstupu do Benešova, v němž zapálili kostel a faru, a

---

²⁵ Tento majetkoprávní spor bubu v bakalářské práci později představovat.

následně vyhořela téměř celá tehdejší zástavba. Minoritský klášter se jim však dobýt nepodařilo, byly v něm ukryty právě konopištské oddíly.

1. listopadu správce Petr ze Štemberka v bitvě pod Vyšehradem umírá a jeho vdova Perchta Šternberská z Kravař přistupuje na čtyři pražské artikuly a přijímá tak spojení s umírněným křídlem Pražanů.

Husitské období nevedlo město k žádnému výraznému rozkvětu, naopak obchod se zpomalil, řemesla slábla a stavební činnost stagnovala. Tento nešťastný vývoj korunovalo obléhání Konopiště královským vojskem, tažené proti Zdeňku ze Štemberka, který byl vůdcem bojující proti královské Zelenohorské jednotě. Obléhání trvalo 18 měsíců. Po tu dobu se vyhladovělá posádka hradu nevzdala. Konopiště spolu s městem dostal do zástavy syn krále Jiřího, Hynek z Poděbrad. Synům Šternberským bylo dominium vráceno až v roce 1478 olomouckými smlouvami.

2.4 Novověk

Karty se poté obrátily a Benešov znovu začal koncem 15. století a po dobu století 16. znovu prosperovat. Jeho lokace na cestě z Prahy do Rakous, s odbočkou směrem k Vlašimi, až do královského města Jihlavy, přinášela obyvatelům nemalé zisky. Dle Evy Procházkové se o poutníky staralo asi na dvacet šenkovních domů, sladovníci, řemeslníci a jiní obchodníci.²⁶ Z poloviny 16. století máme dokonce první zmínky o „vodákově (vodovodním mistru) a napouštění vody rourami.“²⁷ Z této doby se nám moc staveb nedochovalo, spíše žádné. Můžeme pouze pozorovat několikpatrové sklepy pod současnými domy na Masarykově náměstí. Některé jsou dokonce tak rozsáhlé, že vystupují mimo hranice stavby. Například před domem čp. 230 se dlažba náměstí oproti ostatní hladině terénu v důsledku podzemního sklepu značně propadá. Blok domů, jehož dům čp. 230 je nyní součástí, se začal stavět koncem 15. století. Velká plocha náměstí byla rozdělena ve dvě. V tomto bloku byla zbudována řada významných staveb pro město: nejprve radnice, poté chlebné krámky, masné krámky a soukromé domy. Městská radnice byla později několikrát přestěhována (1571 do domu čp. 231, 1601 do domu čp. 224).²⁸ V 16. století byl na rohu Malého náměstí a Tábořské ulice postaven pivovar. Tradice pivovarnictví je v Benešově přítomná do dnešních dnů.

---

²⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy, str. 11.

²⁷ *Ibid.* str. 12.

²⁸ *Ibid.* str. 12, 13.

Postupně se zástavba začala přirozeně rozšiřovat mimo centrum, a to podél cest vedoucích na Prahu (Pražská), ke Konopišti (Hradní²⁹), na Vlašim a dál do Jihlavy (Domašínská³⁰) a směrem na Miličín (Miličínská³¹). Spatřujeme tak paprskovitě stavěné město se svým centrálním náměstím a historicky nejstarším výběžkem (návrší na Karlově) s převážně sakrální službou (farní kostel sv. Mikuláše a minoritský klášter). Centrum od 16. století ještě z východu obepínala ulice V Louži³² (podle malého rybníka vedle ní). Takovému rozvržení ulic zůstalo takřka beze změn až do konce 19. století.

2.5 Třicetiletá válka

Velkým zásahem do vývoje města byla třicetiletá válka. Nejenže přinesla všeobecný hospodářský a kulturní úpadek, jako kdekoli jinde v Českých zemích, ale tato oblast byla poznamenána přímými válečnými konflikty. Nejprve tomu bylo v roce 1645, kdy nedaleko proběhla bitva u Jankova³³. Mnohem ničivější však byl vpád švédských vojsk v srpnu roku 1648 přímo do města. Stalo se tak těsně před uzavřením vestfálského míru. Švédové dobyli Konopiště, vydrancovali a vypálili Benešov. Tuto událost připomíná zřícenina minoritského kláštera Na Karlově. Onen klášter už nikdy nebyl obnoven.

Tyto rány měly na svědomí velký odliv obyvatelstva. Město bylo v troskách, řada zřícených staveb na desítky a některé i stovky let ležely ladem. Navíc roky 1649 a 1679-1681 byly poznamenány neúrodou, a hlavně morovými vlnami. Řemeslná výroba zanikala, zbylí obyvatelé se převážně zaměřovali na zemědělskou produkci.

2.6 Latinská vzdělanost v Benešově

Jeden z dalších majitelů Konopištského panství, Jiří ze Sinzendorfu, se pokusil urychlit osidlování zvacím listem. Ten nově přistěhovalé občany osvobozoval od poddanské závislosti a povinností k tomu náležejících. Jiří ze Sinzendorfu se ještě pokusil přilákat nové přistěhovalce založením gymnázia, jež by zvyšovalo prestiž města a poskytovalo mu centrum „latinské“ vzdělanosti. Piaristickému řádu proto byly v letech 1676-1680 nabídnuty čtyři lokality, kde jejich učení mohlo být šířeno. Tato jednání bohužel nebyla dokončena, a tak na stavbu koleje museli obyvatelé města ještě nějakou dobu vyčkat. Naštěstí se nám ale

---

²⁹ Dnešní Tyršova ulice.

³⁰ Dnes znovu Vlašimská ulice.

³¹ Dnešní Tábořská ulice.

³² Dnešní ulice Na Bezděkově.

³³ Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Uspořádali: Zdeněk Brandl, Josef Petráň. Praha: Muzeum okresu Benešov. 1995.

dochoval schematický plán (viz obr. 64 v Přílohách), jenž nastiňoval, kde by budova mohla stát. Tento stručný návrh je vůbec nejstarší dochovaný náčrt mapující rozvržení města.

Záměr postavit piaristickou kolej se povedl až Karlu Přehorskému z Kvasejovic, a to v roce 1703. Stavba začala na místě jedné z variant v ústí Hradní ulice na Velkém náměstí. Projektováním byl v roce 1705 pověřen Giovanni Battista Alliprandi. Součástí komplexu se stala gymnaziální kolej, jež byla dostavěna již v roce 1706 a kostel sv. Anny vysvěcený o čtyři roky později (viz obr. 79. v Přílohách). K původní čtvercové stavbě bylo v letech 1720-1721 přistavěno ještě jedno křídlo. (viz obr. 77. v Přílohách)

V průběhu 18. století se město znovu zacelovalo, budovaly se stavby na bývalých spáleništích a počet obyvatel znovu pozvolna stoupal. Toto stoupání narušily slezské války doprovázené epidemiemi (1756-1765) a hladomorem (1771-1772). Kolem roku 1812 došlo k odklonění zemské cesty, směřující Pražskou ulicí na zbudovanou Novou Pražskou ulici.

2.7 Benešov svobodné a okresní město

K pozitivnímu obratu došlo v roce 1834, kdy se Františku Josefu z Vrtby po dlouhých 32 letech úsilí konečně povedlo město Benešov císařem prohlásit za municipální město. Tím bylo zbaveno poddanství. Dalším velkým milníkem pro město bylo jeho prohlášení za město okresní v roce 1850. Radnice byla ze svých adres vystěhována, aby poskytla prostor pro umístění okresních institucí. Konkrétně se jednalo o okresní hejtmanství, okresní soud a berní úřad. Radnice byla provizorně přemístěna do domu čp. 227 a později do čp. 100 (viz obr. 76. v Přílohách).

Od té doby se úroveň města Benešova prudce zvedá. Počet obyvatel během 19. století se téměř rozšířil o polovinu – z 4407 v roce 1869 na 7421 v roce 1900.³⁴ V tomtéž stoupavém duchu rostlo i číslo počtu domů během stejně vyměřeného období – z 297 na 422 (viz obr. 65. v Přílohách). Nebudovaly se jenom nové stavby, ale přestavovaly se i ty stávající. Rozšiřovaly se, bylo k nim často přistavováno druhé patro. Vznikaly první domy v duchu velkoměsta. Oblíbená byla výstavba v neobarokním slohu. Významná stavba pro následující kulturní dění ve městě právě v neobarokním stylu byla postavena na přelomu 19. a 20. století v Zámecké ulici vedoucí na Velké náměstí. Projektu se zhostil známý benešovský stavitel Marcel Dusil. Do tohoto velkolepého hotelového komplexu s divadelním sálem v samém centru města se přestěhoval mezi lety 1902-1910 poštovní úřad a od té doby nese komplex jeho název – Pošta. Jednalo se o první stavbu, která měla

---

³⁴ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy, str. 25.

narušovat klasický středověký ráz prodloužených parcel. Její postavení naproti druhé dominantě – Piaristické koleji – vytváří dojem honosného vstupu do středu města na Velkém náměstí. V tomto velkolepém duchu se měla zástavba ve městě postupně rozšiřovat dál. V daném bloku k tomuto vývoji už dále nedocházelo, Hotel Pošta už nebyl co do své velikosti, v centru překonán.³⁵

Významným milníkem v dějinách města bylo vybudování železniční trati. Úsek mezi Veselím nad Lužnicí a Čerčany, na jehož trase Benešov leží, byl zprovozněn 3. září 1871.³⁶ Jeho protažení do Prahy bylo otevřeno 14. prosince téhož roku.³⁷ Lokální trať 222 mezi Benešovem a Trhovým Štěpánovem byla uvedena do provozu v letech 1895 (v úseku Benešov – Vlašim) a druhá část (Vlašim – Dolní Kralovice) roku 1902.³⁸ Vybudování železniční sítě propojovalo obyvatele nejenom s Prahou, ale i s městy a vesnicemi nedaleko Benešova. To umožnilo rozprout celou řadu společenských procesů. Obyvatelé se mohli vzájemně navštěvovat a nahlížet zvyky a normy v jiných obcích. Vedlo to samozřejmě také k rozvoji turismu, průmyslu, obchodu, a nesmím ani opomenout zmínit vliv daného fenoménu na budování národního uvědomění mezi českým lidem.

Oblíbeným slohem, v jehož hávu začaly domy v Benešově v následující době vznikat, byla secese. Tyto budovy nejčastěji stavěl již zmiňovaný rodák a stavitel Marcel Dusil. Z jeho dílny mohu jmenovat například domy čp. 231 a 232, postavené v roce 1896 na Velkém náměstí nebo dům čp. 41, jenž si nechal vyprojektovat advokát a muž říjnových dnů František Veselý.⁴⁰ Nesmím opomenout také jeho mistrovské dílo, nacházející se na témže Malém náměstí – dům čp. 74. Tento dům byl stavěn pro Okresní hospodářskou záložnu v Benešově, později v něm sídlil i okresní úřad.

V roce 1888 nechala městská rada vystavět školu v sousedství zříceniny minoritského kláštera Na Karlově. V roce 1898 bylo této škole přistavěno druhé patro. Další městskou dominantu můžeme nalézt na konci Zámecké ulice, kde se kříží s železniční dráhou. Zde byla v roce 1903 slavnostně otevřena sokolovna v neorenesančním slohu podle návrhu Jaroslava Škouly (viz obr. 84. v Přílohách). Role bratrů sokolů při pomoci správy města byla v prvních prvorepublikových letech zcela klíčová.

---

³⁵ CHÝLOVÁ, Lenka a Barbora PAVLIŠ. Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova. Benešov: Muzeum umění a designu Benešov, 2021. str. 46-57.

³⁶ SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004. str. 176-180.

³⁷ Poslední úsek dráhy 220: Veselí nad Lužnicí – České Budějovice, byl uveden do provozu 8. června 1874.

³⁸ SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004. str. 176-180.

³⁹ V roce 1975 padl za oběť stavbě vodní nádrže na Želivce konečný devítikilometrový úsek trati, a tak dnes končí ve stanici Trhový Štěpánov.

⁴⁰ Budoucí ministr spravedlnosti (1919-1920) a starosta města (1921-1921) a senátor (1920-1935).

2.8 Benešov za první světové války

12.-13. června 1914 se konala na zámku Konopiště schůzka Františka Ferdinanda d'Este s německým císařem Vilémem II. a německým velkoadmirálem Alfredem Tirpitzem. Nabízí se myšlenka, že v této schůzce zřejmě projednávali mezinárodní vztahy a s nimi spojené eskalující konflikty, následně vedoucí až k vojenským střetům.

28. června roku 1914 rakouský následník trůnu František Ferdinand d'Este v bosenském Sarajevu podléhá výstřelu od srbského nacionalisty Gavrilo Principa. Rakousko-Uhersko měsíc poté vyhláší malému Srbskému království válku. Tento konflikt následně roznítil první světovou válku. V Benešově však již 26. července byla nařízena částečná mobilizace. V městě se v příštích dnech vyskytovalo 12 000 až 14 000 branců. 15. srpna 1914 první pluk odjel na Srbskou frontu. Do Benešova se zpátky vraceli ranění vojáci, pro které byly určeny dřevěné boudy před budovou nového gymnázia a později i budova samotná.

7. června 1915 102. pluk byl preventivně odvelen do Uher. Uvolněnou budovu druhý den osídlili muži praporu 2. pluku císařských myslivců z Tridentu. Později se do města přistěhovali váleční uprchlíci z Tridentska a z Haliče a Bukoviny (většinou židé).⁴¹

Na město v průběhu válečných let (i po nich) dopadá hlad a obyvatelé trpí nedostatkem surovin. Ceny všeho rychle stoupají, rakouská měna navíc pozbývá své hodnoty a vůbec i důvěry v ní. Zemědělci mají tu výhodu, že si základní potraviny dokáží obstarat sami, zato měšťané nikoli. Konaly se tak hojné cesty tzv. baňůžkářů primárně z hlavního města Prahy. Ti nabízeli obyvatelům venkova (včetně Benešova) své cennosti a velké množství peněz, aby si obstarali obživu. Zemědělci tuto situaci považovali za zadostiučiní, a někteří si ponížení měšťanů užívali.⁴²

Město se během války nerozvíjelo. Naopak, procházelo stejně jako ostatní města v té době krizí. Veškerá pozornost se soustředila k vojenským výkonům. Město se snažilo vůbec přežít a zásobovat své obyvatele. Stavební projekty se zastavily. Byly postaveny jediné dřevěné boudy v Husově ulici pro válečné lazary. To, že byly postaveny ze dřeva, akorát ukazuje, jak rychle jich byla potřeba, a že byly považovány za určité provizorium. Paradoxně se hned po válce nezbouraly, a tak je začala užívat městská chudina, a vytvářela centrum pro stoupající kriminalitu.⁴³ K jejich zbourání došlo až v roce 1924.

---

⁴¹ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Ladislav Trmal: *Přehled válečných dějin města Benešova 1914-1918*.

⁴² CERMAN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018. str. 18.

⁴³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 207.

Přestože město bylo v době první světové války v jistém úpadku či stagnaci, rád bych upozornil na jistou nechtěnou situovanost uprostřed evropských dějin. Zde v okolí Benešova bydlel následník rakouského trůnu, jehož smrt byla záminkou pro rozpoutání první světové války. Následné roky se zrak československých občanů znovu obracel ke Konopišti, o něž se vedly majetkoprávní spory. Do těchto diskuzí zasahovali i mnozí šlechtici a politici z jiných zemí. Podle mého soudu už nikdy poté Benešov nedosahoval tak široké pozornosti.

Obr. 1. Pohled na prostor před gymnáziem s dřevěnými boudami v desátých letech 20. stol.

Rozmach stavebních činností, jak je zřejmé, byl na přelomu století 19. a 20., opravdu veliký. V textu jsem zmínil jen ty nejdůležitější z nich. O některých se zmíním ještě v příští kapitole, kde vyjmenovávám jednotlivé veřejné instituce, jež svůj vznik datují právě před sledovaným obdobím, ale svým působením zasahují i do dění po monarchistickém převratu.

Vývoj města Benešova je opravdu dlouhotrvající, jeho sláva a prosperita střídavě stoupala a klesala. Cítil jsem povinnost starší dějiny, vzhledem k mému zaměření se na stoupající a klesající procesy, projevující se ve stavební činnosti a obecně architektuře, ve stručnosti představit. Nyní se už budu věnovat fenoménům, jež svou působností spadají do mého sledovaného období. Přesto tu odkazuji k prostudování starších dějin Benešova podrobněji, aby následující historické tendence byly pochopeny v kontextu jejich dlouhodobého vývoje.⁴⁴

---

⁴⁴ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy.

3. Významné instituce a fenomény datující svůj původ před sledované období, vlivem však přesahující

V této kapitole bych rád představil určité instituce a fenomény, jež byly v městě Benešově bezesporu klíčové a jejichž vznik či počátek datujeme před sledované období. Jedná se konkrétně o otázku vyššího správního zřízení, díky které můžeme spatřit, v jakých strukturách se město v průběhu časů ocitalo, respektive kdo měl jistý vliv na prosperitu či úpadek města. Navíc potřeba nového sídla okresního úřadu vedla na začátku let čtyřicátých k organizaci architektonicko-urbanistické soutěže na přestavbu historické zástavby návrší Karlov na nové správní centrum okresu.

František Ferdinand d'Este byl prakticky posledním výkonným držitelem Konopištského panství, který se podílel nejen na jeho podobě, ale i na chodu města. Navíc jeho smrt byla podnětem k rozpoutání první světové války, proto jsem do této kapitoly zařadil několik odstavců o něm pojednávajících.

Na chodu města a také na výstavbě jak soukromých, tak veřejných budov, se podílely finanční ústavy. Na množství vkladů a úvěrů lze navíc sledovat hospodářskou situaci města. Blíže proto představím dva nejdominantnější finanční ústavy: Okresní záložnu hospodářskou v Benešově a Městskou spořitelnu v Benešově.

Vzdělání bezesporu vedlo k rozvoji města, navíc školní instituce potřebovaly někde působit. Jejich přemísťování mezi budovami města v průběhu let bylo velmi četné a vytvářelo tlak na stavbu nových školních budov. Neméně podobná byla situace s vojenskými posádkami a potřebou je někde umístit. Benešov je navíc vojenskou minulostí značně poznamenán. Kdybych tuto její složku alespoň nenaznačil, nebyl by stručný obraz o městě kompletní.

Jednotlivá vyjmenovaná témata jsou spojená se stavební činností a s prosperitou či úpadkem města v daných časech. Ve třech následujících kapitolách, rozdělených po desetiletích, jsou konkrétní fenomény přítomné a svou působností ovlivňují onen vývoj.

3.1 Okres či kraj

Po potlačených revolucích v roce 1848 se snažil František Josef I. odstranit všechny překážky, které by mohly narušovat jeho nově nastolenou absolutistickou vládu. Byly proto

---

PROCHÁZKOVÁ, Eva, CHROMÝ Mojmír, VAŠÁK, Pavel, RENNER, Erich. *Benešov*. Benešov: Město Benešov, 1998.
TYWONIAK, Jiří. *Benešov a Konopiště v minulosti*. 2. vyd. Benešov: Městský úřad v Benešově, 1993.

zrušeny stavovské sněmy, krajské – panské zřízení tak pozbylo svého významu. Došlo pak v roce 1850 k zavedení nové správní jednotky – okresů, jenž měly od roku 1855 i svou politickou a soudní pravomoc. Benešov se tak v roce 1950 stal okresním městem. Krajské úřady však byly zachovány jakožto kontrolní úřady dohlížející nad těmi okresními. Jejich funkce nakonec pozbyla svého významu, až byly v roce 1860⁴⁵ na téměř celé století zcela zrušeny. Sice se několikrát projevíly snahy na jejich obnovení – například navrhované reformy od občanské vlády Ernesta von Koerbera na samém počátku dvacátého století. Jednalo se ale o snahy o homogenizaci území a snahy zabránit úsilí různých separatistických skupin. Došlo by tím ke sjednocení Předlitavska s Uherským královstvím, kde bylo krajské zřízení obnoveno již v rámci rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867. Nebyly však tyto reformy natrvalo a plošně zřízeny, neboť tento vývoj zastavil říjnový převrat.

V době první republiky se politici snažili vyřešit nesoulad ve správním systému slovenské části nově založeného státu. Začal se proto připravovat tzv. župní zákon. Ten měl stanovit župy I.-VII.⁴⁶ Argumenty Národní demokracie v čele s Karlem Kramářem převážily. Její představitelé se obávali, že by se obnovený krajský systém stal účinným nástrojem německých menšin k odtržení se od Československé republiky. A tak návrh ministra vnitra, za agrární stranu Antonína Švehly z roku 1920, byl zavrhnut.

Teprve až za německé okupace byly zřízeny větší správní celky než okresy – tzv. oberlandráty. Benešovský okres spadal pod oberlandrát se sídlem v Táboře. Ovšem jejich účel nebyl takový, aby se ony nově vzniklé celky zhostily své samosprávy, respektive aby volení zástupci rozhodovali o věcech veřejných. Místo toho byli striktně podřízeni říšskému protektorovi a říšskému ministru vnitra. Ani po odsunu Němců nebyl samosprávní systém založen v demokratickém duchu. Sice od 1. ledna 1949 byly vytvořeny území kraje, ty ovšem byly znovu přímo podřízeny státu.⁴⁷

3.2 František Ferdinand d'Este a jeho panství

Přibližně kilometr od města západním směrem se nachází zámek Konopiště. Jeho podoba se od založení moc nezměnila, jeho gotický ráz, i po několika přestavbách, je stále zcela zřetelný. Obklopuje ho široký park a v minulosti i malé osady Konopiště a Žabovřesky.

---

⁴⁵ V Čechách – na Moravě až roku 1862.

⁴⁶ Benešov se svým okolím měl spadat do Župy I, do něž měly patřit celé střední Čechy, které oproti dnešku byli posunuty více na jih.

⁴⁷ CERMAN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018. str. 8-15, 76-78. SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří. *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014. str. 263-265, 434, 455.

Konopiště se stalo majetkem řady šlechtických rodů. Benešovice, Šternberky jsem již zmiňoval. Po nich na zámku pobývali i příslušníci rodů: knížat z Minsterberka, Arkleb z Kunovic, Hodějovští z Hodějova, překupníkem zámku se stal již také zmíněný Albrecht z Valdštejna, prodal jej Michnům z Vacínova. Zámek ještě vlastnila hrabata ze Sinzdorfu, Přehořovští z Kvasejovic, hrabata z Vrtby, Lobkovicové. Konečně, pro nás klíčová etapa dějin zámku, začíná jeho koupí roku 1887 Františkem Ferdinandem d'Este.⁴⁸

Je na místě otázka, zdali jeho přítomnost v blízkosti Benešova byla pro město spíše přínosem, či tomu bylo přesně naopak?

Arcivévoda si ze zámku a jeho okolí vytvořil osobní sídlo, ve kterém nechtěl být okolním lidem rušen. Přísně zakázal vstup na jeho pozemky, obyvatele blízké vesnice vykoupil a přestěhoval pryč. Dokonce nechal zbourat zámecký pivovar a přesídlil ho roku 1897 do původního zkrachovalého městského pivovaru v Tábořské ulici, kde sídlí dodnes (viz obr. 83. v Přílohách). Město svými neprůchozími pozemky prakticky ze tří stran obklíčil a izoloval. Sám zasahoval do provozu železniční dráhy, do činnosti soudců, okresních hejtmanů a úředníků. Snažil se, aby si město zachovalo svůj romantický ráz a hlavně, aby se nerozšiřovalo. Důkazem jeho romantických představ o městě je například dům, který nechal postavit v Seewaldově lesíku v letech 1896-1897 podle vzoru české chaloupky spatřené na Národopisné výstavě v Praze.⁴⁹

Musím konstatovat, že jeho vliv na rozvoj města nebyl nijak zvlášť příznivý. Dle Ivo Cermana⁵⁰, kdyby nedošlo 28. června 1914 k jeho atentátu, dosáhlo by se jeho plánu veřejné cesty, protínající jeho pozemky, dočista zavřít. Je otázka, jakým směrem by se vývoj města rozvíjel, kdyby se arcivévoda stal císařem monarchie. Je ale jisté, že díky majetkovým sporům se panství poblíž Benešova stalo následně celonárodním tématem. Domnívám se, že toto poznamenání místa císařským následníkem, se vleklo s Benešovem dál, a že to mohl být jeden z jakýchsi ideových důvodů, proč sem T. G. Masaryk jak před převratem, tak po něm, několikrát zavítal.⁵¹

---

⁴⁸ PROCHÁZKOVÁ, Eva, CHROMÝ Mojmir, VAŠÁK, Pavel, RENNEN, Erich. *Benešov*. Benešov: Město Benešov, 1998. str. 58-65.

⁴⁹ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. *Zmizelé Čechy*. str. 31.

⁵⁰ CERMAN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018. str. 24-26.

⁵¹ Mimo jiné zde sídlil jeho již zmiňovaný přítel František Veselý.

Obr. 2. Snímek z roku 1913 rodiny Františka Ferdinanda d'Este: následník trůnu arcivévoda František Ferdinand d'Este, vévodkyně Žofie z Hohenbergeru a jejich děti Žofie, Maxmilián a Arnošt.

3.3 Peněžní ústavy

V osmnáctém století začaly vznikat první peněžní ústavy, a to okresní hospodářské záložny. Jejich vznik byl podnícen císařským patentem z 9. června 1788. Zřizovaly se tzv. kontribučenské panské sýpky, do kterých museli rolníci odvádět část úrody (náměrky) pro zemědělce, kteří zrovna nemají osiva. Mělo se tím zamezit strádání v době neúrody. Nepotřebná část se mohla prodat, a tak vznikal společný majetek, s kterým nejprve vrchnost, později sami zemědělci, nakládali. V roce 1963 byly zemským zákonem sýpky zrušeny, ale jejich princip se transformoval do tzv. kontribučenských záložien. Roku 1882 se jednotlivé kontribučenské záložny spojily v jednu okresní hospodářskou záložnu, která začala přijímat i vklady. Jmění tyto instituce nabývaly z úroků z výpůjček a z prodeje náměrků

Na Benešovsku bývalo devět panství a v nich devět kontribučenských fondů. Ty podle počtu obyvatel odvedly část svého jmění a vytvořily tak kmenové jmění okresní hospodářské záložny. Na celkovou částku 56 304, 01 zlatých se podílely (sestupně) fondy z panství Konopišťského, Jemnišského, Drachkovského, Kormo-hradeckého, Ostředeckého, Bedřčského, Pyšelského, Vlašimského a Třebešického. Později se připojily i fondy z Čenovic, Tvoršovic, Pecerad a Příbyšic. O celkovou částku 120 808,75 korun se měl starat dvanáctičlenný výbor, jenž byl 7. října 1882 zvolen okresním zastupitelstvem. V roce 1904 si instituce nechává vystavět již zmiňovaný secesní dům čp. 77 na Malém náměstí od Marcela Dusila (viz obr. 78. v Přílohách) a přesídlila se tam z původního domu pana

Urbanidese v Táborské ulici. V největší z místností⁵² zasedalo okresní zastupitelství. Postupně tamní prostory pro provoz záložny přestaly stačit, a tak se v roce 1929 přestěhovaly do části budovy Hotelu Pošta na Masarykově náměstí. Dům na Malém náměstí získal okresní úřad, a dle smlouvy v něm nesměl už nikdy vzniknout žádný peněžní ústav. Okresní úřad zde sídlil až do svého zániku, kdy byly nacistickou správou okresy zrušeny.

Ve vývoji okresní hospodářské záložny bylo velmi pozitivním momentem usnesení okresního zastupitelstva z 22. května 1919, že přijímá ručení za záložnu, respektive, že ručí veškerým svým jměním za vklady jí svěřené. Na oplátku okresnímu úřadu patřilo 15 % z čistého zisku záložny a do ředitelstva mohl jmenovat 6 členů a 1 člena do dozorčího výboru. Toto ručení vyneslo záložně mnohonásobný vzrůst. Demonstruje to následující tabulka⁵³, kde je zřetelně vidět prudký nárůst všech sledovaných položek mezi lety 1913-1922. Později v roce 1938 záložna obhospodařovala vklady ve výši sto dvanácti milionů korun a poskytovala zápůjčky ve výši osmdesáti tří milionů korun.⁵⁴

Rok	Vklady v korunách	Půjčky v korunách	Pokladní obrat v K.
1883	54 656, 40	159 532, 72	300 493, 80
1893	907 726, 36	912 669, 40	1 359 752, 24
1903	1 294 144, 65	1 001 596, 42	1 640 176, 66
1913	2 556 812, 94	2 122 597, 78	3 744 509, 15
1922	36 625 957, 96	20 394 073, 54	165 295 158, 39

Benešovská záložna byla jedním z největších peněžních ústavů v Čechách. Půjčovala nejenom jednotlivcům, ale i obcím a okresu. Tato instituce je proto naprosto klíčová pro rozvoj stavební činnosti. Díky půjčkám z ní byla financována dlouhá řada jak soukromých, tak i veřejných staveb, které by se bez tohoto příspěví nikdy realizovat nemohly.⁵⁵ Jednalo se například o stavby městské chlapecké školy, nebo rozšíření okresní nemocnice o nový chirurgický pavilón.

⁵² Dnes Šímová síň pojmenovaná po benešovském malíři Ladislavu Šímovi.

⁵³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Naše peněžní ústavy* In Pod Bláníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1922-1923. str. 154-157.

⁵⁴ KLIMENT, Ladislav a kol., Monografie města Benešova a okolí, Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 91.

⁵⁵ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Naše peněžní ústavy* In Pod Bláníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1922-1923. str. 154-157.

SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří. *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014. str. 382-385.

Druhým nejstarším peněžním ústavem na území Benešovského okresu je Městská spořitelna v Benešově. Od roku svého založení 1888 sídlila v radniční budově. Již před první světovou válkou správa budovy pomýšlela nad stavbou vlastní budovy. Tyto ambice byly naplněny až roku 1928, kdy byla slavnostně otevřena nová budova na Masarykově náměstí podle návrhu Otakara Novotného.

Úkolem městské spořitelny je vést občany ke spořivosti, vložený majetek řádně spravovat a podporovat podnikavé tendence tím, že poskytuje výhodné úvěry. Zároveň vydělaný zisk pojišťovny vkládá do rozvoje města. Finančně tak podporovala místní školství, přispěla na stavbu chudobince, na úpravu radnice, výdlažbu náměstí, realizaci městských koupadel a podobně.

Na celkové hodnotě vkladů lze sledovat hospodářský vývoj v době první republiky: v roce 1918 pojišťovna spravovala majetek v hodnotě přibližně čtrnáct a půl milionu korun českých, v průběhu dalších deseti let došlo k prudkému nárůstu vkladů a pojišťovna tak v roce 1928 hospodařila s více jak šedesáti tři miliony korun českých. Mezi lety 1928-1933 dochází v rámci hospodářské krize k zastavení stoupající křivky. Po tomto období opět vzestupný trend pokračuje a v roce 1938 pojišťovna spravuje vklady ve výši osmdesáti milionů korun.⁵⁶

Mezi další peněžní ústavy, které působily v Benešově, mohu zařadit Českou průmyslovou banku, jež měla v Benešově svou filiálku, Živnostenskou záložnu v Benešově, První českou vzájemnou pojišťovnu, Zemědělskou nemocenskou pojišťovnu v Benešově a Okresní nemocenskou pojišťovnu, jejíž budova byla „posuzována jako nejvkusnější a nejhezčí v našem městě“.⁵⁷ Své zástupce ve městě měly i společnosti Akciová pojišťovna Koruna a Reunione adriatica di Sicurta.⁵⁸

3.4 Školy v Benešově

Nejzásadnější vzdělávací institucí, kterou se město mohlo pyšnit už od roku 1703, bylo piaristické gymnázium sídlící v piaristické koleji u Velkého náměstí.⁵⁹ To prošlo řadou změn, dokonce bylo v roce 1778 školskou reformou zrušeno, a úsilím měšťanů 6. listopadu 1819 znovu otevřeno. Stalo se tomu i podruhé: z důvodu finančních potíží bylo zavřeno mezi

---

⁵⁶ KLIMENT, Ladislav a kol., *Monografie města Benešova a okolí*, Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 90-91.

⁵⁷ Ibid. str. 64.

⁵⁸ Ibid. str. 63-65, 92-93.

⁵⁹ Kolejní budovu spolu s chrámem sv. Anny byly postaveny v letech 1703-1706. Západní křídlo koleje bylo přistavěno v roce 1719. Komplex navrhl architekt italského původu Giovanni Battista Alliprandi.

lety 1832-1857. Naštěstí následný vývoj už nebyl tak kostrbatý. V druhé polovině 19. století řád usiloval o převedení školy do správy města, to se povedlo až v roce 1897. V tom samém roce byla otevřena i nová, pátá třída (kvinta). V tomto postupu se mělo pokračovat, než se naplní všech osm tříd gymnázia. Teprve pak mohla škola přejít do správy státu, o což usilovala jak škola, tak město. Úsilí se zdařilo, a v červnu v roce 1901 zde maturovali první žáci. 1. září 1903 bylo gymnázium postátněno. V tu dobu disponovalo deseti třídami a 228 žáky. Pro tak velkou školu byly prostory v piaristické koleji nevyhovující, a tak se v následujících letech, na náklady města postavila nová, honosná budova v neorenesančním slohu v Husově ulici. V rámci architektonické soutěže byl vybrán návrh vrchního inženýra na ministerstvu vnitra Karla Dondy. Na její výstavbě se také podílel benešovský stavitel Marcel Dusil.⁶⁰

Obr. 3. Pohled na C. K. gymnasium z roku 1911

V nové školní budově gymnázium působilo jen pár let, než bylo přesunuto do školní budovy Na Karlově. V jeho bývalých prostorech se totiž rozmístila nemocniční lůžka pro raněné z první světové války. Do své vlastní budovy se gymnázium zpátky přestěhovalo až v roce 1920. V roce 1924 pak bylo postupně přeměněno na reálné gymnázium.⁶¹

O vzdělání základního stupně se starala chlapecká a dívčí škola, pro ně byla v roce 1888 postavena budova Na Karlově. Základní chlapecká škola byla v roce 1907, po odsunu gymnázia do nové budovy v Husově ulici, přesunuta do piaristické koleje. V témže roce se

---

⁶⁰ CHÝLOVÁ, Lenka. *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022. str. 54.

⁶¹ RENNEN, Erich. *Z minulosti školy*. In 300 let Gymnázia Benešov. Benešov: Gymnázium Benešov, 2003. str. 13-42.

škola rozšířila o třídy měšťanské školy pro chlapce. Kapacita koleje opět nestačila, a tak se usilovalo o vybudování nové stavby. Tento záměr byl přerušen první světovou válkou. Během ní byli studenti nuceni opustit i nevyhovující piaristickou kolej⁶², a vrátit se do budovy Na Karlově. Po válce museli studenti čekat na novou budovu až do první poloviny třicátých let.

Dívčí škola, po dobu odsunu chlapecké do piaristické koleje, zůstala na svém místě Na Karlově. Dříve než chlapecká měšťanská škola pokračovací, byla otevřena ta dívčí, a to už v roce 1894. Stalo se tomu tak proto, že chlapci mohli studovat na gymnáziu, zatímco dívky jej pouze mohly navštěvovat a studovat zde pouze v omezeném režimu.

Během společných studijních let souběh tří škol Na Karlově probíhal ve zvláštním režimu. Hodiny byly zkracovány, přestávky rušeny, tělocvik a nepovinné předměty se nevyučovaly. Budovu jediné školy během roku navštěvovalo až 1780 žáků.⁶³

Zemědělství se v Benešově vyučovalo na Zemědělské škole, zřízené od roku 1895, a od roku 1904 na letní hospodářské škole pro dívky. Jejich výuka začala v piaristické koleji, ale podobně jako u ostatních škol, její kapacity byly nedostačující. Proto byla v roce 1882 vybudována neorenesanční stavba čp. 147 v Pražské ulici. Ovšem ta byla nedlouho poté zabrána pro vojenský lazaret. Škola se tentokrát nepřemístila, ale její výuka byla zcela přerušena. K částečnému obnovení došlo až v roce 1919 v budově bývalého městského chorobince v Táborské ulici.

Obr. 4. Budova zemědělské školy, rok 1943.

---

⁶² Tu nápodobně obsadila armáda pro vojenské účely.

⁶³ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 7. roč. 1919.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Ladislav Trmal: *Přehled válečných dějin města Benešova 1914-1918*.

Mateřská škola v Benešově byla jen jedna a ta sídlila ve staré budově z let 1791-1792 postavené hrabětem Františkem Josefem Wrtbou. Autorka článku Pavla Řeháková předkládá, že by se měl napravit tento dluh a nejspíš jim byla postavena nová budova.⁶⁴ Článek je publikován v knize z roku 1938. Zprávu o realizaci mateřské školy v následujících letech jsem nenašel.

Obr. 5. Městská mateřská škola

Je zřejmé, že vzdělání na přelomu století, a dále i za první republiky, vzkvétalo. Žáků bylo čím dál více, a stejně tak rostla i větší nutnost zřízení dalších prostor pro výuku. Největšími budoucími stavebními akcemi se proto v Benešově staly právě budova chlapecké školy a blízká budova školy živnostenské pokračovací. Nesmíme opominout, že školy v Benešově měly nesporný pozitivní vliv na obyvatele. Základní a středoškolské vzdělání umožňovalo obyvatelům získat patřičné kvalifikace, a to včetně oborů pojících se stavební činností. Například Odborná živnostenská škola pokračovací v Benešově školila své učně v oboru stavebním, uměleckém, kovářském, či dřevodělným.⁶⁵ Gymnázium zas umožňovalo studentům pokračovat ve studijní cestě na vyšších stupních inženýrských například v nedaleké Praze.

3.5 Vojenské kasárny

S městem Benešovem je bezesporu spojená vojenská minulost. Naštěstí k žádným přímým vojenským střetům v jeho okolí v minulém století nedocházelo. Přesto zde vojenské

---

⁶⁴ ŘEHÁKOVÁ, Pavla. O vývoji moderního školství v Benešově. In KLIMENT, Ladislav a kol. *Monografie města Benešova a okolí*, Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 30-32.

⁶⁵ *Ibid.* str. 35.

posádky, jak před první světovou válkou, tak v průběhu první republiky, a nakonec i během druhé světové války, byly v hojném počtu přítomné. Tato přítomnost různých armád z Benešova činila bezesporu vojenské město.

Před první světovou válkou zde sídlily hned dva pluky – 102. od roku 1882 a 28. zeměbrancecký pluk od roku 1899, jehož velitelství se nacházelo v Písku. V roce 1884 pro ně byla postavena rozlehlá budova v Táborské ulici s vojenským areálem.⁶⁶ Kasárny se tak rozkládaly na okraji města, přesto nebyly od něj nijak izolovány, a tvořily tak jeho aktivní součást. Druhé centrum vojáků ve městě se nacházelo v Pražské ulici. Zde byla od roku 1822 stavěna budova pro dívčí školu.⁶⁷ Ta však nakonec připadla vojákům, kteří si zde zřídili nové kasárny. Později byl tento areál rozšiřován směrem do zeleně. Na konci třicátých let tu pak započala stavba rozsáhlé budovy pražských kasáren.

Během první světové války pluky postupně působily na srbské frontě, východní frontě a italské, následně v Tyrolském Hartbergu. O vzniku Československé republiky se vojáci 102. pluku dozvěděli v Srbsku až 4. listopadu 1918. Někteří se spontánně vydali na cestu domů pěšky a druzí dlouze čekali na vlakový spoj. Na nádraží je dav a zástupci města slavnostně přivítali až 9. listopadu 1918.⁶⁸ Tímto momentem byl převrat v Benešově ceremoniálně zpečetěn, neboť bez přízně vojenské síly správa nemohla fungovat. Cizí vojenské posádky postupně město opouštěly. Jednalo se převážně o 2. pluk Tyrolských myslivců, ale také o přívržence z řad Francouzů. Kronikář města konstatoval, že se Benešov stal konečně zase českým městem, kde není slyšet ni němčiny ani italštiny.⁶⁹

Městská rada se rozhodla posádku v Benešově ponechat ve stávajícím rozsahu, a tak se také stalo. V Pamětní knize města Benešova je však zřejmé, že později vojáci byli obyvatelům spíše na obtíž. Jejich morálka se dle řady zápisů s absencí „tvrdé ruky“ rozpadla.⁷⁰ Musel se proto zvýšit počet strážníků ve městě.⁷¹

V prvních letech po válce více jak 1400 mužů vojenské posádky obsadilo jak své kasárny v Táborské ulici, tak novou budovu gymnázia, piaristickou kolej, restauraci Na Čápě v dnešní Dukelské ulici a provizorně postavené dřevěné domy před budovou gymnázia. Přítomnost tolika lidí vyvolávala v městě v následujících desetiletí permanentní tlak na

---

⁶⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy. str. 31.

⁶⁷ ŘEHÁKOVÁ, Pavla. O vývoji národního školství v Benešově. In: KLIMENT, Ladislav a kol. *Monografie města Benešova a okolí*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 30.

⁶⁸ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 105, 114-124.

⁶⁹ *Ibid.* str. 127, 133.

⁷⁰ *Ibid.* str. 108.

⁷¹ JIRÁŇ, Jan. *Benešov a proměny jeho společnosti v letech 1918-1921*. Bakalářská práce, vedoucí Šedivý, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2016.

potřebu výstavby bytů. Bytová krize typická pro dvacátá léta v Benešově nastala hned po válce a pokračovala až prakticky do konce první republiky. Průběžně rozdmýchávala řadu bouřlivých politických diskuzí. První hned nastala v tématu vyklízení budov škol pro účely výuky a s ní související potřeby přestěhování vojáků do nových kasáren, kterých nebylo.⁷²

Obr. 6. Tábořská kasárna Jihoslovanského pěšího pluku č. 48. Snímek pořízený okolo roku 1920.

Obr. 7. Kasárna zemské obrany v Pražské ulici roku 1900. Původně byla budova zamýšlena pro dívčí školu.

---

⁷² SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 144, 203.

4. Období mezi lety 1918-1928

4.1 Revoluční rok 1918 a popřevratové dny v Benešově

V Čechách byl v Obecním domě v lednu roku 1918 zřízen Generální sněm zemí českých, složený z českých poslanců jak říšské rady, tak ze zemských sněmů. Ti v lednu jednomyslně přijali Tříkrálovou deklaraci, jež sice nepožadovala rozpad říše a českou samostatnost, ale také se jí nevyhýbala. V červenci se výbor reorganizoval a stal se z něj Národní výbor v čele s Karlem Kramářem a se zastupiteli poslanců všech nejsilnějších českých politických stran. Připravovali se na převzetí moci a formovali první zákony. 28. října se nesprávně interpretovala nóta ministra zahraničí Gyuly Andrásyho z 27. října, v níž informoval rakouského vyslance ve Švédsku, že císař přijímá nejnovější formu požadavků prezidenta Woodrowa Wilsona. V té se kladl důraz na práva jednotlivých národů v říši. Zpráva se objevila na veřejnosti a byla pochopena jako kapitulace. Spustila se lavina, lidé začali oslavovat samostatnost, strhávaly se rakouské znaky a zdá se, že tento vývoj už nešlo zastavit.⁷³

I v Benešově probíhal místní odboj. Byl totiž založen okresní národní výbor, na němž se tajně scházeli předseda František Mařík, stavitel a zástupce strany mladočeské, František Veselý, advokát a budoucí ministr spravedlnosti za stranu realistickou, a Jan Veverka, koželužný mistr za stranu sociálně-demokratickou. Úkolem národních výborů bylo sledovat politický vývoj, zpracovávat své okolí a dávat pokyny pro případ revoluce. Jeho členové se připravovali na převrat s dalšími bojovými konflikty.

Zprávy z fronty byly čím dál příznivější pro revoluční snahy. 14. října byla v Benešově svolána mimořádná schůze obecního zastupitelstva, v níž byla jednohlasně přijata rezoluce socialistické rady, vyhlášující stávkou proti vývozu potravin ze země a prosazující statní samostatnost. Atmosféra se den za dnem stupňovala, členové se připravovali na různé verze scénáře převratu. V Benešově se obyvatelé stále obávali přítomnosti 2. pluku císařských tyrolských myslivců – sice s nimi obyvatelé sympatizovali, nedalo se však těmto neformálním vazbám důvěřovat.

Vídeňská vláda vydala 27. října pokyn všem hejtmanstvím, aby vyhlásily okamžité stanné právo. Národní výbor rychle zareagoval, nechal místními výbory hejtmanské vyhlášky zabavit. V Benešově členové tamního výboru Veverka a Štolc rozpoutali urputnou a dlouhotrvající hádku o balíky s tiskem na poštovním úřadě. Ta nakonec skončila vítězně

---

⁷³ CERMAN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018. str. 21-23.

pro odbojáře. Správce pošty Hanousek utekl a prohlásil, že o ničem nechce vědět. Balíky tak byly zabráný.⁷⁴

28. října před polednem byl chaos, přicházely různé nejasné a odporující si zprávy, až v půl třetí odpoledne přišla zpráva o prohlášení samostatnosti. Lidé z celého města se v tu chvíli vydali do ulic a začali oslavovat novou republiku. V tu samou dobu zasedal národní výbor, jež byl v rázu rozšířen o 20 nových členů a rozděleny byly nové funkce. Občané byli pozváni na slavnostní schůzi v divadelním sále Na Poště.

Předtím ale téměř došlo k hrozbě krvavého konfliktu, když se dav hrnul ke kasárnám v Táborské ulici, aby z ní strhnul znaky rakouské monarchie. Zastavil jej však Jan Veverka. Místo toho účastníky odvedl na zmiňovanou schůzi do sálu Na Poště. Zde byl slavnostně přečten telegram s prvním nově vydaným zákonem o samostatnosti Československé republiky. Několik staletí trvající snahy o vlastní stát byly naplněny.⁷⁵

4.2 Nový začátek

Město Benešov se po válečných letech ocitalo ve velmi žalostném stavu, přesto jeho zástupce a obyvatele nevyjímaje naplňovala euforie ze samostatnosti svého vlastního státu. Město se vzápětí vyhlášením republiky zkrášlovalo československými prapory a slavnostní výzdobou. Po 29. říjnu, kdy byl vyhlášen sváteční den volna, se lidé dali do práce. Zástupci města se zmocnili klíčů od kasáren a bylo vyjednáno vystěhování 2. císařského pluku tyrolských myslivců. Na organizaci a udržení klidu ve městě se aktivně podílela spolu s městskými strážníky i místní sokolská jednota. Postupně veškeré státní úřady přecházely do rukou Národního výboru. Konkrétně se jednalo o okresní soud, poštovní úřad a okresní hejtmanství.

8. listopadu vítal benešovský lid české delegáty jedoucí z Paříže do Prahy. Jednalo se o Kramáře, Klofáče, Habrmana a Staňka.⁷⁶ 21. listopadu pak vítal prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka.⁷⁷

Jedna z prvních akcí, která souvisí se stavební činností, bylo zavedení bytové komise dle nařízení vlády č. 88 z 22. ledna 1919.⁷⁸ Ta nabyla pravomoci byty zabírat a rozřazovat

---

⁷⁴ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Ladislav Trmal. *Přehled válečných dějin města Benešova 1914-1918*.

⁷⁵ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 94-98.

⁷⁶ *Ibid.* str. 111-113.

⁷⁷ *Ibid.* str. 135-139.

⁷⁸ ŠVÁCHA, Rostislav, *Od moderny k funkcionalismu, proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Victoria Publishing, 1995. str.162.

dle rozhodnutí komise.⁷⁹ Jejím úkolem bylo, co nejrychleji se vypořádat s nedostatkem bytů ve městě. Práce jim komplikovala neochota majitelů domů a dle článku z časopisu *Blaník* i pasivita starosty.⁸⁰⁸¹

Snahou bytového družstva bylo také projektování celých nových čtvrtí. Dbali přitom jak na užitnost, tak také na krásu a zdraví obyvatel ve vystavěných domech a celých městských čtvrtích. Dávali si za vzor činnost stavebního družstevnictví v Anglii, kde vznikaly tzv. garden cities. Přáli si tak stavět plánovaně účelné a programově založené zahradní osady na vhodně vybraném místě určeném primárně pro rodinné domky – nikoli pro výdělečné pronajímání podnikatelů.⁸²

Pozemky pro projektované rozšíření měst bytové fondy čerpaly z rozdělených pozemků velkostatků. Považovali to tak za správné, nabytí majetku dosáhli velkostatkáři dle nich nekalou činností a vykořisťovali tak prostý lid. Tento proces považovali za jisté zadostiučiní. Koncept, při kterém by velkostatkáři za vyvlastněné pozemky měli dostat náhradu jim přišel zcestný, neboť by na území nového státu vznikali nežádoucí milionáři.⁸³

Vedle bytového družstva zde působil stavební spolek Svépomoc, kterýž již před první světovou válkou v Benešově nechal vystavět řadu domů. Hned po válce roku 1919 družstvo vyprojektovalo zástavbu pod hostincem Na Tůmovce na východ od Zapovy ulice (viz obr. 66. v Přílohách).⁸⁴ Téměř dvacet domů a dvojdomů se zahradami v tzv. národním slohu vzniklo roku 1921 a započal se tak intenzivnější vývoj města na východ od jeho centra.

Hned po válce si občané přejí strávit parné letní dny u vody, a zbudovat proto koupadla.⁸⁵ Nejbližší možností pro jeho občany jsou říční lázně v Čerčanech. Tuto variantu si ovšem nemohou všichni dovolit. Začalo se tedy projednávat vhodné umístění benešovských koupadel. Tato diskuze se vlekla více jak deset let⁸⁶, než se je Lázeňskému družstvu za vlastní náklady povedlo realizovat v roce 1933 v odlehlé části města, tzv. Na Sladovce. O nich podrobněji však budu psát později.

Ze zprávy o obecním zasedání je zřejmé, jaké nutné činnosti bylo potřeba rychle provést. Bylo třeba opravit budovu školy Na Karlově, jež v předchozích letech praskala ve švech, stejně na tom byla budova nového gymnázia, která v době války byla uzpůsobena

---

⁷⁹ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. 1919, č. 4.

⁸⁰ *Ibid.* č. 8. roč. 1919.

⁸¹ Mezi lety 1913-1919 jím byl Ladislav Feršman za Národní stranu, staročechy.

⁸² *Ibid.* č. 22. roč 1919.

⁸³ *Ibid.* č. 4, 5, 37. roč. 1919.

⁸⁴ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i č. 981, sign IX/A, *plán Karla Kotta z roku 1919*

⁸⁵ *Blaník*. č. 14. roč. 1919.

⁸⁶ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 210.

jako vojenský lazaret. Bylo třeba opravit i kasárny, piaristickou kolej, prakticky všechny budovy válečnou činností dotčené. Bohužel finance města byly na tom bídně. Jeho dluh se totiž propadal na částku 2 650 849 korun.⁸⁷ Bylo nutné reorganizovat finanční plán města tak, aby odpovídal reálným možnostem, a přitom aby se stavební činnost nezastavovala. Byli na ní totiž závislí i dělníci, kterým poskytovala pracovní příležitosti. Naštěstí již v roce 1919 opravy jak piaristické koleje, tak gymnázia a školní budovy Na Karlově proběhly.⁸⁸

Velká část populace během válečných let zahynula. Násobily se případy, kdy dítě zůstalo bez rodičů. Výbor se rozhodl sirotkům pomoci a zřídil hned v roce 1919 sirotčinec. Nejprve byl koncipován do prostor piaristické koleje,⁸⁹ ovšem místnosti nebyly pro děti vůbec vhodné, a tak jej umístili naproti chorobinci u pivovaru v Táborské ulici.⁹⁰ Sirotčinec byl slavnostně otevřen u příležitosti výročí 28. října 1919.⁹¹ V dubnu 1929 však byl sirotčinec přemístěn do bývalé arcivévodské žehlírny a prádelny na Konopišti, kde je více místa. Navíc okolní zámecký park je klidné místo pro výchovu dětí. Ústav disponoval 25 místy⁹² pro sirotky a o ně se staral tříčlenný personál. Roční náklady ústavu činily výše 80-90 tisíc korun.⁹³

Pivovar po mrtvém Ferdinandovi by měl připadnout dle dědičného práva jeho potomkům – stejně tak veškerý majetek včetně zámku Konopiště. Ovšem tato varianta byla pro občany nové republiky naprosto nepřijatelná, a tak se rozvedl velký spor o dědictví bývalého arcivévody.

Hned po převratu byla u zámku postavena stráž, aby chránila cennosti v ní ukryté před loupeživými útoky. Zámek a jeho rozsáhlé přilehlé parky měla na starost správa velkostatku. Majetek jako takový měl zas v držení hrabě Jaroslav Thun, jakožto poručík nezletilého vlastníka Konopiště. Ten dle novinového článku dbal, aby na pozemky parků nikdo nevstupoval. Později však povolil přístup lidem s povolením. Jednalo se však o lidi privilegované a výběrové.⁹⁴ Parky, jak již bylo dříve napsáno, město obklopovaly ze tří stran, což na měšťany působilo velmi stíněně a podřadně.

---

⁸⁷ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 23, roč. 1919.

⁸⁸ *Ibid.* č. 37, 40, roč. 1919.

⁸⁹ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 145.

⁹⁰ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 36, roč. 1919.

⁹¹ *Ibid.* č. 37, roč. 1919.

⁹² V roce 1927 byl obsazen 23 chovanci (8 dívek a 15 chlapců).

⁹³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1927-1928. str. 66-68.

⁹⁴ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 2, roč. 1920.

Politici představitelé se snažili majetek získat do majetku státu. Na odpor stáli dědicové spolu s jejich opatrovníkem hrabětem Thunem a spolu s rakouskou šlechtou i představitelé aristokracie z jiných zemí⁹⁵. Spor (dočasně) ukončily mírové smlouvy ze St.-Germain z roku 1919, které stanovily v čl. 208., že majetek rakouské vlády i rodinné statky Habsburků na českém území se stávají majetkem Československa. V české jurisdikci byl tento počin posvěcen zákonem č. 354/1921 Sb., o převzetí majetku. Tyto majetkoprávní spory se však znovu otevřely a české soudy se jimi mezi lety 2007-2011 opakovaně zabývaly.⁹⁶

Město i po válce trpělo kritickým nedostatkem uhlí.⁹⁷ Situace byla tak vážná, že bylo dokonce třeba zastavit provoz celé nemocnice a její budovy na několik dní zavřít.⁹⁸

Poválečná situace do začátku dvacátých let se však rychle stabilizovala. Dodávky surovin byly postupně obnovovány, finanční deficit města se pomalu zpomaloval. Vytvářely se nové stavební koncepce, nové regulační plány, nové silnice i nové veřejné budovy. Město tak do nové dekády vstupovalo s velkými očekáváními. Některé ambice se naplnily, některé zase ne. Jiné byly na řadu let pozdrženy. V příští podkapitole se pokusím tento stavební vývoj vykreslit a přiblížit.

4.3 Počátek dvacátých let

Od začátku první světové války v roce 1914, kdy město mělo 531 domů, se do roku 1920 zvýšil jejich počet na pouhých 540 spolu s 7805 obyvateli. Takováto data udává statistika předložená v Děkanické kronice římskokatolické církve v Benešově. Karel Kuča ve své publikaci *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku* předkládá čísla pro rok 1921: 531 domů a 7828 obyvatel.⁹⁹ Zato podle II. ročníku periodika *Pod Blaníkem* z let 1922-23¹⁰⁰ bylo ve městě údajně 7 804 obyvatel a v součtu 533 domů. Jednotlivé údaje

---

⁹⁵ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 26, roč. 1920.

⁹⁶ VAVŘÍK, Aleš. *Kněžna Sofie žádá o vrácení mobiliáře z Konopiště*. In: Regionální stanice Českého rozhlasu. Praha: 2008. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/knezna-sofie-zada-o-vcraceni-mobiliare-z-konopiste-7267820>. [citováno 2023-12-15].

KUBECZKA, Josef. *Soud odmítl stížnost ve sporu o mobiliář zámku Konopiště*. In Radio Prague International Český rozhlas. Praha: 2011. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/soud-odmitl-stiznost-ve-sporu-o-mobiliar-zamku-konopiste-8372932>. [citováno 2023-12-15].

⁹⁷ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 21, roč. 1920.

⁹⁸ Ibid. č. 37, roč. 1920.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 156,

⁹⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 1999. str. 85.

¹⁰⁰ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Nemocenská pokladna v Benešově* In *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1922-1923. str. 86-88.

spolu přesně nesouzní, ale dávají nám alespoň přibližný obraz. V následujících desetiletích počty obyvatel budou stoupat, nedočkají se ale takového vzrůstu jako počty domů, jejichž množství naroste v příštích dvaceti letech o necelý dvojnásobek.

Na samém začátku dvacátých let v Československu vznikla nová církev československá.¹⁰¹ Hned v prvních dnech svého vzniku nabývala velké popularity a občané nového státu k ní z římskokatolické církve v hojném počtu přestupovali. Nová církev byla i ve většinové oblibě politických reprezentantů. V Benešově dokonce městská rada vydala veřejnou výzvu, aby občané vystupovali „z náboženské organizace Římem ovládané a našemu národu z historie jako úhlavní nepřítel známé.“¹⁰² V prvních letech Čechoslováci pořádali své bohoslužby na Velkém náměstí pod širým nebem, neboť se jim nepodařilo získat ani jeden z římskokatolických kostelů. Později jim bylo městskou radou umožněno kázat v kapli gymnázia. Nesměli však užívat presbytář, který byl záclonou od zbytku sálu oddělen.¹⁰³

Tradičně působící církev římskokatolická disponovala ve městě barokním chrámem sv. Anny na Velkém náměstí a děkanským kostel sv. Mikuláše na historickém návrší Karlov. Vedle přívrženců římskokatolické církve ve městě pobývali jak Čechoslováci, tak evangeličtí čeští bratři, jež sídlili právě v kapli gymnázia. Nově bylo obyvatelům státu umožněno být i bez vyznání. Nakonec křesťanská vyznání doplňovali i židé. Ti měli svou synagogu pod výjezdem z náměstí (tzv. pod brankou) vedoucím do Pražské ulice (viz obr. 81. v Přílohách).

Statistiky představují počty jednotlivých zástupců víry z území benešovského soudního okresu k datu 21. února 1921.¹⁰⁴

	Řm. kat.	Čsl.	Čsbr. ev.	Židé	Bez vyzn.	Celkem
Město	5032	1784	163	294	507	7828
Venkov	1755	287	52	4	37	2135
Celkem	6788	2071	215	298	544	9963

V následujícím roce proběhla rekonstrukce budovy radnice a městské spořitelny čp. 100. Bylo jí dle návrhu architekta Otakara Novotného přistavěno třetí patro a její fasáda ožila ve střídém rondokubistickém stylu. Z původní fasády zmizely historizující prvky, nad okny a dveřmi v přízemí byly vytvořeny obloučky a nad nimi římsa ve dvou bodech

¹⁰¹ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 4, roč. 1920.

¹⁰² *Ibid.* č. 26, roč. 1920.

¹⁰³ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*, rok 1921.

¹⁰⁴ *Ibid.* rok 1921.

vystupující nahoru do špičky, ty jsou vyzdobeny znakem města – žlutými hvězdami. Dispozice oken v prvním patře byla mírně upravena a ve druhém nově vzniklém patře zas tři okna přidána. Přestavba to byla mírná, architekt zachoval minulý ráz stavby, pouze jej dobově upravil, mírně rozšířil a dodal reprezentativní prvky.

Obr. 8. Pohled na budovu městského úřadu a městské spořitelny před úpravou fasády navrženou Otakarem Novotným.

Obr. 9. Pohled na radniční budovu s úpravami fasády od Otakara Novotného. 30. léta.

Obr. 10. Návrh úpravy fasády městského úřadu od Otakara Novotného.

V roce 1925 došlo k rekonstrukci Velkého náměstí. Položena byla nová kostková dlažba¹⁰⁵ a kanalizační potrubí.¹⁰⁶ O osm let později sem byli vysazeny dvě řady lip po obou stranách náměstí. Malé náměstí se dočkalo rekonstrukce v roce 1931 (viz. obr. 80. v Přílohách). Roku 1927 byla položena dlažba vějířovitého typu v Zámecké ulici. Hlavní městský bulvár dostal tak plnohodnotný městský ráz. Dle kronikáře se o to zasloužil svým úsilím starosta města Josef Steindler.¹⁰⁷

4.4 Jižní a západní část města

Téměř na počátku nového desetiletí byla realizována nová budova Nemocenské pokladny v Benešově poblíž Tábořských kasáren. Jedná se o ukázkový příklad obloučkového či rondokubistického stylu. Můžeme o něm mluvit také jako o národním stylu, protože se skrze něj umělci a inženýři snažili zhmotnit českou identitu, české stavitelství vycházející z národního dekorativismu lidové architektury. Někdy je také považován za pozdní fázi kubismu. Na fasádách takových domů jsou zhmotněny různé dekorativní prvky ve tvarech obloučků, terčíků, válců a často jsou pak dozdobeny plastikami. Nejznámějšími příklady tohoto stylu jsou budova Legiobanky v Praze Na Poříčí od Josefa Gočára, nebo Palác Adria od Pavla Janáka na nároží Jungmannova náměstí a Národní třídy.¹⁰⁸

Její architektem byl Alois Mezera, žák Josipa Plečnika.¹⁰⁹ Realizace stavby se zhostil Antonín Plíhal z Prahy. Budova disponovala třemi patry, fasáda byla hojně vyzdobena obloučkovými prvky různých stylů. Pro omítku byly vybrány barvy červená a žlutá. Uprostřed budovy dominoval portik se čtyřmi sloupy, římsou a nad ní dvě alegorické sochy lékařství a práce od sochaře Josefa Palouše, žáka Stanislava Suchardy.¹¹⁰ Začalo se na stavbě pracovat v roce 1922, údajně tehdy poskytla obživu všem nezaměstnaným dělníkům.¹¹¹ Po jejím otevření v roce 1924 obyvatelům vyplácela nemocenské náhrady a zároveň disponovala moderně vybavenými ordinacemi, takže v budově poskytovali i

---

¹⁰⁵ Poprvé bylo náměstí ve větší míře vydlážděno v roce 1872.

¹⁰⁶ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 242.

¹⁰⁷ Ibid. str. 259.

¹⁰⁸ FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008. str. 54.

¹⁰⁹ CHÝLOVÁ, Lenka a Barbora PAVLIŠ. *Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova*. Benešov: Muzeum umění a designu Benešov, 2021. 172-181.

¹¹⁰ CHÝLOVÁ, Lenka. *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022.

¹¹¹ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 180.

ošetřovatelskou péči.¹¹² Dle autora článku Antonína Fuksy, „budova okresní nemocenské pokladny je posuzována jako nejkusnější a nejhezčí v našem městě“.¹¹³¹¹⁴

Obr. 11. Pohled na Okresní nemocenskou pojišťovnu v Benešově postavenou podle návrhu Aloise Mezery v roce 1921.

Architekt Alois Mezera se narodil 1889 ve Slaném a zemřel 1945 v Nymburce. Zprvu studoval na vyšší průmyslové škole stavební v Praze (1906-1910) a následně (1910-1913 na Umělecko-průmyslové škole u Josipa Plečnika. Jedna z jeho prvních stavebních aktivit byla spolupráce na přestavbě radnice v Benešově. To nejspíš vedlo k získání zakázky na oně okresní nemocenské pojišťovně. Později byl městem osloven k vyprojektování domů pro vojenské gázisty. Jednalo se o úspěšného architekta. Za jeho života byla realizována celá řada projektů – jedná se například o novou radnici v Úpici, budovy gymnázií v Novém Městě nad Váhom, v Bohumíně, či v Trutnově, československými velvyslanectvími v Bělehradě a Berlíně a Ankaře, či jeho snad nejznámější realizaci strašnického krematoria. Alois Mezera se také stal předsedou Společnosti architektů v Praze a byl taktéž členem Spolku výtvarných umělců Mánes.¹¹⁵ Byť na území Benešova jeho realizace proběhly na začátku jeho kariéry, můžeme přesto jeho vliv a působení považovat za vysoce hodnotný přínos pro benešovskou architekturu.

---

¹¹² SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Nemocenská pokladna v Benešově. In: *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1922-1923. str. 86-88.

¹¹³ FUKSA, Antonín. Okresní nemocenská pojišťovna. In: M KLIMENT, Ladislav a kol., *Monografie města Benešova a okolí*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938.

¹¹⁴ Považuji proto za zcela kontroverzní přestavbu, kterou vyprojetoval Ing. Jaroslav Hlavnička, a která razantně a nevkusně narušila vzhled bývalé budovy nemocenské pokladny.

¹¹⁵ VLČEK, Pavel, ZAHRADNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023. str. 577, 578.

Antonín Plíhal se narodil 1884 v Ruzyni. Zprvu byl asistentem benešovského stavitele Františka Maříka, poté se stal oprávněným stavitelem. Jeho působení nebylo zřejmě tak rozsáhlé jako u Mezery. Realizoval například stavby funkcionalistické vily čp. 746 ve Střešovicích podle návrhu Otakara Chodounského a vilu čp. 481 v Liboci, nebo dům v Dejvicích čp. 346/XIX. V roce 1920 vyprojektoval návrh na stavbu Masarykovy základní školy čp. 101 v Ruzyni. V Benešově kromě stavební aktivity na pojišťovně se také v následujícím desetiletí spolupodílel na stavbě chlapecké škol.¹¹⁶

Při pohledu na návrh nemocenské pokladny od Mezery můžeme spatřit i půdorys zamýšlené novostavby biografu směřující svůj vchod do Táborské ulice hned naproti kasárnám. Nejspíš mělo jít o náhradu shořelého vojenského biografu v roce 1921.¹¹⁷ Ten byl původně zřízen v bývalé stodole naproti Táborským kasárnám. V archivu Muzea umění a designu se však nachází ještě jiný návrh biografu a divadla zasazeného přímo do trojúhelníkového pozemku mezi ulicemi Táborská, Gymnaziální¹¹⁸ a tehdy ještě oficiálně nepojmenovanou ulicí „k nádraží“¹¹⁹. Ani jeden z návrhů kulturních zařízení nebyl realizován.¹²⁰ Byl ale realizován návrh na úpravu prostoru před budovou do podoby parku (viz obr. 67. v Přílohách).¹²¹¹²² Na jeho severní straně byla postavena řada jednopatrových domů v témže národním stylu s obloučkovým zdobením.

---

¹¹⁶ Ibid. str. 695.

¹¹⁷ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 175, 176.

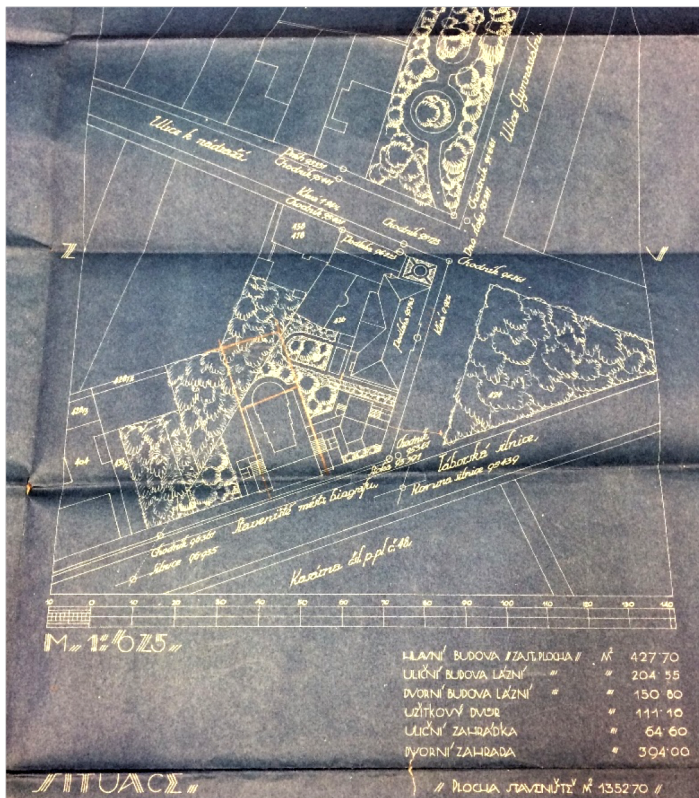
¹¹⁸ Dnešní Husova ulice.

¹¹⁹ Dnešní Žižkova ulice.

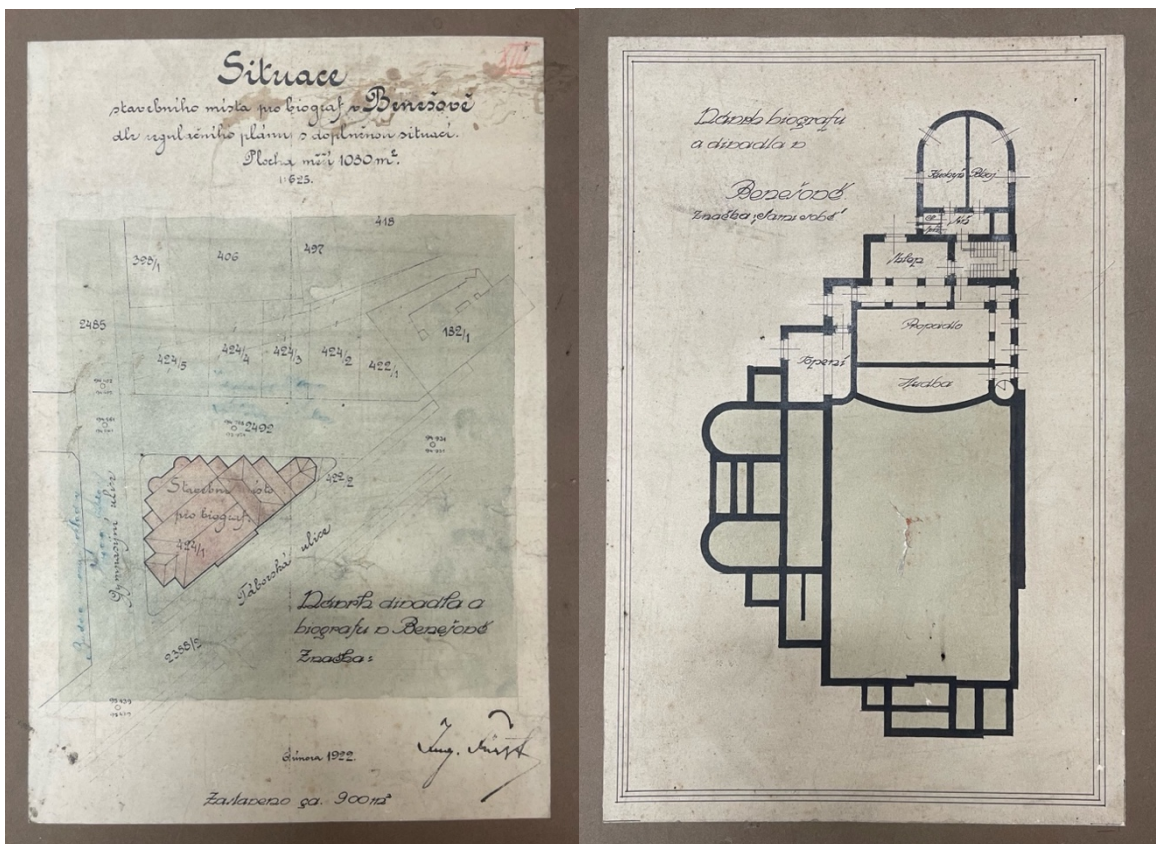
¹²⁰ V roce 1925 bylo zřízeno přestavbou bývalé stodoly hostince U Bíleného koníčka nové kino.

¹²¹ V roce 1960 sem byla přenesena socha Jana Husa do té doby stojící na Velkém náměstí.

¹²² SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 210, 215.

Obr. 12. Návrh Okresní nemocenské pokladny v Benešově, architekt Alois Mezera, 1921. Blíže k Táborské ulici se nachází nerealizovaný biograf.

Obr. 13. a 14. Návrh divadla a biografu před okresní hospodářskou záložnou, Ing. Fürst, 1922.

Také v ulici Gymnaziální se stavěly domy s obloukovými tvary a jinými typy zdobení na fasádách a jedním z nich byla i kaple českobratrské církve, která byla postavena roku 1927 podle návrhu Františka Scharfa. Nedostatek bytových jednotek pocíťovali i vojenští představitelé. Situace byla dokonce tak vyhrocená, že hrozil odchod celého 48. (dříve 102.) pluku.¹²³ Roku 1924 proto pro vojenské gážísty vyprojektoval architekt Mezera řadu tří domů v puristickém stylu (viz obr. 68. v Přílohách).¹²⁴ Práce na nich byly dokončeny roku 1927 a celá Husova ulice až k nemocenské pokladně tak byla po své východní straně zastavěna. Na straně západní je pak lemována parkem, který byl ve třicátých letech doplněn o pomník padlým za první světové války. V červnu roku 1925 byla prorážena nová ulice vedoucí kolem gymnázia až k vlakovému nádraží. Ta byla také postupně zastavována jednopatrovými domy.¹²⁵

Tato jihozápadní část města začala tvořit ucelenou a rychle se rozvíjející městskou čtvrť. Již od roku 1907 obsahuje novorenesanční budovu gymnázia.¹²⁶ Tvoří ji honosné secesní budovy vysoce postavených lidí a ve třicátých letech ji pak doplnily funkcionalistické stavby škol chlapecké a pokračovací. Tato čtvrť by se dala označit jako centrum vzdělání v Benešově. Domy zde dosahují úctyhodné výšky a tvoří tak dohromady plnohodnotnou městskou zástavbu. Z jihu tuto čtvrť rámuje vojenský areál s Táborskými kasárnami a ze západu zase dráha s nádražím v neorenesančním stylu. Dohromady tak toto městské území tvoří přirozený celek, který si do dnešních dnů zachoval svůj historický půvab.

Za obloukem železniční tratě se již před první světovou válkou začaly stavět kolonie samostatných domků a vil. Vznikalo tak přirozené předměstí domů se zahradami směřujícími k zámku Konopiště a jeho parkům. Od zbytku města bylo izolováno právě železniční tratí.¹²⁷ U té byly postaveny domky pro drážní pracovníky, opodál pak vznikala vilová zástavba. Na tuto rozsáhlou oblast mezi železniční tratí, Táborskou ulicí a cestou ke

---

¹²³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 198.

¹²⁴ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karta 160, i. č. 981, *stavební záležitosti 1900-1926*.

¹²⁵ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 232.

¹²⁶ Od roku 1924 bylo postupně přeměněno na reálné gymnázium.

¹²⁷ Dnes je tato část města izolována ještě z druhé strany silniční přeložkou Praha-Tábor, jež stavěli vězni z pracovního tábora zřízeného na Konopišti během druhé světové války. Což se vymyká původnímu plánu zde vybudovat klidné čtvrtě.

Konopišti byly vyprojektovány regulační plány už v roce 1926. Podařilo se je však plně schválit až v roce 1934.¹²⁸¹²⁹

O něco západněji směrem ke Konopišťskému parku se nacházel areál Všeobecné veřejné nemocnice okresní v Benešově. Ta od roku 1898 disponuje hlavní budovou v neorenesančním stylu od benešovského stavitele Marcela Dusila, hospodářskou budovou a infekčním pavilonem. Ten byl v roce 1904 přestavěn na dvoupatrový pavilon pro léčbu plicní tuberkulózy a infekční pavilon byl postaven zcela nový. O čtyři roky později byla rozšířena hlavní budova. 1927 areál doplnila pitevna a 1929 pavilon porodnický.¹³⁰ Největší investice nemocnice čekala až v příštím desetiletí.

Obr. 15. Nemocnice okolo r. 1910.

Obr. 16. Sanatorium okolo roku 1913.

4.4 Východní a severní část města

Dočista jiný typ městské zástavby, než byl použit směrem na jihozápad a západ od centra města, užili stavitelé ve východní oblasti. V její jižní části, jak již jsem psal, působilo družstvo Svěpomoc a budovalo čtvrť složenou ze samostatných domů a dvojdomů. Na severovýchodě se kolem nově zřízené ulice vedoucí směrem do Bedřče budovaly malé řadové domky pro chudé obyvatele. Tomuto počínání předcházelo rozparcelování louky, která patřila konopišťskému panství. S projektem se začínalo již v roce 1919, regulační plán pro tuto oblast vznikl v roce 1929, ale byl plně schválen až v roce 1934.¹³¹ Ještě severněji od této zástavby pak kolem roku 1926 vznikalo sídliště Na Spořilově.¹³² Nad ním na kopci byly

---

¹²⁸ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 331.

¹²⁹ V přílohách obr. 70. je předložen jeden z návrhů regulace vilové části za ztrát od architekta Ing. Richrda Špera z roku 1934. Projekt nebyl nikdy realizován.

¹³⁰ KLIMENT, Ladislav a kol., *Všeobecná veřejná nemocnice okresní v Benešově*. In: *Monografie města Benešova a okolí*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938.

¹³¹ ROUBÍK, Michal. *Vývoj zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1918–1939*. FF UK, Praha 2011. str. 96-99.

¹³² SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 302.

velké prázdné prostory. I ty měly být zastavěny, a tak Ing. Havlík byl roku 1928 pověřen vypracovat polohopisný plán pokrývající celé toto rozlehlé území (viz obr. 69. v Přílohách).

Východní a severní část města v tomto období v sobě neobsahovaly hustou městskou zástavbu, tvořili je samostatné, dvoj či řadové domky. Okolo nich se rozléhaly zahrady, sady, louky. Domnívám se, že pro řídkou zastavěnost východní části města započala v 60. letech drastická asanace a výstavba panelových domů¹³³ právě zde.

4.5 První desetiletí samostatné republiky

Kronikář města Benešova si v roce 1928 libuje, jaký kus cesty město a měšťané spolu s ním ušli, ulice se dláždí a válčují, budovy se citlivě přestavují a zdobí, o kulturní život ve městě se starají hned dvě kina hojně navštěvovaná a ochotnický spolek v divadle Na Poště. Pořádají se četné plesy a sportovní akce.¹³⁴ Bylo postaveno kolem 250 nových domů. Město zažívalo prudký rozvoj. Jednotlivé domy byly stavěny převážně ve stylu secese, obloučkového a historizujícího stylu. Na jejich projektování se podíleli kvalifikovaní odborníci – někteří i s vysoce postaveným renomé. Dokonce i v okolí města staví velmi známá jména, především kolem řeky Sázavy, například Josef Gočár – Hofmanova letní vila a vila sourozenců Havlíkových, obě v Novém Městečku u Čerčan; nebo Jaroslav Fragner – dům rodiny Orlických, jeho vlastní letní dům, vila JUDr. J. Moráka a další obydlí v Nespekách.¹³⁵

Městská zástavba tvořila kompaktní celek. Bylo jasně vymezené centrum se dvěma náměstími v bezprostřední blízkosti. Zde se nacházely správní orgány v reprezentativních budovách. V jihozápadní části se tvořila plnohodnotná městská zástavba, která ovšem obsahovala i parky a uvnitř velkých bloků mezi domy se rozléhala široká hospodářská zázemí. Nemůžeme tedy říct, že by měšťané trpěli nedostatkem místa. Navíc okolo města se rozléhaly pole a louky – případně konopištský park – který po převratu byly konečně volně přístupný. Na západ směrem dál za železniční trať můžeme dodnes nalézt vilovou zástavbu pro vyšší třídu, na východě pak dominovaly domky pro střední třídu. I na nižší společenskou třídu bylo myšleno, pro ně byl vystavěny chudinské domky a sídliště na severu města.

Je zřetelné, že vývoj města tím neměl být dokončen. Naopak se pracovalo na řadě urbanistických studií a regulačních plánů, které byly hojně připomínkovány obyvateli města.

---

¹³³ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy. str. 39-45.

¹³⁴ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 269, 290.

¹³⁵ FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008. str. 249, 250.

Ti často přiházeli se svými poznatky, návrhy a úpravami. Diskuze se dle dochovaných pramenů¹³⁶ z archivu zdála být velmi kultivovaná a aktivní z obou stran. Dalo by se ovšem namítat, že jejich schvalování většinou trvalo řadu let a brzdilo tak prudký vývoj. Vývoj také v roce 1929 zabrzdila nastanuvší hospodářská krize. Desítileté období městské prosperity tak bylo dovršeno.

V zimě 1929 panovaly kruté mrazy. Obchod se zpomalil a veškeré podnikání spolu s ním. V létě jsou naopak vedra a časté bouřky. Nálada je ponurá. Ceny obilí rapidně klesají, což na Benešovsko coby převážně zemědělský kraj má neblahé důsledky. Obchody se vyprazdňují, lidé z venkova do města nepřijíždějí. Hospodářství je v krizi!¹³⁷ Hospodářská krize zpomaluje také stavební činnost. To se promítá i do životů dělníků – postrádali práci. Zastupitelé tuto situaci chtěli řešit velkou veřejnou zakázkou – tolik let plánovanou koncepcí stavby základní měšťanské školy chlapecké. Dalším možným řešením vyrovnání se s krizí by mohlo být přesunutí výroby na kapsle z Pražského Smíchova, kde daná firma svou působnost končila. Plán na její přemístění do blízkosti Benešova, aby poskytla pracovní příležitosti občanům města, a navíc dostala do kraje průmysl, prosazoval levicový blok.¹³⁸ Tato spekulování skončila v neprospěch Benešova. Kapslovna byla nakonec ze Smíchova přemístěna do Vlašimi.¹³⁹

---

¹³⁶ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i č. 982, sign IX/A, *Regulační plán města 1873-1921*.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i č. 981, *stavební záležitosti 1900-1926*.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 212, i č. 1053, sign IX/E, *Změny regulačních plánů 1927-1941*.

¹³⁷ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 301.

SOA Praha-SOKA Benešov, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 17. roč. 1929.

Ibid. č. 27. roč. 1929.

Ibid. č. 31. roč. 1929.

¹³⁸ SOA Praha-SOKA Benešov, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 17. roč. 1930.

¹³⁹ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 27. roč. 1932.

5 Období mezi lety 1928-1938

5.1 Nová budova pojišťovny

V samém centru města na Velkém náměstí se koncem desetiletí zbouraly domy Rýdlerův a Holzerův s bývalými masnými krámy, jež tu měly tradici datující už od roku 1550.¹⁴⁰ Bylo zde uvolněno místo pro novou budovu městské spořitelny. Ta do té doby sídlila v budově radnice. I přestože byla budova na počátku dvacátých let rozšířena o nové patro, její prostory už nepojaly rozšiřující se správní aparát, a tak bylo rozhodnuto postavit nový velkolepý palác pro instituci, která sama o sobě dosahovala značných úspěchů v oblasti financí. Jejím vyprojektováním byl pověřen benešovský rodák a architekt Otakar Novotný.

Narodil se zde roku 1880 a zemřel 1959 v Praze. Studoval obor pozemního stavitelství na české technice a také na Umělecko-průmyslové škole u Jana Kotěry. Novotný podnikl i studijní cesty Belgie, Nizozemí a Německa. Z nich si přivezl řadu poznatků a byl tamější architekturou inspirován. Tento vliv je zřetelný například v jeho mistrném užívání pálených cihel. Novotný byl velmi aktivní i v teoretické činnosti, napsal řadu publikací a článků. Mezi lety 1929-1940 byl profesorem na Umělecko-průmyslové škole v Praze a v letech 1935-1937 byl dokonce jejím rektorem. Novotný byl také aktivním členem spolku Mánes,¹⁴¹ Svazu čsl. díla, Svazu architektů ČSR a dopisujícím členem vídeňského Hagenbundu. Mezi jeho neznámější realizace patří: Štencův dům v Salvátorské ulici na Starém Městě, dům ve stylu geometrické secese čp. 48/VI na Vyšehradě, učitelské domy čp. 123, 1021 a 1037/I na Starém Městě, Státní pavilon umění v Benátkách či spolková budova SVU Mánes na Novém Městě. V Benešově se podílel na již představované přestavbě radnice a v roce 1912 vyprojektoval rodinný dům čp. 495 pokladníka Městské spořitelny J. Váni.¹⁴² Obyvatelé Benešova by měli být za Otakara Novotného hrdí, jeho vliv na moderní českou architekturu je bezesporu nevyvratitelný. Bylo proto zcela logické, že představení svěřili projektování nové budovy spořitelny právě jemu.

Vedle staveb v historizujícím stylu na Velkém náměstí bylo a dodnes je nové sídlo pojišťovny v moderním střídém stylu velkým kontrastem. Novotný projekt navrhl jako dvoupatrový hranol s pěti francouzskými okny. zdobení fasády je v lehkém klasicizujícím stylu doplněné bronzovým reliéfem od Bedřicha Stefana s názvem Úvěr. Celá stavba působí

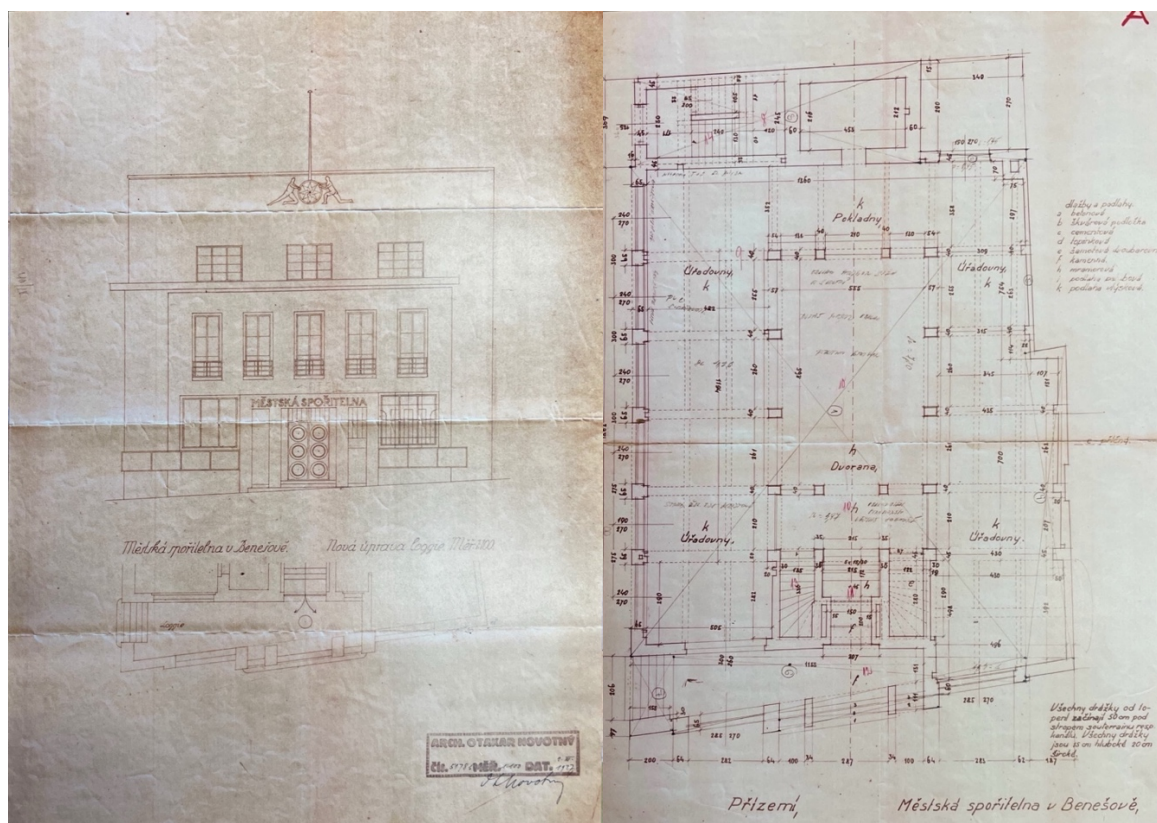
¹⁴⁰ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 268.

¹⁴¹ V letech 1913-1915 byl jeho předsedou.

¹⁴² VLČEK, Pavel, ZHRADNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023. str. 627, 628.

FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008. str. 256, 257.

palácovým dojmem, ten umocňuje mramor, který je v interiéru použit v nemalém množství. Budova spořitelny byla slavnostně otevřena roku 1929.

Obr. 17. 18. Návrh městské spořitelny od Otakara Novotného z roku 1927.

5.2 První polovina třicátých let

Statistiky z roku 1930 ukazují nárůst počtu benešovského obyvatelstva. Ve městě dle údajů žilo 8035 lidí, což je o 477 více, než v roce 1921. Tento vzrůst je ale nepoměrný ke vzrůstu počtu nově vystavěných domů. V roce 1921 domy nesly 530 čísel popisných, o necelých deset let pak více než 800.¹⁴³ Je tak zřetelné, jak se město s bytovou krizí postupně úspěšně vyrovnávalo. Úroveň městské zástavby současně stále stoupala. Budovy totiž plnily požadavky doby a byly projektovány tak, aby vhodně zapadaly do svého blízkého i širokého okolí. Naopak snižující trend začalo pociťovat blízké okolí, které v soudním okrese Benešov ztratilo 1161 osob. Dnes dosahovalo čísla 30 084. Probíhal tu tak čitelný proces urbanizace.¹⁴⁴

Na začátku nové dekády proběhla hned dvě neštěstí, jež ovlivnila stavební vývoj v Benešově. První se stalo na Velkém náměstí. Zde probíhala výstavba nového

¹⁴³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 309.

¹⁴⁴ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 1. roč. 1932.

funkcionalistického domu (dnes čp. 3). 2. července v deset hodin dopoledne se zřítila třípatrová novostavba a pohřbila v sobě dva dělníky.¹⁴⁵ Jejich těla byla vyproštěna až příštího dne bez známek života. Z 32 dělníků se tak zachránilo právě 30. Budova se zřítila vlivem špatně provedené práce betonářské, nikoli kvůli konstrukční vadě stavebního projektu. Jednalo se totiž o jednu z prvních čistě funkcionalistických budov v Benešově. Mohl tedy tento velmi revoluční styl architektury přinášet mezi obyvatele nemalé pochyby o jeho funkčnosti a kvalitě. Naštěstí se prokázalo, že na vině opravdu nebyla chyba architekta ani architektury, a obyvatelé Benešova nový architektonický styl zdaleka nezavrhl. Naopak funkcionalistických budov dnes v Benešově můžeme nalézt velké množství. Již v roce 1928 byla postavena nová budova živnostenské školy.¹⁴⁶ Do staveb ve strohém stylu se pustil i známý benešovský architekt Marcel Dusil, jenž doposud koncipoval stavby v historizujícím duchu. Vrhnu se do přestavby starého secesního domu v Zámecké ulici čp. 187 a přestavěl ho ve funkcionalistický kolos.¹⁴⁷

Podobně tak byla postavena restaurace u městských koupadel, kterých se obyvatelstvo po dlouhých letech konečně dočkalo. Stavbu iniciovalo lázeňské družstvo spolu se starostou města Steindlerem, jež družstvo založil a podporoval. Projektovány byly spolu restaurací Františkem Scharfem a postaveny firmou Václava Fulína. 29. června 1933 byla koupadla slavnostně otevřena.¹⁴⁸ Byl to jeden z největších bazénů té doby v republice – měřil na délku 120 m a na šířku 32 m, hluboké je v části pro plavce 180 cm.¹⁴⁹ Restaurace dodnes tvoří příjemné místo k neformálnímu setkávání. Je skvělou kulisou pro přírodní areál, jež ji obklopuje. Restaurace byla pro úplnost dostavěna až o rok později. Tento počín byl v Benešově opravdu velmi vítaný. Nasvědčuje tomu hojný program akcí pořádaných v koupadlech, a to jak v létě, tak v zimě. Zamrzlá vodní plocha pak sloužila jako vhodné kluziště pro hokejové zápasy. U cesty, vedoucí ke koupadlům, se tvořily soukromé zahradní domky pro rekreaci.

Architekt František Scharf narozen 1873 v Příbyslavi u Nové Paky, zemřel 1943 v Benešově, byl místní stavitel. Studoval na pražské průmyslové škole pro stavební mistry a stavitele. Poté pracovníě působil v Innsbrucku, kde si ho povšiml následník trůnu d'Este. Do

---

¹⁴⁵ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 306.

SOA Praha-SOKA Benešov, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 27, roč. 1930.

¹⁴⁶ Tento typ školy doposud v Republice neměl obdoby.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 287-288.

¹⁴⁷ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy. str. 36.

¹⁴⁸ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 332.

¹⁴⁹ CHÝLOVÁ, Lenka a PAVLIŠ, Barbora. *Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova*. Benešov: Muzeum umění a designu Benešov, 2021.

Čech se vrací jako pověřený stavitel v jeho službách. Na Konopišti a v Benešově se zhostí řady projektů. Později se osamostatní a vytvoří si v Benešově vlastní ateliér (1922-1949). V jeho profesi pak pokračuje pět z jeho sedmi synů. V Benešově například vyprojektoval vilu rodiny Charvátovy, vilu R. Pekaře, vlastní rodinný dům a již zmiňovaný Husův sbor československé církve evangelické naproti gymnáziu.¹⁵⁰

Obr. 19. a 20. Stavba koupadel v roce 1933.

Druhou pohromou bylo nešťastné přejetí koňského povozu lokomotivou v ulici Nové Pražské. Tento precedens rozvedl velké diskuze o potřebě postavení mimoúrovňového křížení silniční a železniční dráhy.¹⁵¹ Ze zamýšlených dvou nadjezdů se nakonec v roce 1933 realizoval jen jeden.¹⁵² Nešťastný pozůstatek této akce můžeme spatřit v dnes nazvané ulici Rubešově, kudy dříve vedla cesta směrem ku Praze. Dnes tato ulice slepě naráží do protihlukové stěny. Sice zde vznikl plynulý průjezd z jedné strany na druhou, přesto zde vyvstává jiná úroňová a vizuální bariéra neblaze oddělující jednu část města od druhé.

V té části blíže k centru probíhaly velké změny. Zastupitelé zde nechali odkoupit dům čp. 143, zbourali ho a jeho místem vedli novou ulici. Nová silnice se táhla mezi ulicemi bývalou Zámeckou (tehdy už Tyršovu¹⁵³) a Pražskou.¹⁵⁴ Pojmenovali ji pak Zborovskou¹⁵⁵ (dnes Dukelská). V této ulici se koncipoval nový velký projekt, a to budova Pražských

---

¹⁵⁰ FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008. str. 261, 262.

CHÝLOVÁ, Lenka. *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022. str. 60-68.

¹⁵¹ Ibid. str. 322.

¹⁵² SOA Praha-SOKA Benešov, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 41. roč. 1935.

¹⁵³ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 307. Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 25. roč. 1932.

¹⁵⁴ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 350.

¹⁵⁵ Ibid. str. 307.

kasáren. Zmínka o tom je v Pamětní knize města Benešova z roku 1937.¹⁵⁶ Půdorys Pražské kasárny se objevuje na mapě až roku 1953, naopak na mapě přibližně z let 1943-1945 (viz obr. 72. v Přílohách) ještě její půdorys narýsován není. Na ortomapě z roku 1953 (viz obr. 75. v Přílohách) budova nese č. p. 999. Před druhou světovou válkou nemělo město více jako 1000 domů, i když se tomu počtu blížilo. Předpokládám, že stavba byla ukončena buď koncem druhé světové války, nebo až po ní. V této lokalitě byly snahy vybudovat ještě jednu spojovací ulici vedoucí od poloviny Zborovské směrem k ulici dr. Haeringa. Na mapě z druhé světové války je tužkou načrtnutá. Dle tohoto návrhu měla dále pokračovat, křížit železniční trať a navazovat na ulici Josefa Suka. Mohlo tak vzniknout další přirozené propojení, které by překonávalo bariéru železniční trati.

Během třicátých let docházelo i k opravám starých římskokatolických kostelů. Rekonstrukce se dočkala piaristická kolej, kterou v letech 1926 koupil a doslova městu vyfoukl, neb o ní mělo také zájem,¹⁵⁷ arcibiskup pražský Dr. Kordač¹⁵⁸. V roce 1933 pak byla arcibiskupem předána jezuitům, kteří zde zřídili noviciát a filosofnu řádu. Rekonstruoval se chrám sv. Anny.¹⁵⁹ Vedle nich prošel obnovou i farní kostel sv. Mikuláše Na Karlově, i o pár stovek metrů níž ležící zřícenina minoritského kláštera.

Obr. 21. 22. 23. Oprava zříceniny v Benešově mezi lety 1935-1936.

---

¹⁵⁶ Ibid. str. 370.

¹⁵⁷ Ibid. str. 204.

¹⁵⁸ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*, rok 1926.

¹⁵⁹ Ibid. rok 1932.

5.4 Památníky

U zříceniny byla vystavena deska Tyrolských myslivců, kteří tu během první světové války povelům pobývali. Ačkoli byla armáda hrozbou po převratových dnech, obyvatelé Benešova s nimi sympatizovali právě kvůli jejich nucenému exilu. 11. října 1936 se slavnostně odhalil velký pomník padlým vojákům za první světové války před budovou gymnázia.¹⁶⁰ Pomník zhotovil akademický sochař Břetislav Benda, po architektonické stránce pomník vyprojektoval František Scharf.¹⁶¹ Téměř naproti tomuto pomníku se nacházel dům, ve kterém pobýval hudební skladatel Josef Suk.¹⁶² Hudebník se sice v Benešově nenarodil, ale město ho pojalo za svého, a i on jeho. Po jeho smrti zde byla vyvěšena památná deska.¹⁶³ V roce 1936 byla odhalena pamětní deska novináře a spisovatele Fr. Sokola-Tůmy, a to na jeho rodném domě čp. 55 ve Vlašimské ulici. Desku vyhotovil akademický sochař Miloš Suchánek. Nesmím opomenout zmínit také památnou desku na budově Sokola odkázanou vojákovi Josefu Kudrnovi, který byl během první světové války odsouzen k popravě za údajnou vlastizradu.¹⁶⁴ Další pamětní deska byla vložena, spolu s prsty z bojišť legií, do zdi nové chlapecké školy.¹⁶⁵ Desku vytvořil akademický sochař Alois Bučánek, taktéž bývalý legionář.¹⁶⁶ Ve třicátých letech lze tak sledovat trend vystavování pamětních desek a pomníku. Příkládal se jim velký význam, zakázky byly svěřovány profesionálním umělcům vysoké kvalifikace. Při následně popisovaném procesu vzniku sochy Jana Husa proběhla několika kolová soutěž, jež byla hodnocena profesory pražských výtvarných škol.

---

¹⁶⁰ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 370.

¹⁶¹ FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008. str. 260.

¹⁶² SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1935-1936. str. 1-5.

¹⁶³ Dnes se na druhé straně ulice nachází základní umělecká škola po něm pojmenovaná – Josefa Suka.

¹⁶⁴ KLIMENT, Ladislav a kol., *Monografie města Benešova a okolí*, Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 19.

¹⁶⁵ Dnes ji můžeme nalézt právě vedle pomníku padlým vojákům za první světové války v parku před budovou gymnázia.

¹⁶⁶ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*. str. 330.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1934-1935. str. 17-18.

Obr. 24. Současný (2023) vzhled pamětní desky Tyrolských myslivců na zřícenině minoritského kláštera.

Obr. 25. Vynesení prsti k pomníku legionářům, stavitel Fulín nese věnec.

Obr. 26. Současný (2023) vzhled pomníku padlým vojákům za první světové války od Břetislava Bendy. Vpravo od něj se nachází pomník padlým legionářům od Aloise Bučánka. Deska byla původně zasazena do zdi nové chlapecké školy. Vlevo se později usadil pomník obětem nacismu.

Zástupci církvi českobratrské a československé se v roce 1923 sešli, aby rozhodli zbudovat pomník slavnému církevnímu reformátorovi Janu Husovi, ke kterému se reformní církevní hnutí podporované státem tolik hlásilo. 5. listopadu se konala první schůzka nově

založeného Spolku pro vybudování pomníku Mistra Jana Husa v Benešově u Prahy.¹⁶⁷ Debatovalo se o tom, kde by měl pomník stát. Obec doporučovala, aby byl umístěn do parku před budovou gymnázia a zástupci spolku a okresní rady si zas přáli sochu postavit na Masarykově náměstí. Nakonec rozhodli profesor Dvořák a architekt Roštol, kteří sochu také spatřovali na Masarykově náměstí. Podoba sochy byla nejprve svěřena do rukou sochařům Bílkovi, Fojtíkovi a Zatloukalovi. Ti poslali sádrové modely – od těchto návrhů se však upustilo. Komise se tak rozhodla uspořádat veřejnou soutěž, které se zúčastnili sochaři Břetislav Benda, Kabeš z tábora, Antoš, Fojtík, Jiříkovský, Zatloukal z Prahy a Miloš Suchánek z Benešova.

V únoru roku 1930 proběhla soutěž návrhů soch, kde obyvatelé rozhodovali o jejich konečné podobě. Uměleckou stránku vystavovaných modelů také posuzovali Karel Dvořák, profesor Uměleckoprůmyslové školy v Praze, a Otakar Španiel, profesor Akademie výtvarných umění v Praze a architekt Roškot. Žádný z předložených návrhů jim nepřišel dostatečný, a tak uspořádali druhou soutěž, do které pozvali akademické sochaře Miloše Suchánka z Benešova a Břetislava Bendu a Antoše. Soutěž se tentokrát konala na Akademii výtvarných umění v Praze. Znalci znovu nedoporučili žádný z předložených návrhů. Profesor Otakar Španiel se však zaručil za svého žáka Miloše Suchánka a přislíbil, že ho při úpravě modelu povede a bude mu poskytovat rady. Model, který takto vyhrál, následně z italského mramoru vytesal sochař Rudolf Zábrodský. Socha byla slavnostně a symbolicky předána starostovi města v rámci oslav výročí 28. 10. roku 1933.¹⁶⁸

5.5 Chlapecká škola

Potřeba vlastní budovy pro chlapeckou školu byla stále přítomná. Do té doby škola fungovala v piaristé koleji, jež byla předána jezuitům. Navíc stavba ohromné školní budovy měla zažehnat hlad po pracovních příležitostech, a překlenout tak krizi v Benešově na konci dvacátých let. Se stavbou se však začalo až roku 1932. Byl jí pověřen místní stavitel František Mařík¹⁶⁹, architekt Antonín Plíhal a zednický mistr Fulín. Proti nim vystoupili V.

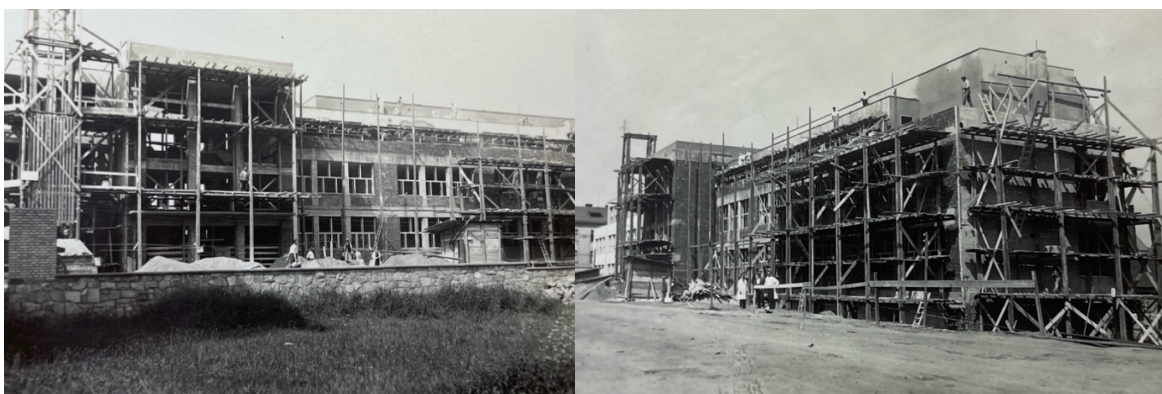
¹⁶⁷ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1929-1930. str. 143-144.

¹⁶⁸ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1933-1934. str. 35-36.

¹⁶⁹ František Mařík vystudoval inženýrské stavitelství na české technice v Praze. Působil především v Benešově, kde byl mezi lety 1923-1926 starostou. Realizoval například školu v Úročnici, rozšiřoval obecní

Balík a L. Feršman a vydali protesty, čímž se práce zpomalila. „Zřejmě si přáli, aby zakázku vedli jiní pánové.“¹⁷⁰ Během stavby nastala ještě řada komplikací, než se 4. března 1934 za velké slávy za doprovodu významných řečníků – starosty Steinlera, předsedy místní školské rady Farky, senátora a bývalého ministra Veselého, poslance Škvora a dalších – otevřela. Škola byla slavnostně pojmenována po prezidentu Masarykovi. Dle městské kroniky byla škola financována částkou 3 800 000 Kč. Jiné zdroje později píší dokonce o 5-6 milionech korun¹⁷¹. Na částku se skládaly i okolní obce. Byla zřízena půjčka u Okresní hospodářské záložny i městské pojišťovny. Škola disponovala 19 učebnami, tělocvičnou, kreslírnu, rýsovnami, fyzikální posluchárnou, 15 administrativními místnostmi včetně kabinetů, knihovnou, bytem pro školníka, kuchyní, jídelnou, dílnou pro ruční práce a strojočnou.

Jednalo se o opravdu velký komplex, jež do dnešních dnů obstojně plní svou původní funkci. Škola leží na rohu ulic Gymnaziální a nově pojmenované Jiráskové. Tvoří se tak v této oblasti jakési centrum vzdělanosti, složené ze škol pokračovací, chlapecké a gymnázia. Zároveň se místní zástavba jedinečně doplňuje. Gymnázium v hávu neorenesančního slohu a zbylé školy zase zaměřené na čisté tvary ve stylu funkcionalismu se vzájemně nijak neruší, naopak si vhodně kontrastují, a ukazují tak jedna na druhou. Navíc okolní zástavba secesních a rondokubistických domů tuto mozaiku pestře rozšiřují. Celé toto území sjednocuje volně upravený park před budovou gymnázia.

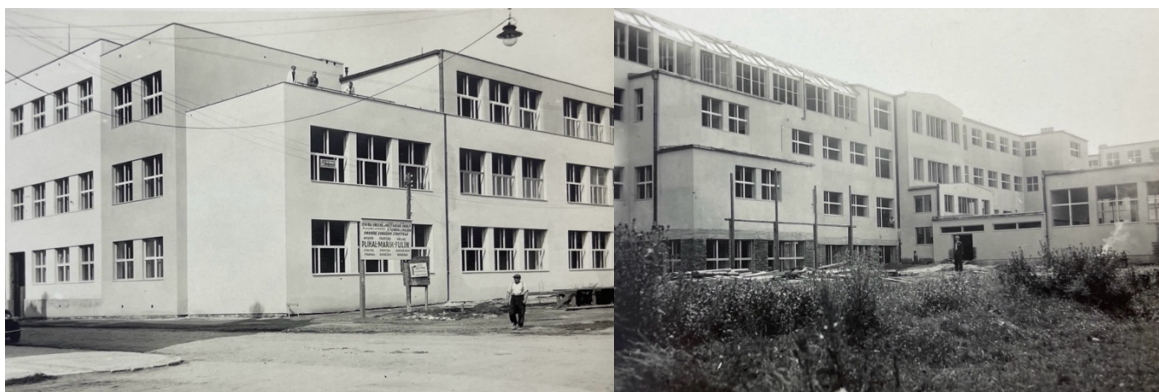
Obr. 27. a 28. Stavba školy v Jiráskově ulici 1932.

školu v Křečovicích, stavěl kostel Nanebevzetí Panny Marie v Soběhrdech. V Benešově navrhl a postavil dům s parní pekárnou Antonína Platila čp. 215 a postavil hotel Nigrin podle návrhu O. Košťáka. VLČEK, Pavel, ZAHRAVNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023. str. 556.

¹⁷⁰ Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. č. 20. roč. 1932.

¹⁷¹ Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově. rok 1934.

Obr. 29. a 30. Škola v Jiráskově ulici

Obr. 31. a 32. Škola v Jiráskově ulici s mosaikou pravděpodobně od Anuška.¹⁷²

Obr. 33 a 34. Schodiště ve škole v Jiráskově ulici

---

¹⁷² Pod mozaikou je nápis: POZDRAVUJEME JARO VAŠEHO MLÁDÍ POZDRAVUJEME JARO VAŠÍ PRÁCE POZDRAVUJEME VE VÁS BUDOUCNOST SVÉHO NÁRODA MĚJTE VZDYCKY ODVAHU A VĚČNOU VÍRU V ŽIVOTA.

Dívčí měšťanská škola Na Karlově se také dočkala stavebního zásahu, byla totiž v roce 1937 rekonstruována a rozšířena o křídlo, které školu v každém patře rozšiřovalo o dvě místnosti. Do tříd byl dodán nový nábytek od firmy Wichr z Prahy¹⁷³

5.6 Chirurgický pavilon Okresní nemocnice v Benešově

Rozpočet města náročné projekty sotva financoval. Úpravy v místní nemocnici proto byly spravovány okresním úřadem. Komplex nemocnice už kapacitně neodpovídal požadavkům města, a proto byl svěřen projekt na výstavbu nového chirurgického pavilonu známému odborníkovi na stavbu nemocnic Bedřich Adámkovi z Prahy.

Bedřich Adámek se narodil 1891 v Bílavsku u Bystřice nad Hostýnem a zemřel 1961 v Praze. Vystudoval na pražské technice a stal se autorizovaným civilním inženýrem-architektem. Specializoval se především na stavby nemocničních zařízení. Projektoval například nemocnice v Hradci Králové, v Pardubicích, nebo vojenskou v Praze na Břevnově. Mimoto projektoval i jiné typy staveb jako například vyšší průmyslovou školu v Hořicích, nebo gymnázium v Kralupech. V Benešově se také účastnil soutěže na stavbu kina s divadelním sálem.¹⁷⁴

Stavba započala v roce 1935. Zhostily se jí firmy Krč, Novotný, Tomka z Prahy a Václav Fulín z Benešova. Stavba rychle rostla a 13. června 1937 byla otevřena nová budova chirurgického pavilonu – podobně jako budova chlapecké školy ve funkcionalistickém stylu. Na stavbu padly čtyři miliony korun, financované z okresního fondu, ale také od donátorů, zástupců úřadů, lékařů a zemského úřadu.¹⁷⁵ Výhodné zápůjčky poskytly místní peněžní ústavy, zejména pak Okresní hospodářská záložna a Městská spořitelna v Benešově. Téhož roku byla nemocnice povýšena na krajskou, byly zde založeny primariáty všech tehdejších lékařských oborů. Tím se vývoj nemocnice neměl zastavit. Naopak se plánovala výstavba gynekologicko-porodnického a interního pavilonu.¹⁷⁶ Tato ambice však vlivem druhé světové války nebyla naplněna.

---

¹⁷³ ŘEHÁKOVÁ, Pavla. O vývoji národního školství v Benešově. In: KLIMENT, Ladislav a kol. *Monografie města Benešova*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 32.

¹⁷⁴ VLČEK, Pavel, ZAHRADNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023. str. 13.

¹⁷⁵ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*. rok 1937.

¹⁷⁶ Všeobecná veřejná nemocnice okresní v Benešově. In: KLIMENT, Ladislav a kol. *Monografie města Benešova a okolí*, Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 61-63.

Obr. 35. a 36. Otevření chirurgického pavilónu v Benešově v roce 1937. Stavitel Fulín (druhý zleva).

Obr. 37. Chirurgický pavilon Okresní nemocnice v Benešově podle návrhu Bedřicha Adámka.

5.7 Závěr druhého desetiletí samostatné republiky

Druhé desetiletí samostatné republiky v Benešově mělo poněkud jiný charakter než v první dekádě. Z pramenů je patrný větší profesionálnější přístup, který se může projevit jistým odosobněním. Domnívám se, že se tento princip projevil i ve výstavbě. Byly realizovány spíše větší projekty, které často byly připravovány již ve dvacátých letech. Z druhého pohledu můžeme kladně hodnotit, že město bylo schopno takto velké projekty – na úkor hospodářské krize – realizovat. Na jednotlivých stavbách pracovali renomovaní i místní architekti. Doplnila se tak potřebná síť veřejných budov. Město mělo ještě větší ambice, jedna z nich měla proběhnout v samém centru města – stavba nového okresního úřadu. Do toho však vstoupila druhá světová válka.

Závěrem této kapitoly poukazují mapu Benešova z roku 1936 (viz obr. 71. v Přílohách). Na ní můžeme spatřit, jakým směrem se město ve výstavbě ubíralo, než tento trend razantně přerušila druhá světová válka. Ulice z periferií města se postupně sbíhaly v centru na Velkém a Malém náměstí. Na náměstí se nacházely instituce spravující město a region. Z jedné strany v něm dominovaly stavby piaristické koleje komplexu pošta s hotelem, divadlem a okresní hospodářskou záložnou, na druhé straně pak městská radnice. V ostrůvku, dělící tato dvě náměstí, pak byl postaven blok s honosnými stavbami, včetně funkcionalistické městské pojišťovny od Otakara Novotného. Historické jádro i v tomto rychle se měnícím dvacetiletém období zůstalo bez většího stavebního zásahu, snad jen s výjimkou měšťanské dívčí školy. Tento vrch ze severu nově obepínala hustě zabydlená ulice s řadovými domky, směřující k Bedřči. Severozápadní část, směřující ku Praze, byla též hojně zabydlována, stejně tak jihovýchodní část města. Jihozápad Benešova si však zasloužil největší péči ze strany města. Nacházelo se zde hned několik veřejných institucí – tři školy, nemocenská pokladna, Táborské kasárny, kaple dvou církví, státní pivovar, vlakové nádraží. Vývoj byl přirozený, přesto velmi rychlý. Za necelých dvacet let se počet domů ve městě téměř zdvojnásobil – z 530¹⁷⁷ v roce 1918 na 970¹⁷⁸ domů v roce 1938. Dostavěly se a zmodernizovaly i kanalizační a vodovodní sítě. Město se plně elektrifikovalo. V tomto odkazují na diplomovou práci Michala Roubíka, který vývoj městské infrastruktury podrobně popisuje.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*.

¹⁷⁸ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*. rok 1938.

¹⁷⁹ ROUBÍK, Michal. *Vývoj zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1918–1939*. FF UK, Praha 2011.

6. Období mezi lety 1938-1948

6.1 Okupace a počátek druhé světové války

Časy prosperity v Benešově vystřídaly časy stagnace v oblasti stavebnictví a všeobecného úpadku. Po mnichovské dohodě 29. září 1938 se valily masy lidí z pohraničí, hledajíc nová zázemí. Nastává chaos, neklid a lidi přepadají oprávněné obavy. 15. března příštího roku Hitlerova vojska vtrhnou na zbylá území Čech, a obsazují klíčové body. Do Benešova se vojska dostanou až 16. března. S četnými vozy a autobusy zaplňují celé náměstí. Obyvatelé se tehdy k vojákům chovali chladně, pozorovali je. Večer okupanti uspořádali vojenský koncert, což přitáhlo zvědavost lidí. Aby vojáci dostáli jejich přízně, postavili v blízkosti lékárny vojenskou kuchyni, v níž vařili lidem jídlo – většinou makarony.¹⁸⁰

Očekávaný odboj se tak nekonal. Zbylí vojáci po odvolané mobilizaci museli vyklidit obě kasárny pro říšské vojsko. V Benešově žila i židovská menšina. Proti ní bylo vzápětí zakročeno. Byly proti nim vydány restriktce. Jejich domy byly zabírány ve prospěch gestapa.¹⁸¹ Nová pravidla jim zakazovala vstup do obchodů, parků. Zavřena byla synagoga a přeměnila se na válečný sklad. Židé nesměli cestovat dopravními prostředky. Styk s nimi byl zakázán a aby bylo zřejmé, kdo je žid, museli na prsou nosit židovskou hvězdu. Nedlouho poté začali být odvázeni do koncentračního tábora do Terezína.

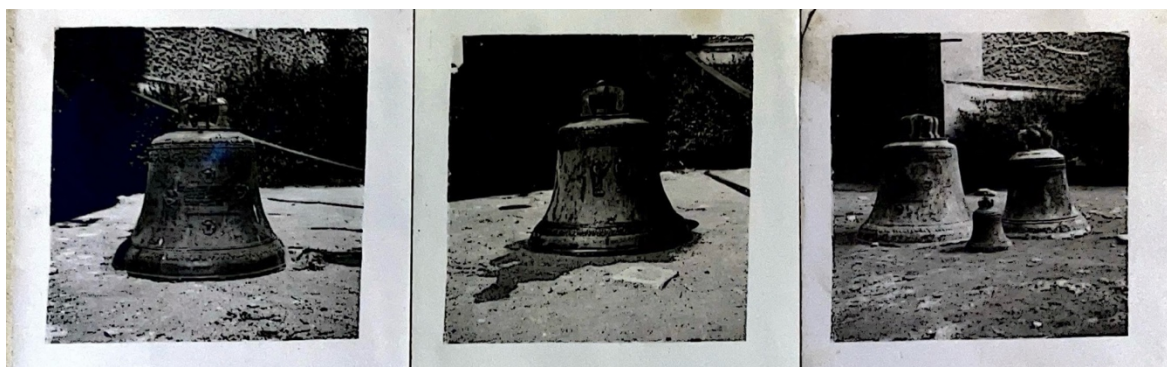
Obr. 38. Synagoga postavena v polovině 19. století. V době druhé světové války sloužila jako válečný sklad a po ní jako kaple Československé církve husitské. V roce 1975 byla zbořena a na jejím místě vyrostlo obchodní středisko.

¹⁸⁰ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*, rok 1938.

¹⁸¹ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 209, i. Č. 1047, sign VIII/E2 *Bytové záležitosti 1932-1944*.

Hned na začátku druhé světové války přišel do města rozkaz budovat v každém domě protiletcké kryty. To v některých případech nebylo možné a způsobovalo to lidem problémy. Velký protiletcký kryt by se údajně měl nacházet v blízkosti krajské nemocnice. Doba bídy a teroru se prohlubovala. Zatýkaly se veřejné osobnosti a posílaly se do koncentračních táborů. Odvodu se například dočkal i starosta Benešova Josef Steindler za údajný židovský původ.¹⁸² Nedostávalo se potravin, žně byly chudé, byl opět nedostatek uhlí. Vydávaly se proto německo-české potravinové lístky – tzv. šatenky, mýdlenky, uhlenky. Lidé se vzájemně udávali ve městě přítomnému gestapu. To si v červnu roku 1939 zřídilo v Benešově služebnu. Jejím šéfem se stal Herald Wiesmann. Ten při výslechu po válce prohlásil: „nikde jinde tolik anonymních udání nepřicházelo jako v Benešově“.¹⁸³ Úřadovna byla pro nedostatek personálu a pro potřebu přítomnosti gestapa na Kladensku přesunuta z Benešova právě tam. V roce 1943 však byla úřadovna znovu obnovena se svým novým sídlem ve vile Katuška za železniční tratí. Vila byla postavena již v roce 1894 a navrhl ji benešovský architekt Marcel Dusil. Celá oblast s vilovou zástavbou za tratí byla českým obyvatelstvem vysídlena. Ubytovaly se zde německé rodiny. Ve vile v historizujícím slohu jsou ve sklepení dochovány cely pro zadržené.¹⁸⁴

V roce 1942 bylo přikázáno odevzdat pro vojenské účely kostelní zvony. Sejmuly se všechny tři zvony na kostele sv. Anny, z děkanské zvonice zvon Salva (428 kg) z roku 1603, a František (260 kg) z roku 1437 a z dolejší věže umíráček (15 kg).¹⁸⁵ Nejstarší z benešovských zvonů se jménem „Ave Maria“ mohl zůstat ve staré zvonici u zříceniny minoritského kláštera. Byla ale potřeba jeho oprava. Té se dočkal červnu 1942.¹⁸⁶

Obr. 39. 40. 41. Snímky sejmutých a odevzdaných zvonů pro vojenské účely v roce 1942.

¹⁸² KMOCH, Pavel. *Konec pánů Benešovska: SS-Stadt Böhmen, Ortsgruppe der NSDAP Beneschau, Wallenstein a ti druzí*. Praha: Academia, 2021. str. 22.

¹⁸³ *Ibid.* str. 27.

¹⁸⁴ Osobně mi přijde velmi nevhodné, aby v těchto místech dnes sídlila škola.

¹⁸⁵ Zvony byly po válce navraceny zpět do Benešova a byla na nich provedena patřičná oprava.

¹⁸⁶ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*. roky 1942, 1945.

Přes nepřízeň doby v roce 1941 v historickém centru Na Karlově probíhaly archeologické práce. Cílem bylo dopátrat se původního půdorysu zříceniny minoritského kláštera a zjistit, zda, dle pověsti, odtud vede tajná chodba k Tužince. Vchod byl údajně nalezen, ale náročnost dané práce a finanční nedostatek tyto práce zastavily.¹⁸⁷¹⁸⁸ Další motivací k uskutečnění archeologických prací byla příprava a průzkum území, který se měl stát místem pro zbudování nového okresního úřadu na Karlově. Tuto akci posvětila jak obec a okresní úřad, tak také příslušná ministerstva.

Obr. 42. 43. 44. Archeologické práce u zříceniny minoritského kláštera v roce 1941.

6.2 Soutěž na novou stavbu okresního úřadu a regulace jejího okolí na Karlově

Dle dochovaných návrhů z okresního archivu¹⁸⁹ a archivu Muzea umění a designu¹⁹⁰ můžeme soudit, že byla vypsaná architektonická soutěž, která se týkala návrhů za městskou radnicí až k dívčí škole Na Karlově nad zříceninou minoritského kláštera. Dochovaných je 10 návrhů od 9 inženýrů a architektů v rozmezí let 1942-1943¹⁹¹. Dle těchto dat lze soudit, že se jednalo o velkou akci, která měla vytvořit ucelenou koncepci staronové části města v bezprostřední blízkosti jejího centra.

Pod prvníma dvěma studiemi je podepsaný Ing. Dr. Vladimír Ježek, pod záštitou technické kanceláře Ing. B. Fürsta. Oba projekty počítají se stavbou okresního úřadu a kulturního domu a s vytvořením nového podélného náměstí, na jehož konci by dominovaly oblouky zříceniny minoritského kláštera. Uliční čáry by byly na obou stranách sjednoceny.

¹⁸⁷ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*, rok 1941.

¹⁸⁸ Objev šachty je však nepravděpodobný. Zřejmě se jedná o pouhou pověst.

¹⁸⁹ SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karta 261, i. č. 2782, *Plán na výstavbu budovy okresního úřadu*, r. 1940.

¹⁹⁰ Archiv Muzea umění a designu, ŽOFKA, Jaroslav. *Projekt novostavby radnice Benešov, 1943*.

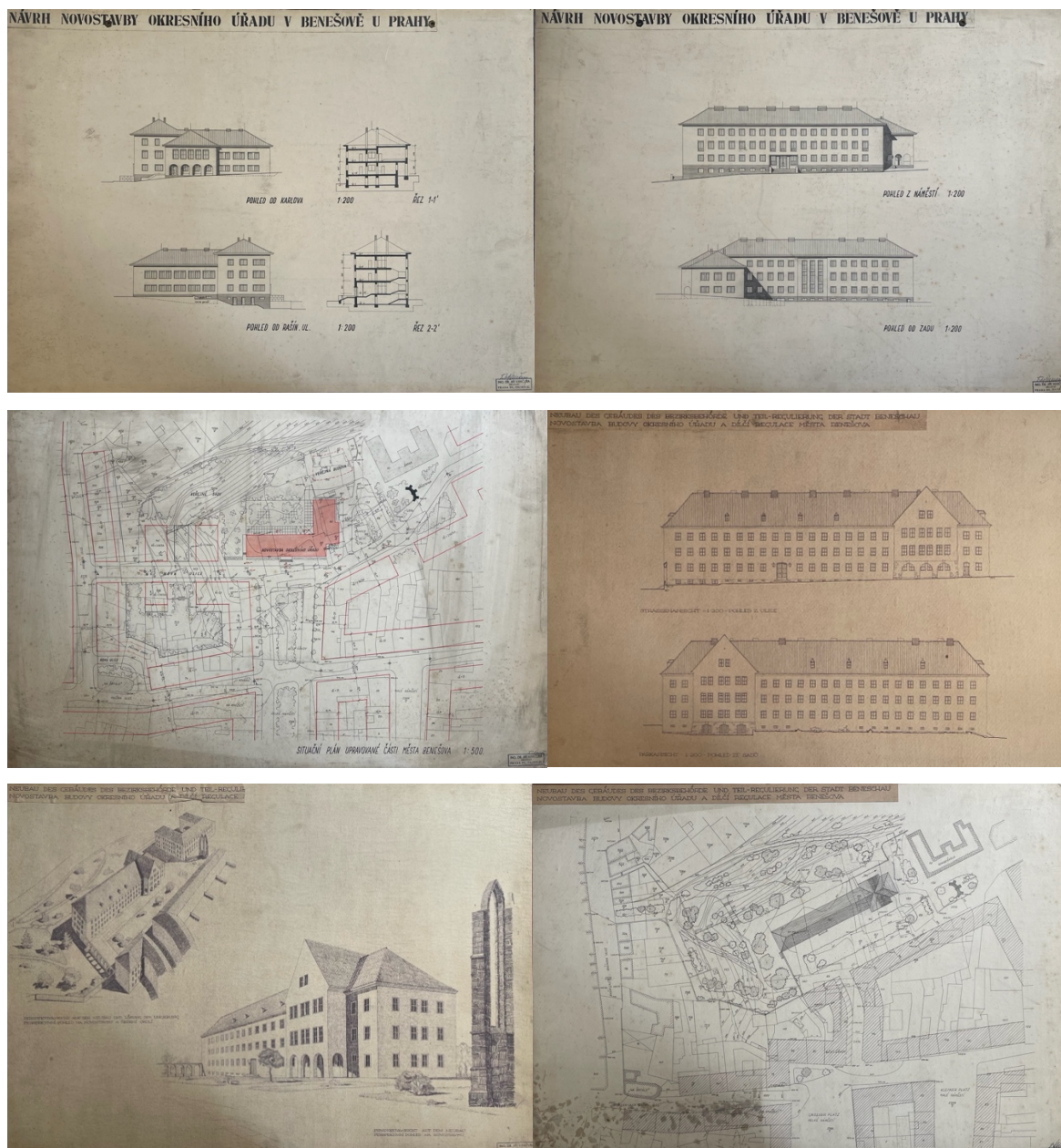
¹⁹¹ Alespoň podle těch, jež mají uvedený rok vzniku.

Vyžádalo by si to zboření staré zástavby a výstavby nových dvoupatrových domů u jižní strany náměstí. Vnitřek této plochy by měly doplňovat zelené ostrůvky. Na okolním svahu by měl zůstat travnatý porost a ten by měl být doplněn o nové pěší uličky. Na plánech je čitelný záměr vypořádat se se slepým koutem v severozápadní části Masarykova náměstí, odstraněním celého bloku domů včetně městské radnice a postavením bloku pravděpodobně zcela nového.

Obr. 45. 46. 47. 48. Soutěžní návrhy na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Vladimír Ježek, 1940.

Ing. Dr. Jirí Vančura předložil také dva návrhy, jež umisťují novou stavbu okresního úřadu blíž k stávajícímu Masarykovu náměstí. Navrhuje probourat jeho severní část a prodloužit jej až na konec dosavadního bloku a na jeho konci postavit onen okresní úřad. Druhá jeho varianta počítá podobně jako návrhy od Ježka s vytvořením nového náměstí a podél něho vystavět velkolepou budovu úřadu se strohým štítem. Je patrná jeho snaha vybudovat úřad v podobném duchu jako budova dívčí školy Na Karlově.

Obr. 49. 50. 51. 52. 53. 54. Soutěžní návrhy na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury.

Největší zásah do dosavadní zástavby by si vyžadoval koncept od Dipl. Ing. architekta Josefa Lorenze z roku 1942, jež předkládá koncept staveb v romantizujícím stylu. Dominantní by byla věž stojící nedaleko nového okresního úřadu. Ten by z jedné strany rámoval nové náměstí hned vedle dívčí školy a zříceniny kláštera. Na to by se vstupovalo od Masarykova náměstí branou vsazenou do jednodílné řady domů narušené dispozičně větší stavbou s další věžičkou. Zde je patrná snaha sjednotit celé Masarykovo náměstí do jedné výškové úrovně, aby mohly vyniknout jednotlivé věže. Za okresním úřadem by se měl pak nacházet park ve tvaru čtverce. V jehož rohu by znovu měla čnít věž a v ní altán.

Obr. 55. 56. 57. 58. Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dipl. Ing. Arch. Josefa Lorenze, 1942.

Arch. Růck předložil návrh, v němž počítá podobně jako projekt Vančury s prodloužením Masarykova náměstí a na jeho konci s výstavbou dominantní budovy okresního úřadu. Od něj by pak vedla ulice směrem na návrší Karlov a podél ní by pak na jižní straně byly postaveny samostatně stojící domky. Okolo úřadu by se rozprostíral park.

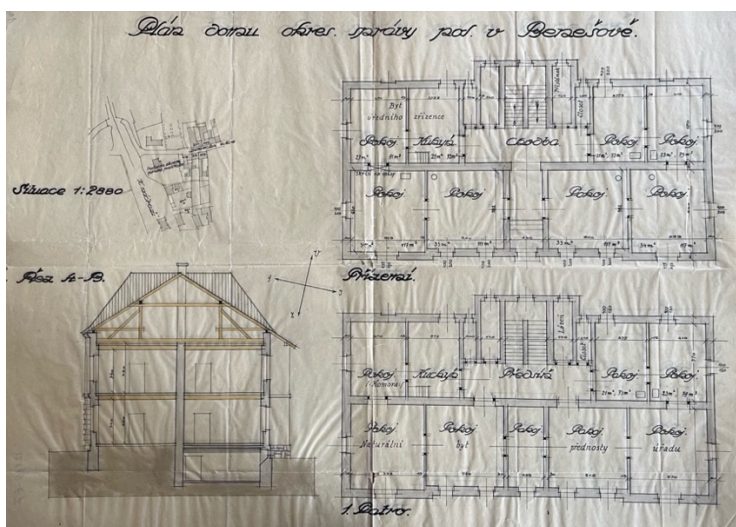

Obr. 59. Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Arch. Růcka.

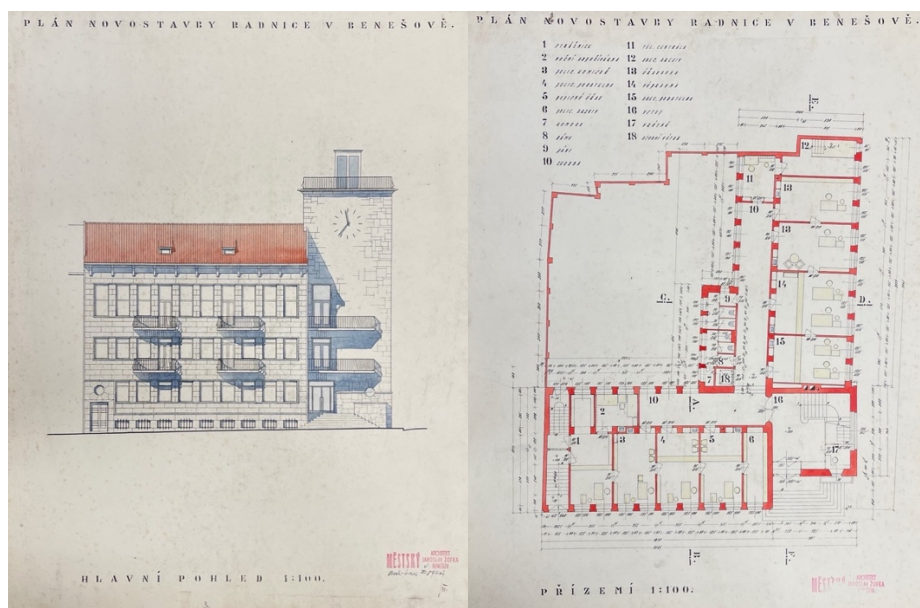
Návrh od Dr. J. Liškové a T. Šuly je snad nejméně radikální. Situují nový okresní úřad ve tvaru písmene H za stávající městský úřad a kolem něj navrhují parkovou zástavbu. Dochovaly se ještě dva návrhy. Jeden od neznámého projektanta usazuje novou budovu na konci Zámecké ulice poblíž vlakového nádraží. Druhý z roku 1943 je od městského architekta Benešova Jaroslava Žofky. Představuje novou stavbu radnice v Benešově. Bohužel není přesně patrné, kde by měla být projektovaná stavba umístěna. Je ale pravděpodobné dle úhlu dispozice stavby, že by měla být situována právě v místech dosavadního městského úřadu. Dominantou tohoto projektu je bílá kvádrová věž s hodinami.

Obr. 60. Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dr. J. Liškové a T. Šuly.

Obr. 61. Plán domu okresní správy v Benešově nedaleko vlakového nádraží od neznámého autora.

Obr. 62. a 63. Plán novostavby radnice v Benešově od architekta Jaroslava Žofky.

Tato architektonicko-urbanistická soutěž je dle daným historickým okolnostem velmi překvapivá. O to víc, když vezmeme v úvahu, jakých měřítek měla dosahovat. Tak rozsáhlá přestavba a zástavba území v Benešově do té doby neproběhla. Přitom je zcela zřetelná snaha o vyprojektování stavebních návrhů, jež budou jak esteticky, tak urbanisticky dosahovat vysoké úrovně. Dalo by se ovšem namítat, že by v mnohých návrzích padla za oběť historická zástavba, a to v mnoha případech včetně historické budovy městské radnice.

6.3 Cvičiště vojsk SS

Roku 1931 nastupuje na místo protektora Heydrich, který zřizuje stanné soudy. Ten příštího roku posvětil megalomanský projekt, jež se jako jizva otiskl do okolí krajiny a jeho následky jsou čitelné dodnes.

Již v roce 1939 na pražském pozemkovém úřadě vznikl návrh na zřízení nového a největšího cvičiště pro vojáky SS. Stávající cvičiště zděděné po československé armádě v Brdech, u Milovic a na Vyškovsku potřebám říše nevyhovovala, a tak vznikl koncept na jejich rozšíření a postavení zcela nového. Úředníci hledali území, s hojně rozdílným terénem, aby se vojáci mohli zaučovat v různých prostředích. Takové území Benešovsko a okolní kraje bezpochyby jsou. Navíc toto území obývá převážně české obyvatelstvo, jež je záhodno vystěhovat a poněmčít, případně zlikvidovat. Projekt počítal s třemi oblastmi: na jihu mezi Tábořem a Sedlčany; více na východě pak mezi Tábořem, Pacovem, Voticemi a Vlašimí a na severu mezi Sedlčany, Benešovem přirozeně ohraničené řekami Sázavou a Vltavou. Tato poslední varianta pod názvem Vojenský výcvikový prostor Benešov byla nakonec jako jediná realizována, a to v roce 1942. Výhodou této oblasti bylo její řídké osídlení, a navíc absence jakéhosi klíčového průmyslu, jež by byl pro provoz říše nezbytný. Nemluvě o umístění ve středu Čech na důležitých dopravních tepnách, po nichž by se rychle vojsko mohlo přemístit, kam bude třeba.

A tak se v březnu 1942 začalo území zabírat. Jehož rozloha byla okolo 440 km², obsahovala 75 obcí – včetně částí měst Sedlčan a Benešova. Nařízení se přímo týkalo přibližně 30 000 osob. Část obyvatelstva tu směla zůstat jakožto dělníci a byli sestěhováni ve „dvořích“, které byly zřízeny v Janovicích, v Tisu, Příbyšicích a Žabovřeskách.¹⁹² Ti, co nebyli pro provoz megaareálu potřební, byli vysídleni, ať už dobrovolně nebo z nařízení. Jejich nemovitý majetek byl částečně vyvlastněn či za drobný peníz nahrazen, a částečně zkrátka zabrán bez náhrady. Vystěhovalí obyvatelé se pak s obtíží rozmísťovali po obcích v celých Čechách.

---

¹⁹² Jmenuji ty, které se nacházely v blízkosti Benešova.

Hranice cvičiště byly střeženy, kdokoli, kdo se na území ocitl, byl kontrolován. Platily tu přísné říšské zákony. Velitelství cvičiště bylo nejprve umístěno v Benešově v piaristické koleji, později pak bylo přesunuto do hotelu Zámecká pod Konopištěm. Přesídlovací kancelář sídlila v Čerčanech. Tam se vysídlujícím určil směr, kam mají jít. Poblíž areálu byly zřízeny pracovní tábory, jež právě sloužily k částečné obsluze cvičiště. Jeden byl v Hradištku, druhý ve Vrchotových Janovicích, třetí v Bystřici pro „židovské míšence“ a manžele židovských žen a čtvrtý kárný tábor pro Čechy v Křepenicích. Jednalo se o oblast s největší koncentrací těchto zařízení.¹⁹³ Navíc jeho internovaní měli za úkol postavit silnici vedoucí mezi Benešovem a konopištským areálem z Prahy do Českých Budějovic. Práce na obchvatu kolem města započaly již v říjnu roku 1939.¹⁹⁴ Jeho potřeba byla veliká, do té doby automobily projížděly městem. Na druhou stranu tím vznikla další bariéra, jež město ze západu lemuje a brání jeho přirozenému vývoji. Navíc silnice odděluje blízké Konopiště a jeho parky od města, čímž město ztrácí tak cenné propojení se zelení a historickou dominantou, jež byla s městem po dlouhá staletí blízce spojená.¹⁹⁵

6.4 Heydrichiáda

28. května 1942 byl spáchán atentát na protektora Heydricha a tím zahájena krutá doba poprav a zatýkání. V Benešově byli popraveni tito veřejní činitelé: starosta města, ředitel zemědělské lidové středočeské záložny, ředitel nemocnice, ředitel nemocniční pokladny, štábní kapitán a hospodářský správce města, ředitel reálného gymnázia. Spolu s nimi došlo také k hromadné exekuci v Lidicích a Ležákách. Teror pro občany města to byl strašlivý.¹⁹⁶ 30. května se konalo slavnostní přejmenování Tyršovy ulice (býval Zámecké) po oběti atentátu na Heydrichstrasse.

Budovy škol byly podobně jako za první světové války zabírány pro vojenské účely. Výuka několika škol tak nejprve probíhala v sídle gymnázia. Později i ta byla potřeba pro vojáky, a tak se musely všechny školy vejít do dívčí školy Na Karlově. Výuka přitom byla upravena na nutné minimum.

---

¹⁹³ KMOCH, Pavel. *Konec pánů Benešovska: SS-Stadt Böhmen, Ortsgruppe der NSDAP Beneschau, Wallenstein a ti druzí*. Praha: Academia, 2021. str. 15-58.

¹⁹⁴ *SILNICE A DÁLNIČNÍ V ČESKÉ REPUBLICE: vývoj stezek, cest, silnic a dálnic na našem území od nepaměti až po současnost*. Rudná u Prahy: Agentura Lucie, 2009. str. 62.

¹⁹⁵ V místě dotyku zámeckého parku s obytnou zástavbou města – oddělující strany pouze ona přeložka – má být v následujících letech silnice zahloubena a vybudován přes ní široký pěší koridor.

¹⁹⁶ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově*. rok 1942.

Postupně docházelo k masovému vysídlování obyvatelstva i v samotném Benešově. Nejprve byla vysídlena vilová zástavba, později i celá čtvrť mezi nádražím a gymnáziem. Z původního čistě českého města se mělo stát vzorové město německé SS-Stadt Böhmem pro plánovanou germanizaci země.

6.5 Konec druhé světové války a poválečné období

Roku 1944 se množily nálety. V srpnu byla vyhlášeno totální válečné nasazení v protektorátě. Lidé museli pracovat na polích, děti pomáhaly sbírat byliny a druhotné suroviny. Ročníky 21 – 22 – 23 musely narukovat a odjet do Říše kopat zákopy. Od ledna roku 1945 probíhaly nálety každý den. Ozývalo se stálé dunění. Berlín 30. dubna kapituloval. Praha byla osvobozena Rudou armádou a Benešov s ní také.¹⁹⁷

Přeživší lidé, když se vraceli do svých domovů, jež jim byly dříve sebrány, nacházeli je v hrozném stavu, někdy zcela plně zbourané. Okolní krajina zpustošená, plná nevybuchlých min a granátů. Pole byla v bídném stavu. Nastal nový začátek – daleko horší než ten po první světové válce. Obyvatelé se totiž potýkali s úplně opačným problémem – domy a byty byly často zcela prázdné, a neměl je kdo obývat. Takové město přeživších, vysídlených anebo mrtvých lidí ztratilo kontinuitu, ztratilo svůj směr. Na jeho architekturu a budoucím urbanistickém vývoji, je to zcela zřetelné. O dvě desetiletí později začala probíhat asanace historického jádra. Postupovala z východu směrem k centru. Budovy na Velkém náměstí se naštěstí zbourat nepodařilo, neb toto budování panelových sídlišť zhatila sametová revoluce, ale to už je jiný příběh.

---

¹⁹⁷ *Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, roky 1944-1945.*

7. Závěr

Mým cílem bylo vytvořit pomyslnou křivku, jež bude značit stoupající a klesající tendence architektury a urbanismu ve městě Benešově v daném časovém rámci. Přitom jsem se chtěl zabývat také příčinami těchto projevů. Sledoval jsem proto zápisy v kronikách a články z novin. Zároveň jsem kompiloval poznatky z různých atlasů a publikací. Tvořila se mi pestrá mozaika aspektů – socio-kulturních, uměleckých, demografických, náboženských, ideových... Jsem přesvědčen, že každý z nich má vliv na to, jak se ve městě žije, na to, jak organizujeme svůj život v rámci města jako celku. Jako student dramatického oboru mohu prohlásit, že onen rámec není vůbec pasivní, ale i on sám promlouvá a nutí nás vést dialog. Snad jsem v této práci vhodně nastínil tuto vzájemnou syntézu vlivů obyvatel města a města samotného. Ve chvíli, kdy je komunikační proud mezi jednotlivými stranami narušen, pak se vzájemná symbióza ztrácí. Příčiny, představené v konkrétních aspektech, staví město. A město, coby důsledek formuje příčiny – tedy společnost a další vlivy v ní působící.

Na začátku práce jsem provedl stručný exkurz do starší minulosti města před sledovaným obdobím,¹⁹⁸ abych nastínil rámec, v němž se město po první světové válce ocitlo, a jak svou výstavbou plynule navázalo na už několik staletí trvající vývoj. Město však nezůstalo zakonzervované. Naopak započal rychlý stavební růst, jež odpovídal na nedostatek bytů pro obyvatele města. Tato stavební činnost závisí na velkém množství aktérů – lidských i nelidských. Byli to například političtí představitelé, dělníci, obyvatelé, instituce, ale také třeba hospodářská situace, počasí, dobové trendy... Ti dohromady tvořili rámec, v němž za první republiky architektura v Benešově pomyslně i fyzicky stoupala. Sice na konci dvacátých let proběhla hospodářská krize, ale ta městské představitele podnítila k tomu, aby stavební projekty nezastavovali, a aby i nadále poskytovali dělníkům za odvedenou práci obživu. Ve třicátých letech byla otevřena řada významných institucí, které obvykle sídlily ve velmi kvalitně architektonicky spravených budovách. Období vzestupu bylo následně vystřídáno obdobím strachu a teroru. Během druhé světové války nejprve došlo k jisté stagnaci, pozastavení realizací projektů. Později však došlo k širokému vykořenění obyvatelstva. Obydlí byla předávána cizím lidem. Věřené instituce, pokud nezanikly, se

---

¹⁹⁸ Může se zdát, že jsem kvantitativně v nadbytečné míře zaměřil bakalářskou práci mimo rámec sledovaného období. Uvádím proto na pravou míru, že samotné části týkající se onoho období dosahují potřebné délky bakalářské práce. Navíc považoval jsem vzhledem k tématu práce za potřebné takový úvod učinit, abych pak mohl lineárně sledovat ty aspekty, jež jsem si v úvodu určil, a nenarušoval pak kontinuitu vysvětlivkami a odbočkami zpět do minulosti.

stěhovaly z jednoho místa na druhé. Úbytek obyvatelstva byl značný. Taktéž mnoho obydlí v samotném městě i v jeho okolí bylo zabráno pro vojenské cvičiště SS.

Po válečných letech bylo nutné napáchané škody napravit a snažit se najít nový směr, kam v budování města je vhodné vykročit. Smýšlení lidí (nejenom) o architektuře se v dalších dobách razantně změnilo. Stará zástavba byla často na obtíž, a tak se dlouze neváhalo s ní skoncovat. Budovy měly plnit primárně svou určenou funkci – ovšem s pojetím funkcionalismu toto dobové uvažování má opravdu jen málo společného. Rád bych se tímto následným vývojem zabýval ve své diplomové práci. Zajímá mě ona diskuze týkající se rozhodování nad osudy staré zástavby, jaký vliv tu měl právě tolikrát zmiňovaný „tradiční vývoj“, který podle mne vrcholí právě za první republiky a v době druhé světové války je pak přetržen. Po sametové revoluci přišel nový úkol, a to vypořádat se s tímto nesourodým dědictvím. Ta nová zástavba dle megalomanského plánu z počátku sedmdesátých let převážně tvořená panelovým domy nebyla zcela dokončena, a tak tu vedle sebe spočinuly dvě zcela odlišné urbanistické struktury. Těžký úkol jejich sladění po změně režimu byl udělen architektům Josefovi Pleskotovi, Vladimíru Krajíci a Radku Lampovi. Bylo by záhodno pozorovat, jestli tento projekt byl úspěšný.

V dlouhém vývoji Benešova, malého města v blízkosti Prahy, je zřetelné jisté pomyslné a modelové kyvadlo vzestupů a pádů, projevující se – nejenom – v jeho architektuře a urbanismu. Moc bych si přál, abychom se právě ocitali na začátku té vzestupné fáze. Konceptů na jeho budoucí proměnu je mnoho. Pravděpodobně nejzásadnější z nich jsou rekonstrukce představovaných budov: Hotelu Pošta a Táborských kasáren. Kasárny jsou dnes zavřené a veřejnosti nepřístupné. Probíhá zde průzkum, v jakém stavu budova je, a zda je potřeba ji zbourat, či je možné ji rekonstruovat. Podle mě by byla kategorická chyba, kdyby k jejímu bourání došlo! Budova sama o sobě disponuje velkými kvalitami. Svým umístěním nijak nenarušuje stávající zástavbu, naopak ji vhodně doplňuje a nabízí potenciálně velmi důstojné vedlejší náměstí právě před jejími zdmi. Navíc její minulost je s Benešovem nesmazatelně spjatá. Hotelu Pošta naštěstí nehrozí zbourání. Je zde plánováno vybudovat nové kulturní centrum, ostatně jak tomu bylo i v minulosti. To má být doplněno pobočkou Základní umělecké školy Josefa Suka Benešov. Moc představitelům města přeji, ať se jim tento záměr povede.

8. Literatura

- CERMAN, Ivo. *Střední Čechy 1918-2018: průvodce historií*. Praha: NLN, 2018.
- FASSATI, Tomáš. *Z Benešova za stavbami 20. století krajinou vnější i vnitřní, Průvodce světem architektury 20. století Benešovska*. Benešov: Muzeum umění a designu, 2008.
- HORÁČEK, Michal. *Benešov technický a industriální*. Benešov: Muzeum Podblanicka, 2017.
- CHÝLOVÁ, Lenka. *Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí*. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022.
- CHÝLOVÁ, Lenka a PAVLIŠ, Barbora. *Vrstvy města: 20 kapitol o architektuře Benešova*. Benešov: Muzeum umění a designu Benešov, 2021.
- CHVOJKA, Jiří. *Benešovsko na starých fotografiích*. Benešov: Muzeum okresu Benešov, 2000.
- JEHLÍK, Jan. *Rukověť urbanismu*. Praha: Ausdruck Books, 2016.
- JIRÁŇ, Jan. *Benešov a proměny jeho společnosti v letech 1918-1921*. Bakalářská práce, vedoucí Šedivý, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2016.
- KLIMENT, Ladislav a kol., *Monografie města Benešova a okolí*. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938.
- KMOCH, Pavel. *Konec pánů Benešovska: SS-Stadt Böhmen, Ortsgruppe der NSDAP Beneschau, Wallenstein a ti druzí*. Praha: Academia, 2021.
- Kolektiv autorů. *300 let Gymnázia Benešov*. Benešov: Gymnázium Benešov, 2003.
- KUČA, Karel. *Historický lexikon městysů a měst*, Baset, 2006.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 1999.
- MALÁ, Lenka. *Spolky v Benešově v době meziválečné*. Bakalářská práce, vedoucí Šouša, Jiří. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra PVH a archivního studia, 2008.
- PETRÁŇ, Josef (ed.). *Benešovsko-Podblanicko*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství, 1985.
- POLÁK-ROKYCANA, *Dějiny Židů v Benešově u Prahy, v Neveklově a Divišově*.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Benešov*. Praha: Paseka, 2005. Zmizelé Čechy.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, CHROMÝ Mojmír, VAŠÁK, Pavel, RENNEN, Erich. *Benešov*. Benešov: Město Benešov, 1998.
- ROUBÍK, Michal. *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1871-1914*. Bakalářská práce, vedoucí Jakubec, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2009.
- ROUBÍK, Michal. *Vývoj městské zástavby a městské infrastruktury v Benešově v letech 1918-1939*. Diplomová práce, vedoucí Jakubec, Ivan. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin, 2011.

Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Uspořádali: Zdeněk Brandl, Josef Petráň. Praha: Muzeum okresu Benešov. 1995.

SEMOTANOVÁ, Eva a CAJTHAML, Jiří. *Akademický atlas českých dějin*. Praha: Academia, 2014.

SCHREIER, Pavel. *Zrození železnic v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Baset, 2004.

SILNICE A DÁLNIČE V ČESKÉ REPUBLICE: vývoj stezek, cest, silnic a dálnic na našem území od nepaměti až po současnost. Rudná u Prahy: Agentura Lucie, 2009.

ŠVÁCHA, Rostislav, *Od moderny k funkcionalismu, proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

TUREK, Josef Kajetán. *Náboženské poměry v Benešově od založení města po naši dobu*. Benešov: Knih tiskárna a litografie Burian, Staněk a spol. Benešov, 1923.

TYWONIAK, Jiří. *Benešov a Konopiště v minulosti*. Benešov: Městský úřad v Benešově, 1993.

VLČEK, Pavel, ZAHRADNÍK, Pavel a kol. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2023.

ZOUZAL, Tomáš. *Zabráno pro SS: zřízení výcvikového prostoru Böhmen v letech 2. světové války*. Praha: Naše vojsko, 2016.

9. Prameny

Archiv Muzea umění a designu v Benešově, ŽOFKA, Jaroslav. *Projekt novostavby radnice Benešov*, 1943.

Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově 1830-1963.

Muzeum Podblanicka, Vlašim, *Blaník, list československé strany socialistické*. roč. 1919, 1920, 1931, 1932, 1934.

SOA Praha-SOKA Benešov, *Blaník, list československé strany socialistické*. roč. 1928, 1929, 1930, 1933, 1935, 1936, 1937.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1937-1948.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, Ladislav Trmal: *Přehled válečných dějin města Benešova 1914-1918.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pod Blaníkem: Vlastivědný sborník školního okresu benešovského*. Benešov: Vlastivědná komise učitelstva školního okresu benešovského, 1921-1943.

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i. č. 981, *stavební záležitosti 1900-1926.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 209, i. č. 1047, sign VIII/E2 *Bytové záležitosti 1932-1944.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 212, i. č. 1053, sign IX/E, *Změny regulačních plánů 1927-1941.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 213, 214, i. č. 1054, sign IX/F, *Stavební podniky obce 1936-1946.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 224, i. č. 1075, sign XVIII/A, *Katastrální změny 1927-1943.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i. č. 982, sign IX/A, *Regulační plán města 1873-1921.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 195, i. č. 1023, sign III/A, *Výstavba a úprava komunikací 1927-1945.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 197, i. č. 1024, sign III/B, *Výstavba obecních cest 1939-1943.*

SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, *Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.*

SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace.

10. Seznam elektronických zdrojů

Benešov (Beneschau) na císařských otiscích map Stabilního katastru. In: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Praha. Dostupné z: <https://www.cuzk.cz/Urady/Zememericky-urad/Dalsi-informace/UAZK/Prohlizeni-archivalii,-archivni-mapy.aspx>. [citováno 2023-10-11].

BERAN, Pavel. Benešov-synagoga. In: Zaniklé obce a objekty. 2009. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1452311>. [citováno 2023-12-4].

Historie města Benešova. In: Benešov oficiální stránky města. Benešov: 2016. Dostupné z: <https://benesov-city.cz/historie%2Dmesta%2Dbenesov/ds-1132/p1=39436>. [citováno 2023-9-3].

KUBECZKA, Josef. *Soud odmítl stížnost ve sporu o mobiliář zámku Konopiště.* In: Radio Prague International Český rozhlas. Praha: 2011. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/soud-odmitl-stiznost-ve-sporu-o-mobiliar-zamku-konopiste-8372932>. [citováno 2023-12-15].

MAREŠ, Pavel. *Přehled historie školy Gymnázium Benešov.* In: Gymnázium Benešov. Benešov Dostupné z: <https://www.gbn.cz/o-škole/historie-školy>. [citováno 2023-12-29].

Ortomapa z roko 1953. In: Národní geoportál INSPIRE. Praha. Dostupné z: <https://geoportal.gov.cz/web/guest/home>. [citováno 2023-10-11].

Počet obyvatel v obcích – k 1. 1. 2023. In: Český statistický úřad. Praha: 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-k-112023>. [cit. 2023-06-10].

VAVŘÍK, Aleš. *Kněžna Sofie žádá o vrácení mobiliáře z Konopiště.* In: Regionální stanice Českého rozhlasu. Praha: 2008. Dostupné z: <https://region.rozhlas.cz/knezna-sofie-zada-o-vcraceni-mobiliare-z-konopiste-7267820>. [citováno 2023-12-15].

11. Seznam obrázků

Obr. 1. *Pohled na prostor před gymnáziem s dřevěnými boudami v desátých letech 20. stol.* Zdroj: CHVOJKA, Jiří. Benešovsko na starých fotografiích. Benešov: Muzeum okresu Benešov, 2000, str. 46.

Obr. 2. *Snímek z roku 1913 rodiny Františka Ferdinanda d'Este.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1876 b).

Obr. 3. *Pohled na C. K. gymnasium z roku 1911.* Zdroj: SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1893 a).

Obr. 4. *Budova zemědělské školy, rok 1943.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1903a).

Obr. 5. *Městská mateřská škola.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 6. *Táborská kasárna Jihoslovanského pěšího pluku č. 48. Snímek pořízený okolo roku 1920.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1957 a).

Obr. 7. *Kasárna zemské obrany v Pražské ulici roku 1900.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1919 a).

Obr. 8. *Pohled na budovu městského úřadu a městské spořitelny před úpravou fasády navrženou Otakarem Novotným.* Zdroj: Benešov oficiální stránky města. Benešov: 2016. Dostupné z: <https://benesov-city.cz/historie%2Dmesta%2Dbenesov/ds-1132/p1=39436>. [citováno 2023-9-3].

Obr. 9. *Pohled na radniční budovu s úpravami fasády od Otakara Novotného. 30. léta.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1526 a).

Obr. 10. *Návrh úpravy fasády městského úřadu od Otakara Novotného.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově – přejato z Archivu Národního technického muzea.

Obr. 11. *Pohled na Okresní nemocenskou pojišťovnu v Benešově postavenou podle návrhu Aloise Mezery v roce 1921.* Zdroj: Benešov oficiální stránky města. Benešov: 2016. Dostupné z: <https://benesov-city.cz/historie%2Dmesta%2Dbenesov/ds-1132/p1=39436>. [citováno 2023-9-3].

Obr. 12. *Návrh Okresní nemocenské pokladny v Benešově, architekt Alois Mezera, 1921.* Zdroj: Archiv odboru výstavby Městského úřadu Benešov – přejato z CHÝLOVÁ, Lenka. Recepce a prosazování moderní architektury mimo centrum na příkladu Benešova a okolí. Diplomová práce, vedoucí Czumalo, Vladimír. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2022.

Obr. 13. *Návrh divadla a biografu před okresní hospodářskou záložnou, Ing. Fürst, 1922.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 14. *Návrh divadla a biografu před okresní hospodářskou záložnou, Ing. Fürst, 1922.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 15. *Nemocnice okolo roku 1910* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1951 a).

Obr. 16. *Sanatorium okolo roku 1913.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1950 a).

- Obr. 17. *Návrh městské spořitelny od Otakara Novotného z roku 1927, pohled z náměstí.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu, originál uložen v archivu Městského úřadu Benešov.
- Obr. 18. *Návrh městské spořitelny od Otakara Novotného z roku 1927, přízemí.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu – přejato z Archivu Národního technického muzea.
- Obr. 19. *Stavba koupadel v roce 1933.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6161.
- Obr. 20. *Stavba koupadel v roce 1933.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6162.
- Obr. 21. *Oprava zříceniny v Benešově mezi lety 1935-1936.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6186.
- Obr. 22. *Oprava zříceniny v Benešově mezi lety 1935-1936.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6187.
- Obr. 23. *Oprava zříceniny v Benešově mezi lety 1935-1936.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6188.
- Obr. 24. *Současný (2023) vzhled pamětní desky Tyrolských myslivců na zřícenině minoritského kláštera.* Zdroj: osobní archiv autora.
- Obr. 25. *Vynesení prsti k pomníku legionářům, stavitel Fulín nese věnec.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6233.
- Obr. 26. *Současný (2023) vzhled pomníku padlým vojákům za první světové války od Břetislava Bendy.* Zdroj: osobní archiv autora.
- Obr. 27. *Stavba školy v Jiráskově ulici 1932.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6143.
- Obr. 28. *Stavba školy v Jiráskově ulici 1932.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6144.
- Obr. 29. *Škola v Jiráskově ulici.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6145.
- Obr. 30. *Škola v Jiráskově ulici.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6147.
- Obr. 31. *Škola v Jiráskově ulici s mozaikou pravděpodobně od Anuška.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6149.
- Obr. 32. *Škola v Jiráskově ulici.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6154.
- Obr. 33. *Schodiště ve škole v Jiráskově ulici.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6151.
- Obr. 34. *Schodiště ve škole v Jiráskově ulici.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6152.
- Obr. 35. *Otevření chirurgického pavilónu v Benešově v roce 1937.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6204.

- Obr. 36. *Stavitel Fulín (druhý zleva)*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6221.
- Obr. 37. *Chirurgický pavilon Okresní nemocnice v Benešově*. Zdroj: KLIMENT, Ladislav a kol., Monografie města Benešova a okolí. Benešov: Městský úřad Benešov, 1938. str. 62.
- Obr. 38. *Synagoga postavena v polovině 19. století*. Zdroj: BERAN, Pavel. Benešov-synagoga. In: Zaniklé obce a objekty. 2009. Dostupné z: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1452311>. [citováno 2023-12-4].
- Obr. 39. *Snímek sejmutých a odevzdaných zvonů pro vojenské účely v roce 1942*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1942.
- Obr. 40. *Snímek sejmutých a odevzdaných zvonů pro vojenské účely v roce 1942*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1942.
- Obr. 41. *Snímek sejmutých a odevzdaných zvonů pro vojenské účely v roce 1942*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1942.
- Obr. 42. *Archeologické práce u zříceniny minoritského kláštera v roce 1941*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1941.
- Obr. 43. *Archeologické práce u zříceniny minoritského kláštera v roce 1941*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1941.
- Obr. 44. *Archeologické práce u zříceniny minoritského kláštera v roce 1941*. Zdroj: Děkanská kronika římskokatolické církve v Benešově, rok 1941.
- Obr. 45. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Vladimír Ježek, 1940*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 46. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Vladimír Ježek, 1940*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 47. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Vladimír Ježek, 1940*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 48. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Vladimír Ježek, 1940*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 49. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 50. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.
- Obr. 51. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 52. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 53. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 54. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Ing. Dr. Jiřího Vančury.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 55. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dipl. Ing. Arch. Josefa Lorenze, 1942.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 56. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dipl. Ing. Arch. Josefa Lorenze, 1942.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 57. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dipl. Ing. Arch. Josefa Lorenze, 1942.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 58. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dipl. Ing. Arch. Josefa Lorenze, 1942.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 59. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Arch. Rücka.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 60. *Soutěžní návrh na novou stavbu okresního úřadu a regulaci jejího okolí na Karlově od Dr. J. Liškové a T. Šuly.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 61. *Plán domu okresní správy v Benešově nedaleko vlakového nádraží od neznámého autora.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 62. *Plán novostavby radnice v Benešově od architekta Jaroslava Žofky.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

Obr. 63. *Plán novostavby radnice v Benešově od architekta Jaroslava Žofky.* Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 261, i. č. 2782, Plán na výstavbu budovy okresního úřadu.

12. Seznam příloh

Tab. 1. Počet domů a obyvatel v Benešově dle Děkanské kroniky římskokatolické církve v Benešově.

Tab. 2. Počet domů a obyvatel v Benešově dle KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 1999.

Tab. 3 Počet domů a obyvatel v Benešově dle SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*.

Tab. 4. Počet obyvatel v jednotlivých soudních okresech dle SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, *Pamětní kniha města Benešova 1907-1936*.

Obr. 64. *Situační plán města se čtyřmi návrhy, kde by mohla stát budoucí piaristická kolej z počátku 18. století*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace.

Obr. 65. *Benešov (Beneschau) na císařských otiscích map Stablního katastru*. Zdroj: Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. Praha. Dostupné z: <https://www.cuzk.cz/Urady/Zememericke-urad/Dalsi-informace/UAZK/Prohlizeni-archivalii,-archivni-mapy.aspx>. [citováno 2023-10-11].

Obr. 66. *Regulační plán na zástavbu stavebním družstvem Svěpomoc západně od Zapovy ulice z roku 1919. Pod návrhem podepsán Karel Kott*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i. č. 981, sign. IX/A, plán Karla Kotta z roku 1919.

Obr. 67. *Plán zástavby budoucího Husova náměstí z počátku 20. let 20. století*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i. č. 981, stavební záležitosti 1900-1926.

Obr. 68. *Situační plán zástavby tří domů pro vojenské gážísty z roku 1924*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 160, i. č. 981, sign. IX/A, projekt z roku 1924.

Obr. 69. *Polohopisný plán města Benešova z roku 1928 od Ing. Václava Havlíka*. Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 70. *Návrh na změnu regulačního plánu vilové čtvrti v Benešově. Architekt Ing. Richard Špera 1934*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, AM Benešov, karton 212, i. č. 1053, sign. IX/E, Změny regulačních plánů 1927-1941.

Obr. 71. *Plán města Benešova z roku 1936*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, karton 198, i. č. 1024, sign. III/B3, Benešov 1:3000.

Obr. 72. *Plán města Benešova, nedatováno*. Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 73. *Náhled pod vrchní vrstvu Plánu města Benešova z archivu Muzea umění a designu*. Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 74. *Plán města Benešova 40.-50. léta 20. stol.* Zdroj: Archiv Muzea umění a designu v Benešově.

Obr. 75. *Ortomapa z roku 1953*. Zdroj: Národní geoportál INSPIRE. Praha. Dostupné z: <https://geoportal.gov.cz/web/guest/home>. [citováno 2023-10-11].

Obr. 76. *Pohled na Velké náměstí z roku 1905*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1894 a).

- Obr. 77. *Pohled na Benešov roku 1910*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1953 a).
- Obr. 78. *Pohled na Malé náměstí z roku 1926. Dominantou náměstí je Okresní hospodářská záložna navržená Marcellem Dusilem*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1891 a).
- Obr. 79. *Pohled z Velkého náměstí roku 1926 na Piaristickou kolej s kostelem sv Anny a na Hotel Pošta*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1900 a).
- Obr. 80. *Rekonstrukce Malého náměstí roku 1931*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 6164.
- Obr. 81. *Letecký snímek Benešova přibližně z roku 1935 pořízený M. Šteindlerem*. Zdroj: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=129582>
- Obr. 82. *Pohled na Benešov pořízený okolo roku 1937*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1956 a).
- Obr. 83. *Pohled z letadla č. 38 z roku 1940*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1955 a).
- Obr. 84. *Sokolovna, snímek pořízený roku 1950*. Zdroj: SOA Praha-SOKA Benešov, Sběrka fotografické dokumentace, č. 1962 a).

Přílohy

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1910	487	7400
1914	531	---
1920	540	7805
1930	804	8305
1936	948	8900
1938	970	---

Tab. 1. Počet domů a obyvatel v Benešově dle Děkanské kroniky římskokatolické církve v Benešově.

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1843	259	2194
1921	531	7828
1930	784	8307
1947	---	8241
1950	---	9110

Tab. 2. Počet domů a obyvatel v Benešově dle publikace Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku od Karla Kučy.

Rok	Počet domů	Počet obyvatel
1918	cca 530	---
1921	---	7558
1930	cca 800	8035

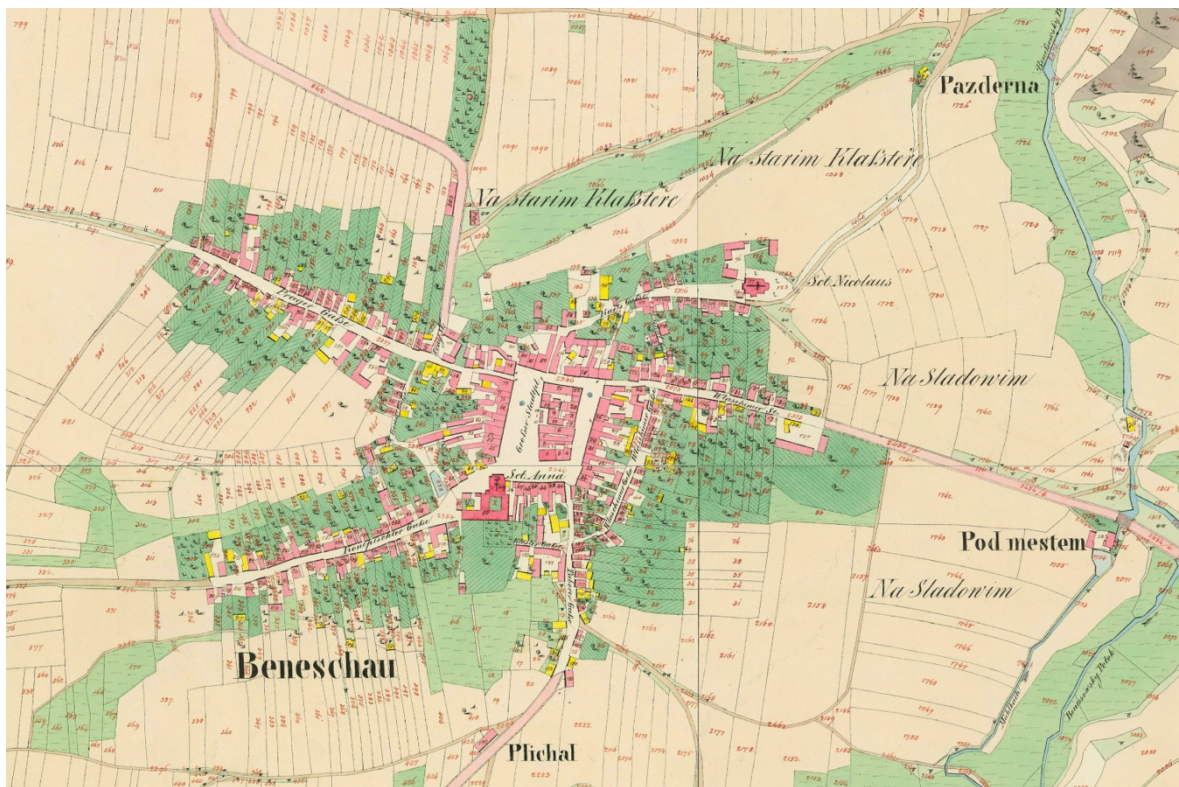
Tab. 3 Počet domů a obyvatel v Benešově dle Pamětní knihy Benešova 1907-1936.

	Počet obyvatel v roce 1921	Počet obyvatel v roce 1930
Soudní okres Benešov	31245	30084
Soudní okres Vlašim	---	23 419
Soudní okres Neveklov	---	12503

Tab. 4. Počet obyvatel v jednotlivých soudních okresech dle Pamětní knihy města Benešova 1907-1936.

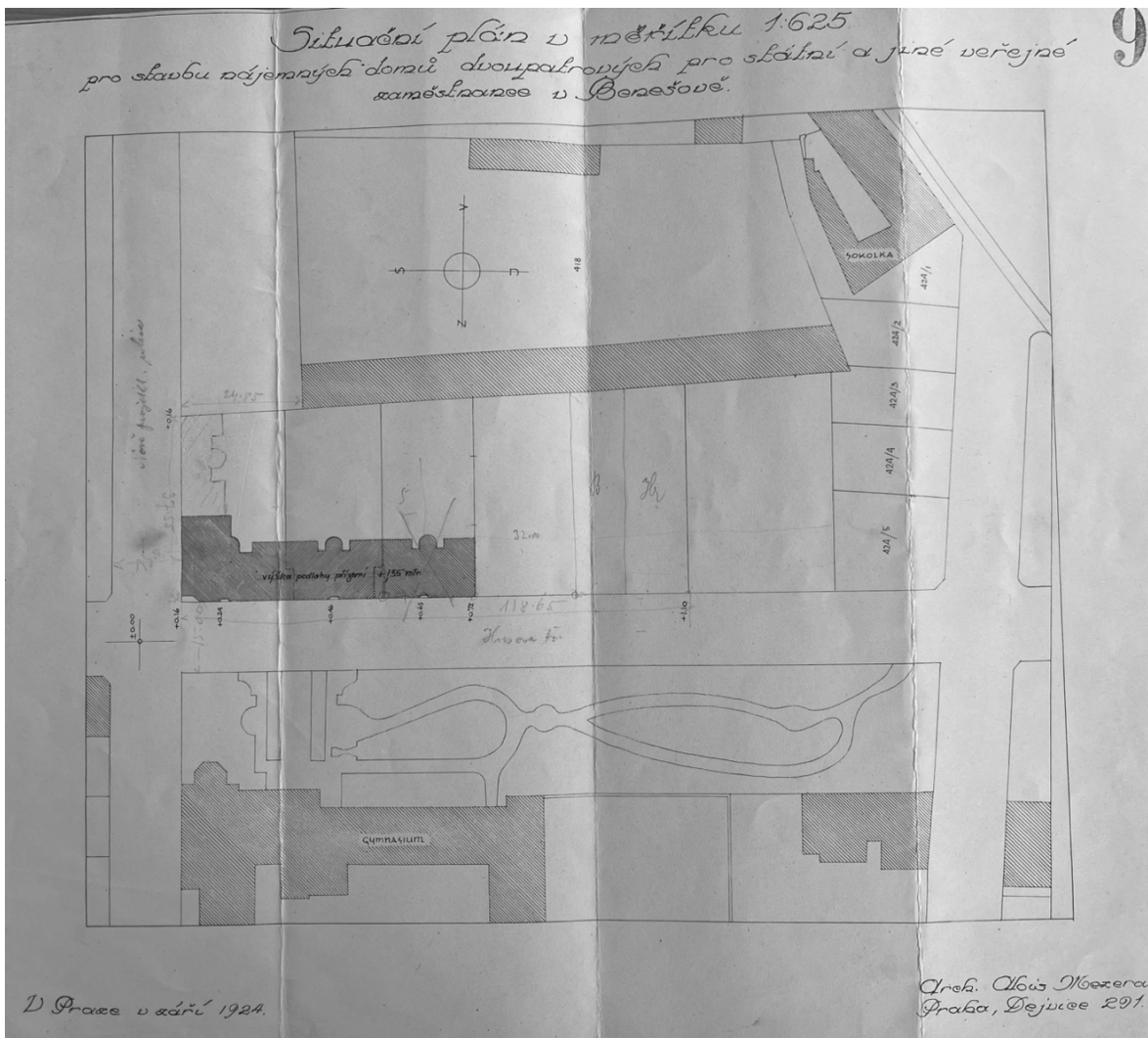

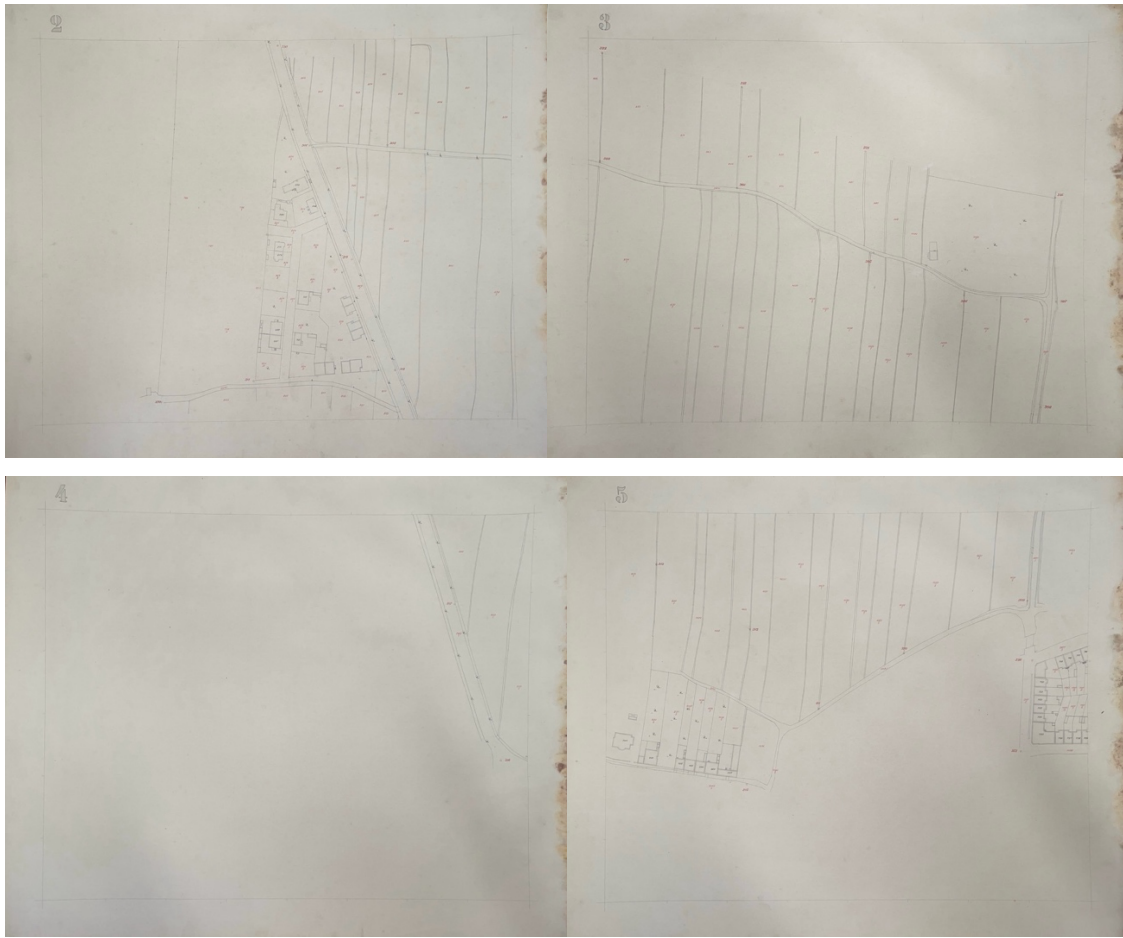
Obr. 65. Benešov (Beneschau) na císařských otiscích map Stablního katastru. Mapováno 1840, tištěno 1842.

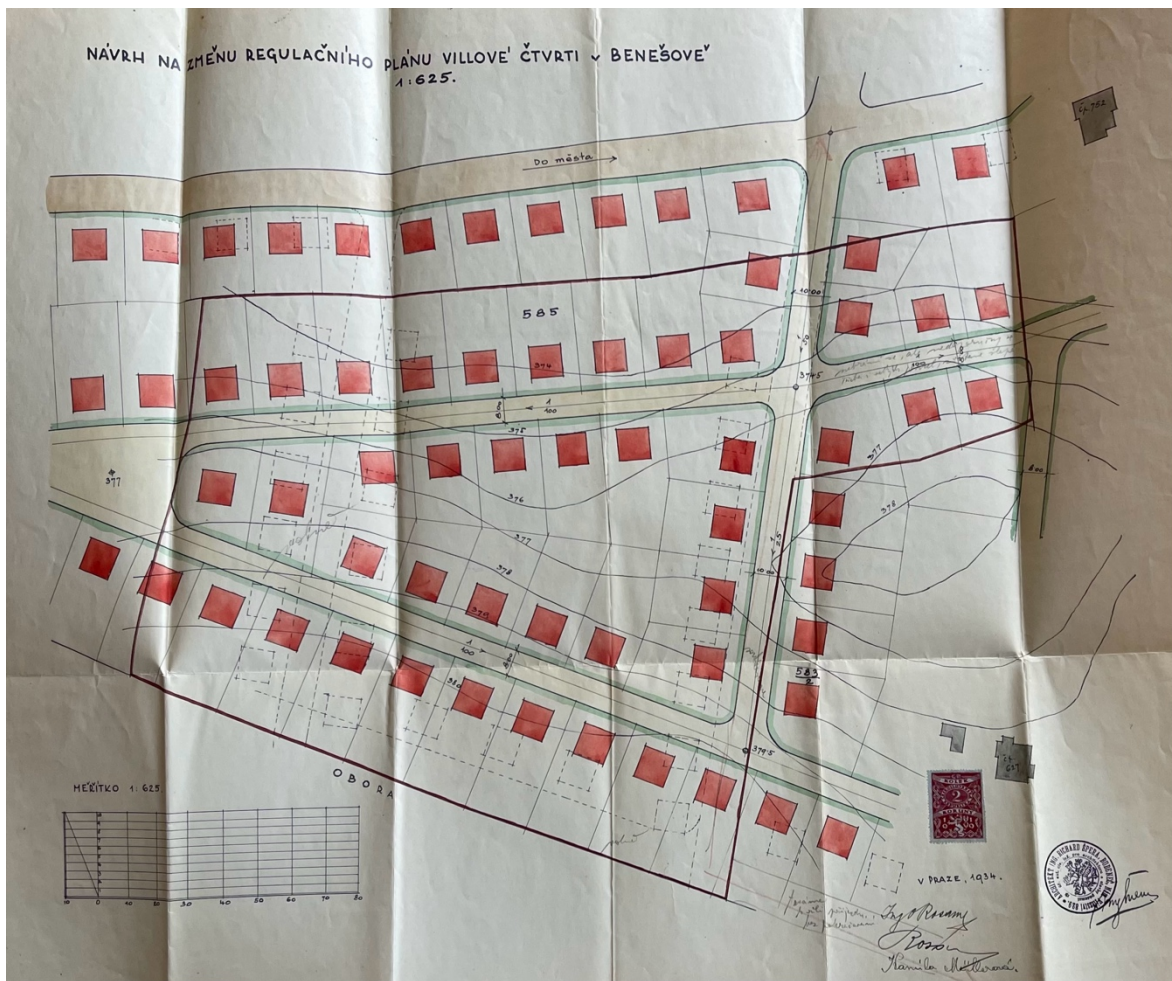

Obr. 68. Situační plán zástavby tří domů pro vojenské gážísty z roku 1924. Daný prostor byl dříve zastavěný dřevěnými domky, jež byli za první světové války určeny pro vojáky. Po válce zůstaly ladem, a tak je obývala městská chudina. Město je rozhodlo zbourat a vybudovat zde ony domy pro vojenské gážísty. Mělo se tím zamezit nedostatku bytů pro ony představitele, jenž by mohl zapříčinit odchod celého pluku, čemuž se snažili zabránit.

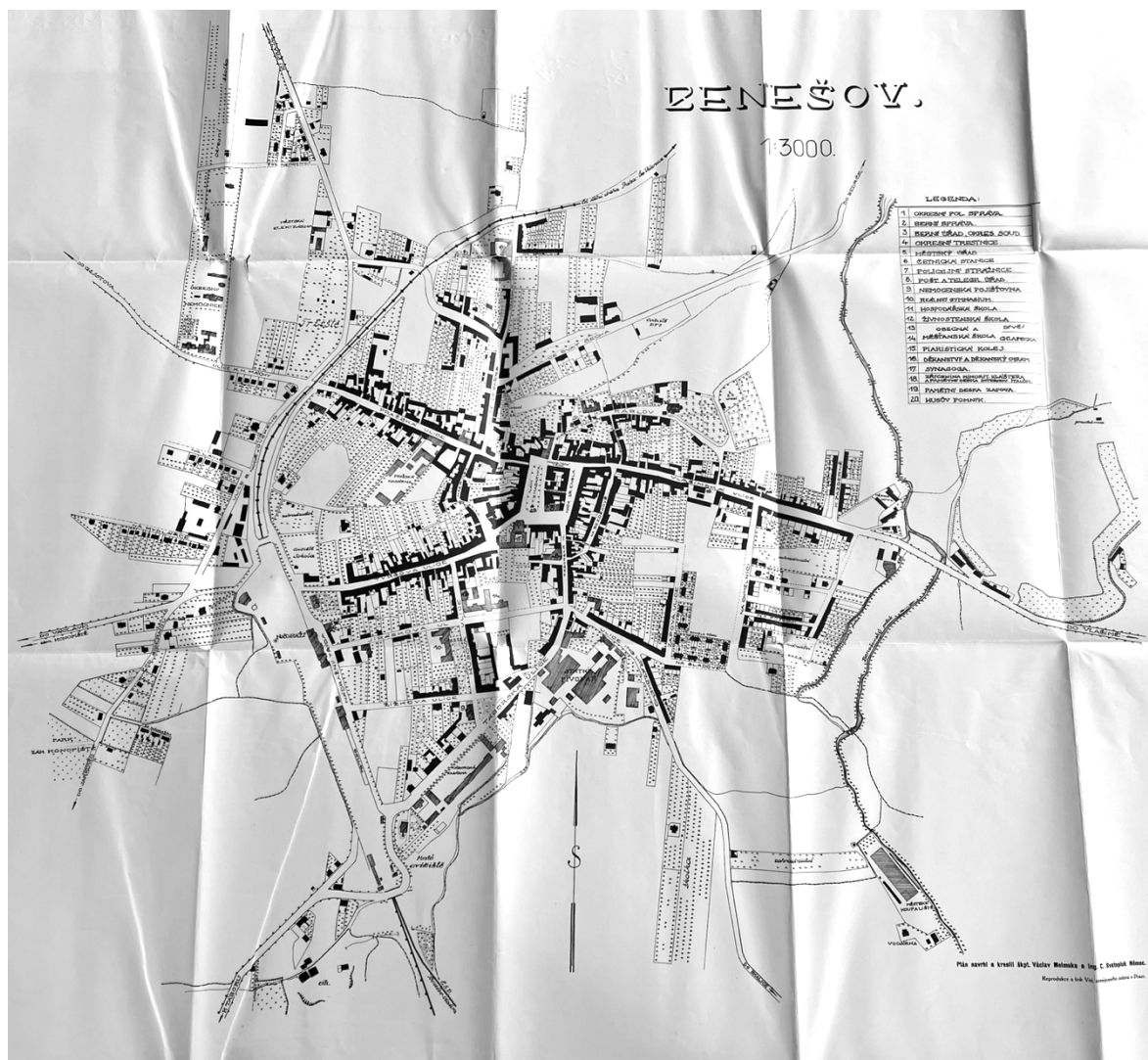

Obr. 69. Polohopisný plán města Benešova z roku 1928 od Ing. Václava Havlíka.

Skládá se ze 17 takových částí a mapuje severní část města. Započal tak dlouhotrvající proces zástavby tohoto území. Na plánu vidíme již zastavěnou část kolem ulice Na Červených vrškách, kolem bývalé Pražské, která se stala díky přejezdu přes železniční trať ulicí slepou, a sídliště Na Spořilově.

Obr. 70. Návrh na změnu regulačního plánu vilové čtvrti v Benešově. Architekt Ing. Richard Špera 1934. Tento návrh nebyl realizován.

Obr. 71. Plán města Benešova z roku 1936. Na něm spatřujeme již rozsáhlou městskou zástavbu. Z centra paprskovitě vede několik ulic, jež směřují k daným městům. Kolem nich se tvoří převážně řadová zástavba. Ze západu město lemuje železniční trať, a odděluje ho tak od zámku Konopiště a jeho parků. Za tratí se rozvíjí nová vilová zástavba, domky pro železniční pracovníky a na severu nemocniční areál s novým chirurgickým pavilonem. Na sever od centra se rozléhá nová čtvrť Na Bezděkově a pod ní směřuje na východ ulice k Bedrči. Podél ní vzniká řadová zástavba pro chudé obyvatele města. Na východě se projektují nové ulice, jež mají rozparcelovat území mezi ulicemi Vlašimská a Ing. Hrázského. V těchto místech také působilo stavební družstvo Svěpomov, jež tu na západ od ulice Zapovy vystavělo řadu jedno a dvojdomů. Jihozápadní oblast se stala tou nejrepresentativnější. Jediná disponovala stavbami ve velkoměstském stylu. Mísila se zde architektura různých stylů – např. neorenesanční budova gymnázia, secesní bytové domy, peněžní nemocenská pokladna ve stylu rondokubismu a funkcionalismus v zastoupení obecné měšťanské školy chlapecké a školy živnostenské pokračovací.

Obr. 72. Plán města Benešova, nedatováno. Zjistil jsem, že se jedná o tuží překreslenou mapu, která původně vznikla za druhé světové války (ne dříve než v roce 1942, protože současná Tyršova ulice se již jmenuje Heidrichstrasse, která byla tak pojmenována 30. května po atentátu na říšského protektora). Originál se nachází právě pod současnou vrstvou. Na originále jsou již tužkou přeškrtnuty německé názvy a popsány česky. Na základě toho mohu konstatovat, že nová budova Pražských kasáren byla zbudována až po tomto datu, protože na mapě chybí. Naopak je se již rýsuje nová zástavba Na Červených vršcích a také na západě města za železniční tratí, kde jsou narýsovány nové ulice, které se v budoucnu budou zastavovat vilovou zástavbou.

Obr. 73. Náhled pod vrchní vrstvu Plánu města Benešova z archivu Muzea umění a designu. Zakrytý je německý název Beneschau. Zbylé německé názvy jsou přemazány a ponechány jsou jen ty české.

Obr. 74. Plán města Benešova 40.-50. léta 20. stol.

Obr. 75. Ortomapa z roku 1953.

Obr. 76. Pohled na Velké náměstí z roku 1905.

Obr. 77. Pohled na Benešov roku 1910.

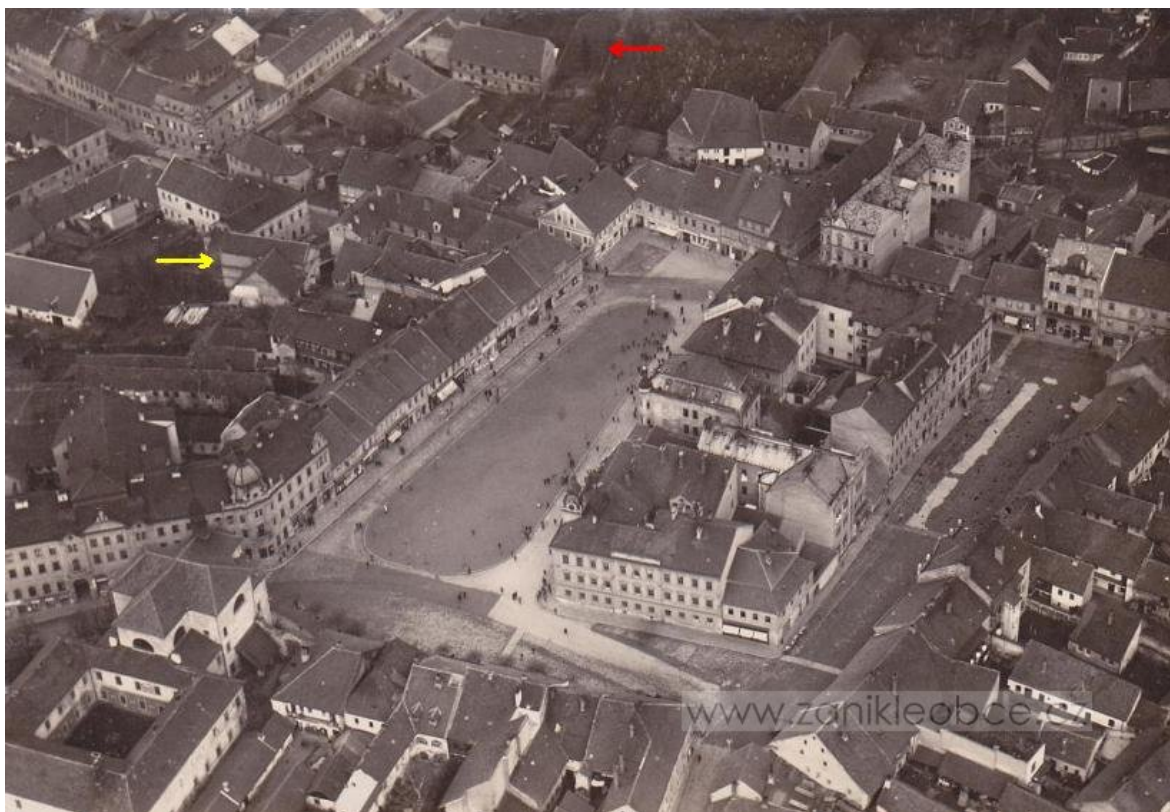
Obr. 78. Pohled na Malé náměstí z roku 1926. Dominantou náměstí je Okresní hospodářská záložna navržená Marcellem Dusilem.

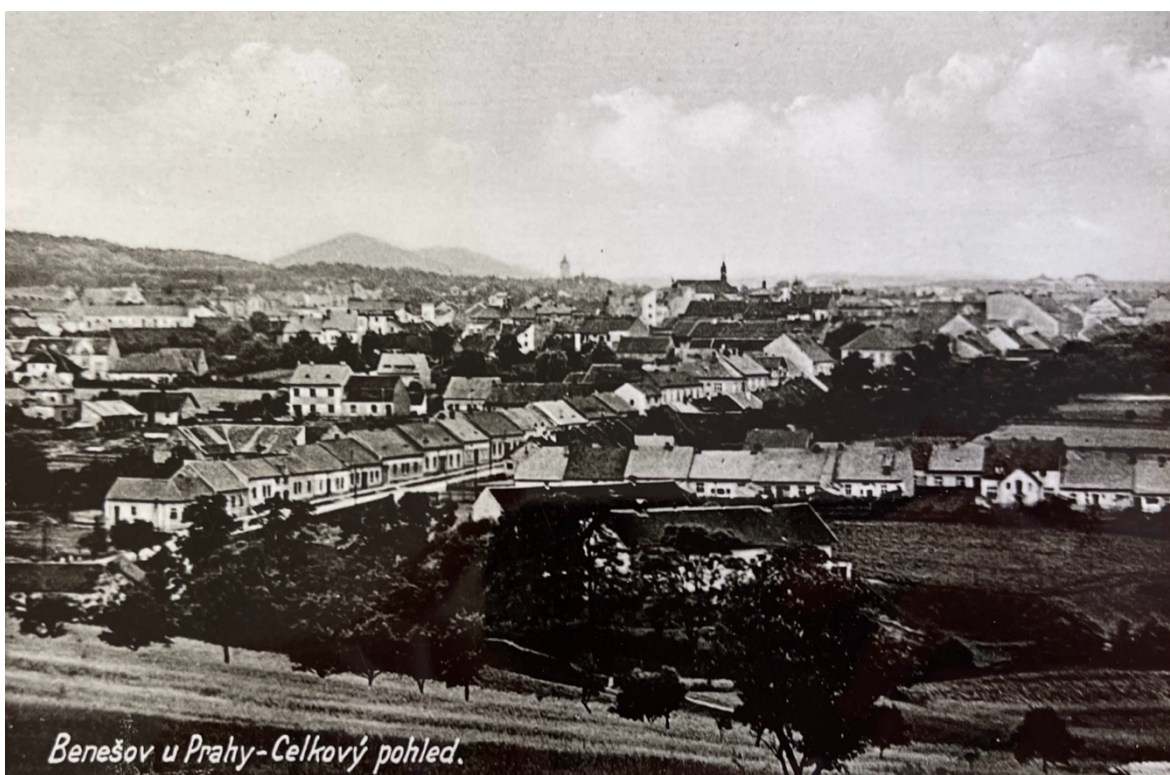
Obr 79. pohled z Velkého náměstí roku 1926 na Piaristickou kolej s kostelem sv Anny a na Hotel Pošta.

Obr. 80. Rekonstrukce Malého náměstí roku 1931.

Obr. 81. Letecký snímek Benešova přibližně z roku 1935 pořízený M. Šteindlerem. Žlutá šipka označuje někdejší synagogu, červená pak ukazuje na starý židovský hřbitov.

Obr. 82. Pohled na Benešov pořízený okolo roku 1937.

Obr. 83. Pohled z letadla č. 38 z roku 1940.

Obr. 84. Sokolovna, snímek pořízený roku 1950.